

HL-SENTERET

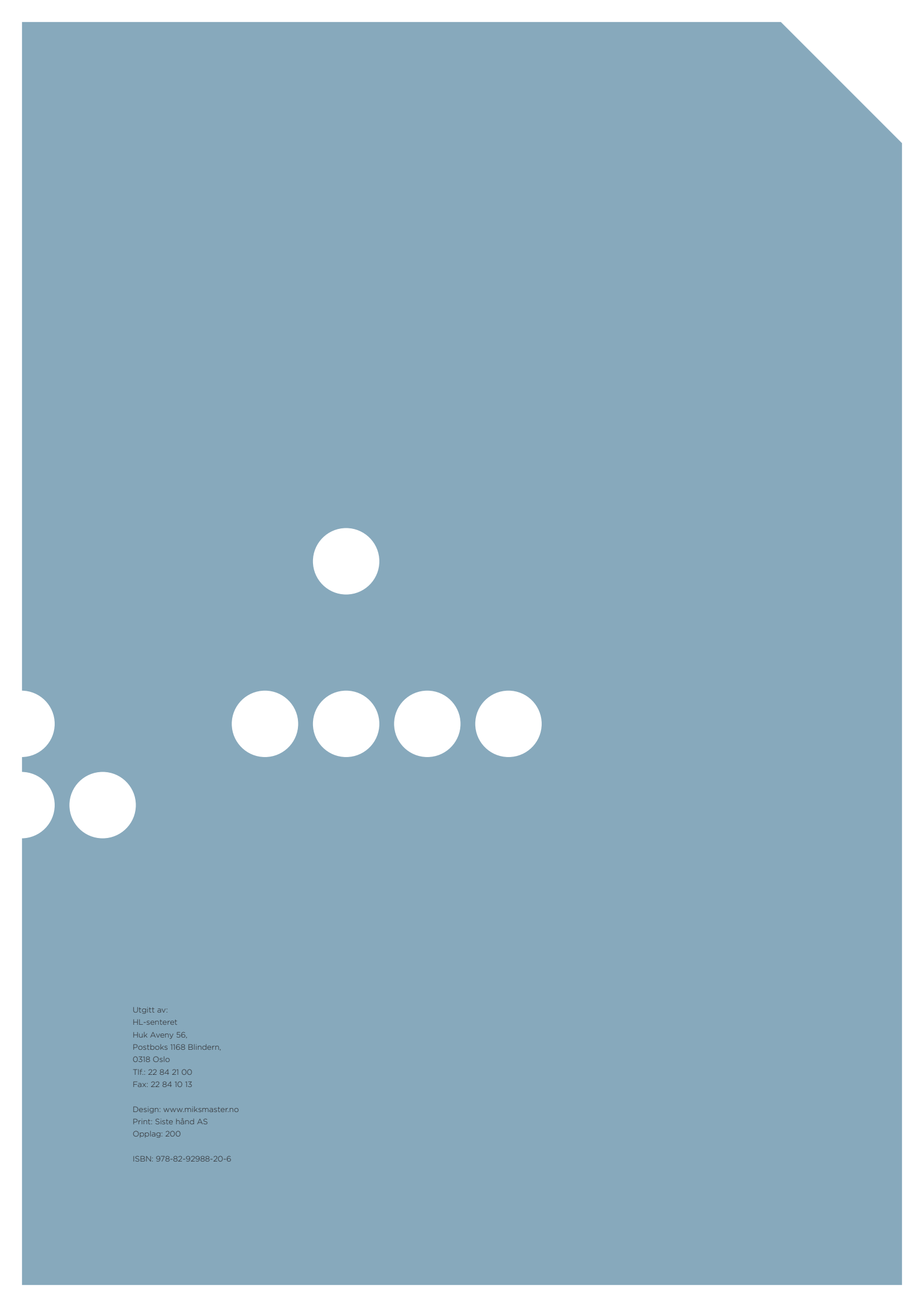
Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter

ANTISEMITTISME I NORGE?

DEN NORSKE BEFOLKNINGENS HOLDNINGER TIL JØDER
OG ANDRE MINORITETER

SENTER FOR STUDIER
AV HOLOCAUST OG
LIVSSYNSMINORITETER

MAI 2012

The background is a solid blue color with a white circle cutout in the top right corner. There are several white circles of varying sizes scattered across the page. One circle is centered horizontally in the upper half. Below it, a horizontal row of four circles is centered. On the left side, there are two circles stacked vertically, and another circle is positioned below them, slightly to the right.

Utgitt av:
HL-senteret
Huk Aveny 56,
Postboks 1168 Blindern,
0318 Oslo
Tlf.: 22 84 21 00
Fax: 22 84 10 13

Design: www.miksmaster.no
Print: Siste hånd AS
Opplag: 200

ISBN: 978-82-92988-20-6

FORORD

Denne rapporten presenterer resultatene av den første omfattende befolkningsundersøkelsen i Norge om holdninger til jøder og andre minoriteter. Undersøkelsen har blitt gjennomført av Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (HL-senteret) i perioden august 2010 – mai 2012 på oppdrag fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD), Utenriksdepartementet og Justisdepartementet. BLD har hatt det administrative ansvaret fra departementenes side. Datainnsamlingen ble foretatt av TNS Gallup i november 2011.

Kvantitative undersøkelser om holdninger til minoriteter er relativt nytt i Norge, men har blitt gjennomført i mange land som et redskap til å synliggjøre gruppefiendtlige holdninger i befolkningen. Kunnskap om slike holdninger er en forutsetning for å kunne fremme toleranse i et pluralistisk samfunn. Med denne undersøkelsen foreligger nå et solid kunnskapsgrunnlag på dette feltet. Vi håper at rapporten vil bidra til økt selvrefleksjon, forståelse og kunnskap i et samfunn preget av kulturelt mangfold.

På vegne av prosjektgruppen,

Christhard Hoffmann / Øivind Kopperud / Vibeke Moe

HL-senteret, mai 2012

INNHold

FORORD	3
INNHold	4
SAMMENDRAG	6
ENGLISH SUMMARY	8
ANBEFALINGER	10
BAKGRUNN	11
PROSJEKTETS DELTAKERE	11
RAPPORTEN	11
1. INNLEDNING	12
OM TEMATIKKEN	12
Antisemittisme – en definisjon	12
Antisemittismens historie i Norge	13
Antisemittisme etter 1945	13
Tidligere undersøkelser	15
UNDERSØKELSENS TEMAFELT OG PROBLEMSTILLINGER	18
METODE	19
Utviklingen av spørreskjemaet	19
Gjennomføring av undersøkelsen	20
Utvalg	20
Representativitet	21
2. RESULTATER	22
HOLDNINGER TIL JØDER	22
Tradisjonelle forestillinger om jøder	22
Følelser av sympati og antipati mot jøder	24
Skuddene mot den jødiske synagogen i Oslo	25
Jøde som skjellsord	26
Reaksjon på bruken av ordet «jøde» som skjellsord	27
Meninger om jøder og relasjonen til historien om Holocaust	27
Historien om det norske Holocaust som pensum i skolen	29
HOLDNINGER TIL INNVANDRERE OG MENNESKER AV ANDRE NASJONALITETER OG RELIGIONER	31
Kontakt med mennesker fra ulike nasjonaliteter og religioner	31
Oppfattelse av de kulturelle og økonomiske virkningene av innvandring	34
Formeninger om utbredelsen av negative holdninger til jøder og muslimer	36
Bekjempelse av jøde- og muslimhets i Norge	37
Formeninger om årsaken til negative holdninger til jøder og muslimer	37

HOLDNINGER TIL ISRAEL OG MIDTØSTEN	41
Interesse for ulike konflikter	41
Interesse for konflikten mellom Israel og Palestina	42
Standpunkt i konflikten mellom Israel og Palestina	43
Utsagn om Israel og Midtøsten-konflikten	44
Endring i synet på Israel	46
Begrunnelser for endring i synet på Israel	47
Norske jøder og Israel	48
3. ANALYSE OG TOLKNINGER	50
NEGATIVE OPPFATNINGER OM JØDER - OMFANG, KONSEKVENSER, ÅRSAKER	50
Indeks 1: Fordommer mot jøder	50
Indeks 2: Sosial avstand til jøder	51
Indeks 3: Motvilje mot jøder	54
Indeks 4: Samleindeks for antisemittisme	55
Validering av antisemittismeindeksen	56
Synet på utbredelsen av og behovet for å bekjempe negative holdninger til jøder i Norge	58
Analyse av mulige årsaker til antisemittisme	59
Variasjoner i antisemittisme mellom sosiale grupper	60
Innvandrer skepsis og antisemittisme	61
Religiositet og antisemittisme	62
Partipreferanse og antisemittisme	63
De ulike faktorene sett i forhold til hverandre	64
Synet på konflikten mellom Israel og palestinerne	65
Sammenheng mellom syn på Midtøsten-konflikten og antisemittisme	71
4. DE NORSKE RESULTATENE I ET EUROPEISK PERSPEKTIV	74
LITTERATUR	77
VEDLEGG	80
BAKGRUNNSINFORMASJON OM RESPONDENTENE	80
Politisk tilhørighet	80
Selvrapportert medieinteresse	81
Besøk i Midtøsten	82
Venner som har oppholdt seg over lengre tid i Midtøsten	83
Politisk aktivisme i forbindelse med Midtøsten-konflikten	84
Religiositet	85
Religionens betydning	86
Religiøs tilhørighet	87
Syn på Bibelen	88
Personlig kjennskap til jøder	89
SPØRRESKJEMA	91

SAMMENDRAG

Denne rapporten presenterer resultatene fra en undersøkelse som HL-senteret har gjennomført om den norske befolkningens holdninger til jøder og andre minoriteter. Datainnsamlingen ble foretatt i november 2011 av TNS Gallup. Det var 1522 respondenter som deltok i undersøkelsen.

Resultatene viser at stereotypiske forestillinger om jøder eksisterer i det norske samfunnet. Samlet sett har 12,5 prosent av befolkningen utpregede fordommer mot jøder. I europeisk sammenheng er utbredelsen av antisemittiske forestillinger dermed relativt liten i Norge, på nivå med Storbritannia, Nederland, Danmark og Sverige. Enkelte antisemittiske forestillinger er imidlertid sterkere til stede i den norske befolkningen. Hele 19 prosent av respondentene støtter for eksempel påstanden «Verdens jøder arbeider i det skjulte for å fremme jødiske interesser» og 26 prosent mener det er riktig at «Jøder ser på seg selv som bedre enn andre».

Antisemittisme kan også måles gjennom negative følelser og sosial distanse. Undersøkelsen viser at 9,7 prosent av respondentene føler antipati mot jøder, mens 8 prosent av befolkningen ikke vil ha jøder som nabo eller i vennekretsen. Sett under ett har de tre dimensjonene som er benyttet for å måle negative holdninger til jøder noe lavere forekomst hos kvinner, yngre personer og de med høyere utdanning enn de har hos menn, eldre og de med lav utdanning.

HOLDNINGER TIL ANDRE MINORITETER

Respondentene ble også spurt om sine holdninger til innvandrere og mennesker av andre nasjonaliteter og religioner. Resultatene viser større grad av sosial

distanse til de fleste andre grupper enn til jøder. Befolkningen er mest negativ til kontakt med muslimer, somaliere og romfolk (sigøynere). Samtidig er det slik at de som har de sterkeste antisemittiske holdningene også er mest avvisende mot andre grupper. Dette er særlig tydelig når vi ser på holdninger til muslimer, somaliere og romfolk. 76 prosent av de som viser sosial distanse til jøder avviser også muslimer. Antisemittiske holdninger er også mer vanlig blant de respondentene som nærer sterk skepsis mot innvandrere. Disse tendensene har også blitt observert i andre europeiske land.

Det var langt flere respondenter som mente at negative holdninger til muslimer er et utbredt fenomen i Norge enn det var respondenter som mente at negative holdninger til jøder er det. I sine utdypninger av hva de mente var årsaken til dette, knyttet respondentene ofte negative syn på muslimer til spesifikke samfunnsproblemer i det multikulturelle Norge. Negative holdninger til jøder ble ofte forklart med Israels rolle i Midtøsten-konflikten og hadde nesten aldri konkrete referanser til det norske samfunnet. Derimot inneholdt kommentarene tidvis stereotypiske forestillinger om jøder, eller anførte slike fordommer som årsak til negative holdninger hos andre.

HOLOCAUST

Det er stor konsensus i den norske befolkningen om at undervisning om Holocaust er viktig. Nesten alle er enige i at ungdom bør lære om de norske jødernes skjebne under andre verdenskrig og tre av fire gir som begrunnelse at det er en viktig del av norsk historie. Et klart flertall mener også at jøder i dag er i sin fulle rett til

å minne verdenssamfunnet om hva som skjedde under andre verdenskrig. Samtidig avviser et like stort flertall at det på bakgrunn av denne historien kan kreves noen spesiell behandling av Israel. Holocaust blir heller brukt *mot* Israel, og delvis mot jøder mer generelt. Nesten to tredjedeler av respondentene støtter utsagnet «Jeg er skuffet over måten jødene, med sin spesielle historie, behandler palestinerne», og 38 prosent likestiller Israels behandling av palestinerne med nazistenes behandling av jødene under andre verdenskrig. En av fire mener at jøder i dag utnytter minnet om Holocaust til sin egen fordel. Det er også forholdsvis mange (12 prosent) som gir jødene selv skylden for at de er blitt forfulgt. I Sverige er tilsvarende tall 2 prosent, i Tyskland 10 prosent. Holdningene til Holocaust i den norske befolkningen er altså sammensatt: inkludering av jødernes skjebne under andre verdenskrig i norsk historieformidling og i undervisningsopplegg på den ene side – og tilbakevisning av at Holocaust gir grunnlag for spesielle hensyn overfor Israel og jøder i samtiden på den annen.

MIDTØSTEN

I hvilken grad henger holdninger til den israelsk-palestinske konflikten sammen med den norske befolkningens holdninger til jøder? For å besvare dette spørsmålet har undersøkelsen også kartlagt holdningene til Midtøsten-konflikten. Mens omtrent halvparten av respondentene ikke tar standpunkt i konflikten, er det 13 prosent som støtter Israel og 38 prosent som støtter palestinerne. Meningsspekteret rundt konflikten kan inndeles i tre grupper: pro-israelsk,

pro-palestinsk/Israel-kritisk og anti-israelsk. De dominerende pro-palestinske og Israel-kritiske holdningene er ofte knyttet til en følelse av skuffelse over Israel. 29 prosent sier at deres syn på Israel har endret seg i negativ retning (og bare to i positiv retning), et syn som er sterkere utbredt blant menn, eldre og høyt utdannede. En nærmere analyse viser en klar sammenheng mellom antisemittisme og oppfatninger om Midtøsten-konflikten: De som viser antisemittiske holdninger støtter hyppigere anti-israelske og er uenige i pro-israelske påstander. Men dette betyr ikke at alle som støtter sterkt anti-israelske påstander er motivert av antisemittisme. Analysen viser at halvparten av dem som gir full støtte til slike radikale posisjoner overhodet ikke viser antisemittiske holdninger. Dette gjelder i enda høyere grad for dem som støtter en mer moderat pro-palestinsk posisjon. Her viser 75 prosent ingen antisemittiske holdninger og 15 prosent bare moderate. Sammenhengen mellom antisemittiske og anti-israelske holdninger er altså mer kompleks enn en ofte polarisert offentlig debatt iblant vil ha det til.

ENGLISH SUMMARY

This report presents the results of a survey of Norwegian attitudes toward Jews and other minorities, undertaken by the Center for Studies of the Holocaust and Religious Minorities. Data were collected in November 2011 by TNS Gallup. 1522 respondents participated.

The results confirm that stereotypical notions of Jews do exist in Norwegian society. Overall, 12.5 per cent of the population can be considered significantly prejudiced against Jews. Thus, in a European context, the prevalence of antisemitic notions in Norway is limited and on a par with Great Britain, the Netherlands, Denmark and Sweden. Certain antisemitic notions are, however, more widespread in the Norwegian populace. 19 per cent of respondents agree with the assertion that «World Jewry works behind the scenes to promote Jewish interests», and 26 per cent believe that «Jews consider themselves to be better than other people».

Antisemitism can also be measured by negative feelings and social distance. The survey reveals that 9.7 of respondents feel antipathy toward Jews, while 8 per cent do not want Jews among their neighbours or circle of friends. Taken as a whole, the three dimensions that were utilized to measure negative attitudes toward Jews are somewhat less prevalent among women, young people and those with higher education than among men, older people and those without higher education.

ATTITUDES TOWARD OTHER MINORITY GROUPS

Respondents were also questioned about their attitudes toward immigrants and people from other nationalities and religions. The results show a greater degree of social distance toward most other groups than toward Jews. The populace is most negative toward interaction with Muslims, Somalis and Romani (gypsies). Those who possess the strongest antisemitic attitudes also denounce contact with other groups. 76 per cent of those who demonstrate social distance toward Jews display similar attitudes toward Muslims. Antisemitic attitudes are also more common among those respondents who are most sceptical toward immigrants. Such tendencies have been observed in other European countries as well.

A much larger share of respondents perceived negative attitudes toward Muslims to be widespread in Norway than the share who perceived such attitudes toward Jews to be widespread. When asked what they thought the reasons for such prejudice were, respondents often made a connection between negative notions of Muslims and specific societal problems of multicultural Norway. Negative attitudes toward Jews were more often explained with reference to the role played by Israel in the Middle East conflict. Specific references to Norwegian society were hardly ever made in attempting to explain attitudes toward Jews. The comments did, however, sometimes contain stereotypical notions of Jews or held such prejudice to be the cause of negative attitudes among other people.

THE HOLOCAUST

There is widespread consensus in the Norwegian population on the importance of Holocaust education. Practically everyone agrees that pupils should learn about the fate of the Norwegian Jews during World War II, with three out of four stating that this is an important part of Norwegian history. A clear majority also believes that Jews today have the right to remind international society of what occurred during World War II. At the same time an equally clear majority dismisses the notion that the Holocaust gives Israel the right to any kind of special treatment. Rather, the Holocaust is used against Israel and to some degree against Jews in general. Almost two thirds of respondents agree with the statement «I am disappointed in the way the Jews, with their particular history, treat the Palestinians», and 38 per cent believe that Israel's treatment of the Palestinians is similar to Nazi treatment of the Jews during World War II. One out of four believes that Jews today exploit the memory of the Holocaust to their own advantage. Also a relatively large share of 13 per cent believes that Jews themselves are to blame for their persecution. The corresponding number for Sweden is 2 per cent, and for Germany 10 per cent. Norwegian attitudes toward the Holocaust, then, are complex: On the one hand, the strong belief in the necessity of Holocaust education. On the other, a refutation of the belief that the Holocaust provides grounds for any particular considerations regarding Israel and contemporary Jewry.

THE MIDDLE EAST

To what degree are Norwegian attitudes toward Jews connected to attitudes toward the Israeli-Palestinian conflict? Aiming to answer this question, the survey has also mapped attitudes toward the Middle East conflict. While approximately half of the respondents take no stand regarding this conflict, 13 per cent support Israel and 38 per cent support the Palestinians. Respondents can be grouped into three categories: pro-Israel, pro-Palestinian (critical of Israel) and radically anti-Israel. The second category, pro-Palestinian, dominates, and respondents who fall into this category often express disappointment in Israel. 29 per cent say that their attitude toward Israel has changed in a negative direction (and only 2 per cent in a positive direction), a view that is more widespread among men, older people and those with higher education. The analysis demonstrates a clear connection between antisemitism and attitudes toward the Middle East conflict: respondents with antisemitic attitudes more often support anti-Israeli statements and disagree with pro-Israeli statements. This, however, does not imply that antisemitism motivates all those who support anti-Israeli statements. Half of those who support such radical positions show no antisemitic attitudes whatsoever. This holds to an even larger degree for those who support a more moderate pro-Palestinian position. In this group, 75 per cent show no antisemitic attitudes, while 15 per cent show only moderate antisemitic attitudes. Thus, the connection between antisemitic and anti-Israeli attitudes seems to be more complex than what is sometimes asserted in public debates, which are often sharply polarized.

ANBEFALINGER

1. Styrke kunnskapen om jødisk historie, antisemitisme og fordommer mot andre minoriteter i skoleverket. Etablere dette som fagfelt innen universitets- og høyskolesektoren. I undervisningen bør antisemitisme behandles innen tre kontekster: (1) Som en form for rasisme og xenofobi som har klare likhetstrekk med andre former for fiendtlig gruppetenkning, (2) i sammenheng med debatter rundt Midtøsten-konflikten og (3) som et fenomen for seg selv, med en egen historie og utvikling, og der antijødiske myter og forestillinger studeres spesielt.
2. Gjenta befolkningsundersøkelsen om holdninger til jøder minst hvert 5. år for å etablere et sammenlikningsgrunnlag og synliggjøre utviklingstrekk. Det bør også foretas tilsvarende studier av holdninger til andre minoriteter, særlig holdninger til muslimer og rom-befolkningen. I tillegg bør det foretas utdypende studier av holdninger i utvalgte grupper i samfunnet, for eksempel holdninger til jøder blant den muslimske befolkningen. Forskningen bør ta i bruk både kvantitativ og kvalitativ metode.
3. Innføre registrering og statistikk hos politiet av hatkriminalitet motivert av antisemitisme. For å få et helhetlig bilde av antisemitismens fremtredelsesformer i det norske samfunnet, må også antisemittiske overgrep kartlegges.
4. Dokumentere erfaringer med antisemitisme blant den jødiske minoriteten i Norge. Erfaringsnære fremstillinger av jøders egne opplevelser er en viktig del av et helhetsbilde av hvordan antisemitisme gir seg utslag i samtiden.

BAKGRUNN

Høsten 2009 fikk HL-senteret i oppdrag fra Utenriksdepartementet å utvikle en prosjektsøknad for en kvantitativ befolkningsundersøkelse i Norge om holdninger til jøder. Prosjektskissen ble sendt til Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet i november 2009, og på bakgrunn av denne ble det i februar 2010 bevilget midler til prosjektet. Kostnaden dekkes av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD), Utenriksdepartementet og Justisdepartementet.

PROSJEKTETS DELTAKERE

I løpet av høsten 2010 ble det konstituert en tverrfaglig prosjektgruppe som har arbeidet med de faglige premissene for undersøkelsen og utviklingen av spørreskjemaet. Gruppen var bredt sammensatt med eksperter innenfor forskningen på antisemittisme, samfunnsforskning og statistikk, både nasjonalt og internasjonalt. I tillegg ble det som ledd i forberedelsene av undersøkelsen konstituert en rådgivende gruppe med representanter fra ulike livssynsminoriteter. To representanter for de mosaiske trossamfunnene og to fra Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn ble høsten 2010 oppnevnt til å delta i dette arbeidet på vegne av sine organisasjoner.

Medlemmer av prosjektgruppen i alfabetisk rekkefølge

Professor Werner Bergmann (Zentrum für Antisemitismusforschung, Technische Universität, Berlin), prosjektmedarbeider Antje Bomann-Larsen (HL-senteret), ph.d Synne Corell (Universitetet i Oslo), seniorforsker Cora Alexa Døving (HL-senteret), professor Ottar

Hellevik (Universitetet i Oslo), seniorforsker II Christhard Hoffmann (HL-senteret), forsker Øivind Kopperud (HL-senteret), forskningskoordinator Claudia Lenz (Det Europeiske Wergelandsenteret), professor Irene Levin (Høgskolen i Oslo) og forskningsrådgiver Vibeke Moe (HL-senteret)

Ansatte på prosjektet: Christhard Hoffmann (prosjektleder), Øivind Kopperud (koordinator), Antje Bomann-Larsen og Vibeke Moe

Medlemmer av rådet i alfabetisk rekkefølge

Mehtab Afsar (Samarbeidsrådet for tros- og livssynsminoriteter / Islamsk Råd Norge), Antje Bomann-Larsen (referent), Cora Alexa Døving (leder), Øivind Kopperud, Pia Philipson (Det Mosaiske Trossamfunn), Chava Savosnick (Det Mosaiske Trossamfunn) Sundeep Singh (Samarbeidsrådet for tros- og livssynsminoriteter)

RAPPORTEN

Tematisk innledning:

Vibeke Moe, Christhard Hoffmann og Øivind Kopperud

Statistiske analyser: Ottar Hellevik, Werner Bergmann og TNS Gallup. Konsulenter i TNS Gallup har vært Thomas Karterud, Audun Fladmoe og Ole Fredrik Ugland

Kvalitative analyser: Claudia Lenz, Vibeke Moe, Irene Levin og Cora Alexa Døving

Redaktør: Vibeke Moe

1. INNLEDNING

OM TEMATIKKEN

Antisemittisme – en definisjon

Begrepet «antisemittisme» ble tatt i bruk i Tyskland på slutten av 1870-tallet som betegnelse på en politisk-sosial bevegelse som samlet seg ideologisk rundt slagordet «kamp mot jødeherredømme». Ordet er sammensatt av to deler: «anti» som betyr «mot», og «semittisme», som ble brukt på slutten av 1800-tallet i Tyskland som etnologisk betegnelse på jøder (og bare på jøder) og deres formentlige vesen. «Semittisme» kunne bli assosiert med alle mulige samfunnstrekk som ble oppfattet som uønsket – den moderne kapitalistiske utviklingen, materialisme, oppløsning av tradisjonelle verdier osv. «Antisemittene» forstod seg selv som en motbevegelse mot denne utviklingen. Til tross for begrepets uklarhet (antisemittismen er ikke rettet mot «semitter», men bare mot jøder og disses påståtte negative virke i det moderne samfunnet), fikk ordet «antisemittisme» gjennomslag i mange språk og brukes i dag synonymt med «jødefiendtlighet».

Etter det nasjonalsosialistiske folkemordet på de europeiske jødene er antisemittisme som verdensanskuelse og politisk-sosial bevegelse diskreditert. I vår tid bærer begrepet antisemittisme derfor kun negative konnotasjoner. Følgelig finner man heller ingen som åpent vil fremstå som «antisemitt». I den offentlige diskurs har begrepets funksjon gjennomgått en grunnleggende endring. Opprinnelig tjente det som en selvvalgt betegnelse på en politisk-sosial bevegelse som, delvis på grunn av begrepets uklarhet, kunne forene mange misfornøyde og desillusjonerte tilhengere bak sitt banner. I dag er imidlertid begrepet ubrukelig

som identitetsmarkør, selv i ekstremistiske kretser, fordi det uløselig er knyttet til nasjonalsosialismens forbrytelser.

Beskyldninger om antisemittisme er i samtidig offentlig diskurs en tungtveiende anklage. Og her viser det terminologisk sett uskarpe begrepet seg som et problem. Spesielt i sammenheng med Midtøstenkonflikten har det utviklet seg en egen debatt rundt berettigelsen ved bruk av antisemittisme-begrepet. Man har forsøkt å skille mellom legitim kritikk av Israels politikk og illegitim jødefiendskap, men i den polemiske debatten mellom Israels tilhengere og motstandere har enighet om en slik differensiering vist seg nærmest uopnåelig: Mens mange av Israels støttespillere aner antisemittisme i enhver kritikk og dermed utvider begrepet utilbørlig, definerer mange motstandere av Israel begrepet så smalt at det egentlig bare treffer nazistenes rasistiske jødefiendskap og derfor ikke har noe bruksområde i nåtiden. Striden om antisemittismebegrepet har altså blitt en del av selve konflikten.

En vei ut av dette terminologiske dilemmaet lar seg bare finne idet man forsøker å utvikle en definisjon av begrepet som er åpen nok til å romme ulike former for jødefiendtlighet, både historiske og samtidige.

Antisemittismens kompleksitet kommer godt til uttrykk i sosiologen Helen Feins definisjon:

En vedvarende, latent struktur av fiendtlige forestillinger om jøder som kollektiv, manifestert i *individer* som holdninger, i *kulturer* som myter, ideologi, folklore og bilder, og i *handlinger* – som sosial eller rettslig diskriminering, politisk mobilisering mot jødene, og kollektiv eller statlig vold – hvilket har som resultat og/eller målsetting å distansere, drive bort eller tilintetgjøre jøder fordi de er jøder.¹

1 Overs. V. Moe. Vår kursivering. «A persisting latent structure of hostile beliefs towards Jews as a collectivity, manifested in individuals as attitudes, and in culture as myth, ideology, folklore and imagery, and in actions – social or legal discrimination, political mobilization against the Jews, and collective or state violence – which results in and/or is designed to distance, displace, or destroy Jews as Jews.» Siteret fra: Helen Fein, «Dimensions of antisemitism: attitudes, collective accusations and actions», i: Helen Fein (red.), *The Persisting Question: Sociological Perspectives and Social Contexts of Modern Antisemitism, Current research on Antisemitism*, vol. 1, Berlin/New York 1987, 67.

I den sosialpsykologiske forskningen skilles det mellom forskjellige dimensjoner av fordomsfulle holdninger: den kognitive dimensjonen (negative stereotyper), den emosjonelle dimensjonen (antipati) og den sosiale dimensjonen (sosial distanse). Antisemittiske holdninger måles på bakgrunn av disse tre dimensjonene.

Antisemittismens historie i Norge

Antisemittismens historie i Norge strekker seg lang tilbake i tid og har sine røtter i den antijødiske kristelige tradisjon i Europa som blant annet konstruerte bilder av «jøden» som svindler, utbytter og svikefull. Norge har aldri hatt noen politisk eller institusjonalisert antisemittisme slik vi kjenner den fra andre europeiske land, med unntak av krigsårene da det parlamentariske systemet var satt ut av kraft. Likevel har antijødiske myter på forskjellige måter satt sitt preg på det norske samfunnet, både på myndighetsnivå og som forestillinger i befolkningen. Et uttrykk for dette kom med innføringen av paragraf 2 i Grunnloven i 1814 og adgangsforbudet for jøder. Argumentasjonen for paragrafen var blant annet preget av gamle antisemittiske stereotyper om «handelsjøden». Videre finner vi antisemittiske dommer i det norske samfunnsliv i blant annet kriminallitteratur og i offentlig debatt i presse og tidsskrifter. Selv om de som fremsatte antisemittiske argumenter ofte møtte motbør, ble antisemittiske klisjeer og stereotyper altfor ofte stående uimotsagt.

Det er et kjennetegn ved antisemittismen at den ofte kommer til overflaten i forbindelse med kriser – både nasjonale og internasjonale. Også i norsk historie kan vi se at hendelser som første verdenskrig, den russiske revolusjon og den økonomiske krisen på 20- og 30-tallet medførte en økning i antisemittiske ytringer.

Det er blant annet på denne bakgrunnen vi må se arrestasjonen og deportasjonen av 772 norske jøder (cirka en tredjedel av den jødiske befolkningen) høsten 1942 og vinteren 1943 til dødsleiren Auschwitz, da også mange ikke-nazistiske tjenestemenn deltok. En norsk undersøkelse om antisemittisme i vårt eget samfunn kan ikke utelate dette som en del av bakteppet.

Antisemittisme etter 1945

Den sympati som den jødiske befolkningen ble møtt med etter andre verdenskrig som følge av Holocaust fikk bare i liten grad en plass i nasjonale narrativ etter krigen. Den første tiden etter 1945 var samfunnets reaksjon på Holocaust i Vest-Europa preget av en kombinasjon av manglende forståelse for jødernes særlige historie, ansvarsfraskrivelse – og taushet.² Fra 60-tallet fant det sted en bevissthetsendring, ikke minst gjennom rettssaken mot Adolf Eichmann. Utover på 80- og 90-tallet vokste det frem en gradvis erkjennelse av Holocaust som et felles europeisk angjeldende og et felles ansvar. For Norges vedkommende ga denne bevissthetsendring seg blant annet utslag i restitusjonsoppgjøret³, som skulle gi de norske jødene en erstatning for de økonomiske tap de hadde lidd under andre verdenskrig. Den økende bevisstheten om Holocaust medførte likevel ikke umiddelbart noen endring i den dypere forankrede holdningen om at jødene ikke var del av det nasjonale «vi» som krigsfortellingen omhandler.⁴ I takt med en økende erkjennelse av folkemordets omfang og grusomhet ble antisemittiske holdninger illegitime i det offentlige rom. «The Holocaust and Auschwitz became universal references for absolute evil», skriver Robert Fine.⁵ Forskere som i dag ser fremveksten av

2 Se blant annet Vibeke Kieding Banik, «En jøde for en jøde?» i: Øivind Kopperud, Vibeke Moe og Vibeke Kieding Banik (red.), *Utenfor det etablerte: Aspekter ved Einhart Lorenz' forskning*, Oslo 2011. For en mer generell gjennomgang av jødernes situasjon i Europa etter 1945, se: David Bankier (red.), *The Jews are Coming Back: The Return of the Jews to their Countries of Origins after WWII*, New York/Oxford/Jerusalem 2005.

3 NOU 1997: 22, *Inndragning av jødisk eiendom i Norge under den 2. verdenskrig*.

4 For mer om dette, se: Claudia Lenz, «Nachbarn, die einfach verschwanden. Judenverfolgung und Holocaust im norwegische Geschichtsbewusstsein», *Jahrbuch für Antisemitismusforschung* 2008, 17–33.

en ny antisemittisme i Europa ser utviklingen i lys av delegitimeringen av antisemittiske holdninger – i et samfunn der tradisjonelle antisemittiske ytringer ikke lenger er akseptable, finner holdningene andre uttrykksformer. Israel fungerer som en katalysator for antisemittiske holdninger i en kultur der jødehat er blitt tabu, skriver Henrik Bachner.⁶

Det er fra flere hold blitt pekt på noen nye tendenser ved antisemittisme i Europa de senere år.⁷ Det dreier seg særlig om en forbindelse til Midtøsten og den israelsk-palestinske konflikten der eskaleringer i konflikten henger sammen med økt hyppighet av antisemittiske ytringer og hendelser. Særlig tydelig er Israels sentrale posisjon i denne utviklingen blitt etter år 2000, da innledningen av den andre intifadaen i oktober utløste en bølge av antisemittiske hendelser rettet mot jødiske personer, institusjoner og gravsteder i Vest-Europa.⁸

Senere fulgte flere slike økninger i antallet antisemittiske manifestasjoner der også konflikten i Midtøsten ble trukket inn, blant annet høsten 2001 i tilknytning til angrepet på Pentagon og World Trade Center i New York, og i 2003 i tilknytning til invasjonen i Irak.⁹ Et senere eksempel på denne sammenkoblingen fikk man her i landet da det i januar 2009 ble gjennomført store demonstrasjoner i Oslo sentrum, for og imot den pågående krigen i Gaza. De antiisraelske

demonstrasjonene utviklet seg etterhvert til antijødiske utfall.¹⁰ Mens demonstrasjonene i utgangspunktet ble etablert som en politisk protest, viste det seg snart holdninger og handlinger fra det antisemittiske repertoaret. Sosiolog Michel Wieviorka har en gjennomgang av dette fenomenet i *La tentation antisémite: Haine des Juifs dans la France d'aujourd'hui*.¹¹ Verket er et resultat av et større forskningsprosjekt vedrørende antisemittisme i dagens Frankrike. Det globale aspektet der holdninger preges av hendelser på internasjonalt nivå fremstår her som et sentralt trekk. Wieviorka understreker nødvendigheten av å inkludere dette perspektivet i analysen av nasjonale forhold.¹² Situasjonen kjennetegnes videre av et bredt sammensatt politisk-ideologisk perspektiv der aktører/gjerningsmenn kommer fra høyst ulike grupperinger i samfunnet, både ytre høyre- og venstrefløy og visse deler av den muslimske befolkningen.¹³

Noen forskere ser utviklingen som et tredje stadium i antisemittismens historie, der det første stadiet, fra tidlig middelalder til slutten av 1800-tallet, var religiøst (kristent) betinget, og det andre var nasjonalistisk og rasebiologisk, slik den i sin mest ekstreme form kom til uttrykk under nazismen.¹⁴

Det er likevel en pågående debatt hvorvidt man i så måte kan snakke om en «ny antisemittisme».¹⁵ Som rapporten fra European Monitoring Centre on

5 Robert Fine, «Fighting with phantoms: a contribution to the debate on antisemitism in Europe», *Patterns of Prejudice*, vol. 43, nr. 5, 2009, 462.

6 Henrik Bachner, *Återkomsten*, Stockholm 2004, 559.

7 Se for eksempel: Werner Bergmann og Juliane Wetzel, *Manifestations of anti-Semitism in the European Union, first semester 2002*, Zentrum für Antisemitismusforschung, Technische Universität Berlin, Wien 2003; European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC) *Manifestations of Antisemitism in the EU 2002 – 2003*, Wien 2004; Pierre-André Taguieff, *Rising from the Muck: The New Anti-Semitism in Europe*, Chicago 2004 og European Agency for Fundamental Rights (FRA), *Anti-Semitism: Summary overview of the situation in the European Union 2001 – 2008*, Wien 2009.

8 Se for eksempel: Roni Stauber, «The Academic and Public Debate over the Meaning of the 'New Anti-Semitism'», artikkel utgitt ved The Stephen Roth Institute, Tel Aviv Universitet, 2008. For en gjennomgang av antisemittisme i Tyskland, Østerrike og Øst-Europa etter 1945, samt en diskusjon av «den nye antisemittismen», se: Trond Berg Eriksen, Håkon Harket og Einhart Lorenz: *Jødehat: Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, Oslo 2009, 545–600. Werner Bergmann og Rainer Erb har gjort en undersøkelse av antisemittismen i Tyskland etter 1945 i: Werner Bergmann og Rainer Erb, *Anti-Semitism in Germany: The Post-Nazi Epoch Since 1945*, New Brunswick, N.J. 1997.

9 Høsten 2001 avholdt FN også en NGO-konferanse om rasisme i Durban som særlig gjennom bidrag fra en del av de arabiske organisasjonene utartet til antisemittiske demonstrasjoner.

10 For mer om dette, se: Eirik Eigladd, *The Anti-Jewish Riots in Oslo*, Charleston 2010.

11 «Antisemittismens tiltrekningskraft. Hat mot jøder i dagens Frankrike.»

12 Michel Wieviorka et al, *La tentation antisémite: Haine des Juifs dans la France d'aujourd'hui*, Paris 2005, 436–7.

13 Se for eksempel: Walter Laquer, *The changing face of Anti-Semitism: From Ancient Times to the Present Day*, Oxford University Press 2006.

14 Se for eksempel: Bernard Lewis, «The New Anti-Semitism», *The American Scholar*, vol. 75, nr. 1 2006, 25–36.

Racism and Xenophobia (EUMC) i 2004 påpeker, vil en ny form for antisemittisme kunne innebære en endring på to områder – det ene med hensyn til selve begrepsinnholdet og det andre når det gjelder antisemittismens manifestasjoner. Hvorvidt utviklingen innebærer en dypere endring av fenomenet antisemittisme, kan diskuteres. Mange av de tradisjonelle antisemittiske stereotypiene eksisterer fremdeles, men i nye kombinasjoner og utgaver.¹⁶

Man kan hevde at det både historisk og i dagens situasjon nettopp er denne kombinasjonen av nye og gamle elementer som er mest betegnende for antisemittismen. Wieviorka karakteriserer i tråd med dette antisemittismen i Frankrike som *éclaté* – den er spredt mellom forskjellige grupperinger, forskjellige miljøer, mellom elementer som representerer en historisk kontinuitet og nye elementer. Men utviklingen kan sies å innebære en perspektivforandring i antisemittismens historie i Europa, idet det ikke lenger er Holocaust som danner referanserammen, men konflikten i Midtøsten. Israel-Palestina-konflikten står som en overgripende tematikk der det åpnes et rom hvor antisemittiske holdninger kan komme til uttrykk. Werner Bergmann og Juliane Wetzel skriver om dette at den historiske antisemittiske tradisjon med å demonisere jødene overføres på staten Israel¹⁷ «Israel's policies in the struggle with Palestinians are giving Europe renewed license to openly despise the Jews», skriver Matti Bunzl.¹⁸ Dette viser nødvendigheten av å kunne skille legitim kritikk av Israels politikk fra en demonisering med antisemittisk fundament. Brian Klug er blant dem som fremhever viktigheten av presisjon i debatten.

I artikkelen «The Collective Jew: Israel and the new antisemitism»¹⁹ viser han hvordan kritikk av Israel både kan være kraftig, ensidig og ubalansert uten nødvendigvis å være antisemittisk – temperaturen i debatten kan være et uttrykk for et reelt *politisk* engasjement. Likeledes kan fremstillinger i media av konflikten være både sterkt negative og ensidige uten å være antisemittiske. Imidlertid kan antisemittiske holdninger finne sin legitimitet i denne typen fremstillinger, eller beskrivelser av situasjoner kan trigge holdninger som ligger latent.

Mens det på den ene siden må etterstrebtes en håndtering av disse spørsmålene som ikke i utide ser antijødiske holdninger der Israel er under angrep, og der en forveksling av disse nettopp likner den sammenblanding som kjennetegner antisemittiske holdninger, er det likevel sentralt for forskningen på området å være oppmerksom på disse trekkene ved antisemittisme i dag. Hvis ikke risikerer man å undervurdere utbredelsen av antijødiske holdninger og isolere dem til ekstreme grupperinger.

Tidligere undersøkelser

Gjennom de siste ti årene har det vært foretatt et stort antall undersøkelser om antisemittisme og antisemittiske holdninger i Europa som danner et relevant bakteppe for foreliggende rapport. Samlet sett har undersøkelsene belyst forskjellige sider ved antisemittisme som fenomen. Noen har undersøkt befolkningens *holdninger*, andre har fokusert på ytringer i det offentlige rom, for eksempel i form av medieanalyser, atter andre har foretatt registreringer

15 Se for eksempel: Doron Rabinovici et. al: *Neue Antisemitismus? Eine globale Debatte*, Frankfurt am Main 2004.

16 Se: EUMC 2004, 24, eller: Dina Porat og Esther Webman (red.): *Antisemitism Worldwide 2008*, The Stephen Roth Institute, Universitetet i Tel Aviv, 2009, 10 og 28-29. Undersøkelser fra Anti-Defamation League (ADL) har også berørt temaet. Blant påstandene som respondentene i deres undersøkelser har tatt stilling til, er at jøder er mer lojale mot staten Israel enn mot sitt hjemland og at de har for mye makt i internasjonal finans og forretningsverden. Se for eksempel: ADL, *Attitudes Toward Jews in Seven European Countries*, New York 2009 og ADL, *Attitudes Toward Jews in Ten European Countries*, New York 2012.

17 Bergmann og Wetzel 2003.

18 Sitert i Fine 2009, 465.

19 Brian Klug, «The Collective Jew: Israel and the new antisemitism», *Patterns of Prejudice* vol. 37 nr. 2, London 2003, 117-138.

av antisemittiske manifestasjoner i form av *hendelser*, som antisemittiske demonstrasjoner eller vold mot jøder eller jødiske institusjoner. I tillegg har det vært foretatt undersøkelser der jødernes egne erfaringer har stått i sentrum.

Internasjonale oversikter viser en markant økning i antisemittiske hendelser på 2000-tallet i Europa. I perioden etter 2006 er imidlertid bildet mer uklart, med større variasjoner mellom landene og en nedgang i noen land.²⁰ The Stephen Roth Institute ved universitetet i Tel Aviv har utgitt rapporten *Antisemitism Worldwide 2011*. Den konstaterer i likhet med FRAs rapport at til tross for nedgang i enkelte år (2005 og 2008) er hele perioden siden årtusenskiftet preget av en global økning i antisemittiske utbrudd i forhold til 1990-tallet. I 2011 er det imidlertid registrert en markant nedgang i de aller fleste europeiske land.²¹ Instituttet utgir også landbaserte oversikter over antisemittiske manifestasjoner. Oversikter over situasjonen i Norge har kommet for årene 1998, 1999, 2003, 2004, 2006 og 2008/9. Rapporten for 2006 finner den sterkeste forekomsten av antisemittiske manifestasjoner siden andre verdenskrig. Oversikten for 2008/9 viser en oppblomstring rundt årsskiftet i forbindelse med Gaza-konflikten.²² Det skjer imidlertid ingen systematisk kartlegging av slike antisemittiske manifestasjoner i Norge, og de oversikter som foreligger er derfor basert på skildringer av tilfeldige enkeltsaker som ikke settes inn i en bredere kontekst, og det blir problematisk å trekke slutninger på bakgrunn av materialet. Gjennom medlemskapet i Europarådet inngår Norge i overvåkingen til Den europeiske kommisjon mot rasisme og intoleranse (ECRI). ECRI

overvåker medlemsstatenes bekjempelse av rasisme, fremmedfiendtlighet, antisemittisme og intoleranse. Det er utarbeidet fire rapporter om Norge, sist gang i februar 2009. Antisemittisme knyttes her i hovedsak til høyreekstreme miljøer. I likhet med oversikten fra Stephen Roth-instituttet blir det også her registrert en økning av antisemittiske utbrudd under krigen mellom Israel og Hizbollah i Libanon sommeren 2006, inkludert tilfeller av skjending og fornærmelser, trusler og fysiske angrep mot jøder.²³ Ellers nevner rapporten visse enkeltepisoder, som skuddene mot synagogen i Oslo i 2006 og en avgjørelse i Høyesterett den 21. desember 2007 der tiltalte ble funnet skyldig i antisemittiske uttalelser (jfr. endringen i straffeloven § 135a).

Gjennomføringen av lovendringer og andre tiltak mot rasisme og diskriminering sier på myndighetsnivå noe om forholdet til utsatte grupper og minoriteter. Den sier imidlertid lite, eller kun indirekte noe om den øvrige befolkningens holdninger til disse gruppene. Som rapporten fra EUMC i 2004 også viser, er det ikke mulig å trekke noen sikre slutninger om en befolknings holdninger på bakgrunn av ytre hendelser. Disse kan utvikle seg uavhengig av hverandre, og man kan ikke automatisk slutte fra en økt hyppighet av antisemittiske utbrudd til en økt utbredelse av antisemittiske holdninger i befolkningen.²⁴ Rapporten viser en klar økning av antisemittiske utbrudd i Frankrike, Belgia, Tyskland, Nederland og England i perioden 2002–2003. Men i noen land, eksempelvis Hellas og Spania, eksisterer det en utbredt antisemittisk diskurs uten at voldelige utbrudd er registrert. Motsatt så man i Frankrike både en klar økning av voldelige

20 Se blant annet: European Agency for Fundamental Rights (FRA): *Annual Report 2010*, Wien 2010, 38; FRA, *Anti-Semitism - Summary overview of the situation in the European Union 2001-2008*, Wien 2009.

21 Se *Antisemitism Worldwide 2011 General Analysis*, Tel Aviv University 2012.

22 The Stephen Roth Institute: «Norway 2006» og «Norway 2008/9», Universitetet i Tel Aviv.

23 Den europeiske kommisjon mot rasisme og intoleranse (ECRI): *ECRIs rapport om Norge (fjerde overvåkningssyklus)*, 24. februar 2009, 30.

24 EUMC 2004, særlig 16–22.

handlinger og at antisemittiske holdninger generelt i befolkningen fikk mindre utbredelse.

At noen rapporter har funnet en økning av antisemittiske manifestasjoner i form av hendelser eller ytringer i det norske samfunnet, sier altså lite om de *holdninger* som lever i befolkningen generelt, om ytringene har vært uttrykk for at diskursive grenser midlertidig har blitt flyttet, eller om det har vært symptomer på dypereliggende og varige holdningsendringer.

I Sverige gjennomfører Forum för levande historia et større forskningsprosjekt om den svenske befolkningens forhold til minoriteter, der antisemittisme også er blant temaene. Den første av flere undersøkelser ble gjennomført i 2003.²⁵ 10 600 elever på ungdomsskolen og videregående skole deltok i undersøkelsen. Resultatene viste at majoriteten av ungdommene hadde et positivt forhold til de aktuelle minoritetsgruppene, men 8 prosent klassifiseres likevel som «meget intolerante». 6 prosent av ungdommene viste meget intolerante holdninger overfor jøder. I mars 2006 kom en fordypningsstudie om antisemittisme: *Antisemittiska attityder och föreställningar i Sverige*, forfattet av Henrik Bachner og Jonas Ring.²⁶ Da undersøkelsen ble offentliggjort, vakte det oppsikt at en fjerdedel av deltagerne hadde svart at de ikke ønsket en jøde som statsminister i Sverige. En stor andel – 36 prosent – hadde det som omtales som et ambivalent forhold til jøder, det vil si at de delte noen, men ikke alle de påstandene som i analysen kategoriseres som antisemittiske.

Forum för levande historia gjennomførte en ny, stor holdningsundersøkelse i november 2009 blant elever på videregående skole.²⁷ I denne undersøkelsen fant man at 6,5 prosent av ungdommene var meget negative til jøder og totalt 18,6 prosent hadde en negativ innstilling. Omtrent halvparten av ungdommene hadde det som betegnes som en ambivalent holdning til jøder. Mellom undersøkelsen fra 2003 og 2009 ble det dermed registrert en utvikling i svakt negativ retning.

Spørsmålet om den norske befolkningens holdninger til jøder ble så vidt berørt i undersøkelsen *Values in Norway 1990*.²⁸ I undersøkelsen ble intervjuobjektene blant annet spurt om sitt syn på hvem de kunne tenke seg som nabo, og «jøder» sto oppført som én av mange kategorier. 10 prosent av de spurte ønsket ikke jøder som naboer. Dette spørsmålet er også tatt med i den foreliggende undersøkelsen, så her eksisterer det et sammenligningsgrunnlag. Den nyeste undersøkelsen til Anti-Defamation League om holdninger til jøder i Europa omfattet også Norge.²⁹ Undersøkelsen inneholdt fire påstander om jøder som respondentene ble bedt om å ta stilling til.³⁰ De samlede resultatene plasserer Norge mellom Nederland og Storbritannia, med 16 prosent som støtter påstandene.³¹ Ellers kom en relevant forløper for HL-senterets undersøkelse i 2011, da Utdanningsetaten i Oslo gjennomførte en kartlegging av kunnskaper og holdninger om rasisme og antisemittisme blant elever i ungdomsskolen.³² I tillegg gjennomførte Det Mosaiske Trossamfunn i Oslo

25 Jonas Ring og Scarlett Morgentau: *Intolerans: Antisemittiska, homofobiska, islamofobiska och invandringsfientliga tendenser bland unga*, på vegne av Forum för Levande historia og Brottsförebyggande rådet (Brå), Stockholm 2004.

26 Henrik Bachner og Jonas Ring: *Antisemittiska attityder och föreställningar i Sverige*, på vegne av Forum för Levande historia og Brottsförebyggande rådet (Brå), Stockholm 2006.

27 Forum för levande historia, *Den mångtydiga intoleransen: en studie av gymnasieelevers attityder läsåret 2009/2010*, Stockholm 2010.

28 Ola Listhaug og Beate Huseby, på vegne av SSB: *Values in Norway 1990*, Institutt for sosiologi, Universitetet i Trondheim, 1990. Undersøkelsen bygger på et representativt utvalg av den norske befolkningen 18-79 år og er en kartlegging av blant annet verdier og holdninger.

29 ADL 2012.

30 Påstandene var: 1) Jews are more loyal to Israel than to this country, 2) Jews have too much power in the business world, 3) Jews have too much power in international financial markets, 4) Jews still talk too much about what happened to them in the Holocaust.

31 Se også kapittel 4.3

i 2002 en undersøkelse blant sine medlemmer som blant annet berørte forholdet til Israel og antisemittisme.³³ Mange av intervjuobjektene ga her uttrykk for en opplevelse av at antisemittismen i Norge har økt, men uten at dette ble begrunnet med personlige erfaringer. I analysen knyttes dette til norske mediers fremstilling av konflikten i Midtøsten, som ble oppfattet som ensidig Israel-kritisk.

UNDERSØKELSENS TEMAFELT OG PROBLEMSTILLINGER

I senere år har det fra flere hold kommet påstander i offentligheten om en økende antisemittisme i Norge. Disse uttalelsene har ofte tatt utgangspunkt i konkrete hendelser, som skuddene mot synagogen i Oslo i 2006, karikaturer med antisemittisk islett, trakassering av jødiske skolebarn, forslag om boikott av israelske varer samt Jostein Gaarders kronikk «Guds utvalgte folk»³⁴. Imidlertid har det ikke foreligget noe grunnlag for å si om disse hendelsene har vært et utslag av en generell økning av antisemittiske holdninger.

En relevant forløper for denne undersøkelsen kom som allerede nevnt i 2011 da Utdanningsetaten i Oslo gjennomførte en kartlegging av kunnskaper og holdninger på området rasisme og antisemittisme blant elever i ungdomsskolen. Men aldri tidligere har det vært gjort noen kartlegging på dette området med et generelt befolkningsutvalg. Et viktig mål for denne undersøkelsen har derfor vært å etablere et kunnskapsgrunnlag på et felt der det ikke har funnes data i Norge. I tillegg har det vært viktig at Norge gjennom denne undersøkelsen ikke lenger er

plassert utenfor det europeiske landskapet når det gjelder forskning på området. Fordi det ikke har vært gjennomført noen tilsvarende undersøkelse tidligere, kan vi ikke si om antisemittismen i Norge har økt, kun gi en beskrivelse av hvordan situasjonen er i dag. Til en viss grad vil en slik undersøkelse nettopp bare kunne gi et øyeblikksbilde.

Undersøkelser fra andre europeiske land viser at negative holdninger til jøder ofte sammenfaller med negative holdninger til andre grupper.³⁶ Det var derfor ønskelig ikke å se på antijødiske holdninger isolert, men at undersøkelsen også inkluderte holdninger til andre minoriteter. Ved å sette holdningene til jøder inn i et bredere perspektiv har det samtidig vært mulig å identifisere når og i hvilken grad de antijødiske holdningene skiller seg ut fra andre typer fordommer.

Det andre elementet som har gitt perspektiv til undersøkelsen, er respondentenes holdninger til konflikten i Midtøsten. Det er et kjennetegn ved antisemittisme i dag at den fluktuerer i takt med denne situasjonen – antisemittiske hendelser og angrep på jøder og jødiske institusjoner øker når det skjer en tilspisning av konflikten. Slik medfører den en mobilisering av antijødiske holdninger. Det er viktig å skille kritikk av Israel fra antisemittisme, men det å trekke inn spørsmål om befolkningens holdninger til staten Israel i undersøkelsen har gjort det mulig å få et bilde av hvorvidt negative holdninger til Israel sammenfaller med negative holdninger til jøder.

Parallelt med utviklingen der konflikten i Midtøsten danner en ny referanseramme for antisemittisme, lever gamle stereotyper videre i Europa. For å favne denne kompleksiteten har undersøkelsen også inkludert spørsmål knyttet til tradisjonelle, stereotypiske forestillinger om jøder.

32 *Kartlegging av kunnskaper og holdninger på området rasisme og antisemittisme, undersøkelse blant elever (trinn 8-10) i osloskolen*, Gjennomført for utdanningsetaten i Oslo, Oslo 2011.

33 Irene Levin, «Jødisk liv i Norge. Hva sier DMT Oslos medlemmer om forholdet til Israel og antisemittisme», *Hatikwa* 2/2004.

34 Jostein Gaarder, «Guds utvalgte folk», kronikk i *Aftenposten* 5. august 2006.

36 Andreas Zick, Beate Küpper og Andreas Hövermann, *Intolerance, Prejudice and Discrimination: A European Report*, Friedrich Ebert Stiftung, Berlin 2011, 68–71. Rapporten gir en oversikt over holdninger blant befolkningen i åtte europeiske land. Undersøkelsen har tatt utgangspunkt i såkalt group-focused enmity, definert som negative holdninger og fordommer mot grupper som betraktes som annerledes eller unormale og tillegges mindreverdig sosial status.

På bakgrunn av disse fokusområdene formulerte vi følgende problemstillinger for undersøkelsen:

1. Finnes det negative holdninger eller fordommer blant den norske befolkningen som er rettet mot jøder?
 - Hvem er bærere av slike holdninger og fordommer?
 - Hva kjennetegner antijødiske holdninger i Norge i dag?
 - Hvor sterke er negative holdninger og fordommer rettet mot jøder sammenlignet med tilsvarende holdninger rettet mot andre grupper?
2. Hvilke holdninger har den norske befolkningen til den israelsk-palestinske konflikten?
3. På hvilken måte er disse holdningene forbundet med hverandre? Er det en sammenheng mellom antijødiske holdninger og et negativt syn på Israels rolle i Midtøsten-konflikten?

METODE

Utviklingen av spørreskjemaet

Spørreskjemaet ble utviklet av prosjektgruppen. Statistisk Sentralbyrå ved seniorrådgiver Elisabeth Gulløy deltok i dette arbeidet med ekspertise innen kvantitativ metode. Det ble utviklet ulike kategorier av spørsmål som samlet ville kunne besvare undersøkelsens problemstillinger. Disse settene av spørsmål ble deretter testet av SSB gjennom fokusgrupper. På bakgrunn av SSBs rapport ble spørsmålsformuleringene betraktelig revidert. SSBs engasjement ble deretter avsluttet. Selve gjennomføringen av undersøkelsen ble lagt ut på anbud, og oppdraget tilfalt TNS Gallup. I

samarbeid med TNS ble det reviderte spørreskjemaet igjen testet og modifisert.

Siden det ikke tidligere har blitt gjennomført undersøkelser om holdninger til jøder og andre minoriteter i Norge, måtte spørreskjemaet utvikles fra bunnen av. Spørsmål som hadde blitt brukt i utenlandske undersøkelser kunne gi en viss pekepinn, men måtte tilpasses norske forhold. Det var særlig viktig å drøfte hvordan negative holdninger til bestemte minoritetsgrupper kunne adresseres og måles uten at respondentene følte seg lurte eller krenket. Alle kvantitative spørreundersøkelser byr på metodiske utfordringer knyttet til validitet, altså hvorvidt man måler det man ønsker å måle. Temaet for denne undersøkelsen reiste problemstillinger blant annet fordi respondentene vil kunne ha en tendens til å besvare spørsmålene basert på hva de mener er «politisk korrekt» eller sosialt akseptabelt. I tillegg er det et velkjent dilemma innen forskningen på denne typen holdninger, som baserer seg på gruppekonstruksjoner, at man står i fare for å forsterke eller indirekte legitimere forestillingen om eksistensen av slike grupper og av grenser innenfor en befolkning. Det har vært et viktig aspekt ved utformingen av spørreskjemaet for undersøkelsen at det i størst mulig grad ble gitt svaralternativer som ga respondentene anledning til å markere kritisk distanse til slike gruppekonstruksjoner. I tillegg fikk respondentene anledning til å kommentere undersøkelsen og besvare enkelte spørsmål med åpen tekst.

Holdninger til jøder eksisterer ikke isolert i et vakuum, men er vanligvis knyttet til og avhengig av bestemte kontekster. For å forstå sammenhengen mellom antijødiske holdninger og andre variabler har undersøkelsen samlet data til fem forskjellige, men

beslektede aspekter: (1) Holdninger til innvandrere og «fremmede», (2) Holdninger til jøder generelt, (3) Holdninger til Holocaust, (4) Holdninger til Midtøsten-konflikten og (5) Holdninger til jøder i Norge.

Gjennomføring av undersøkelsen

Feltarbeidet er gjennomført med bruk av elektronisk spørreskjema (invitasjon per e-post) i perioden 11. – 21. november 2011. Utvalgsbasen var TNS Gallups internettpanel, GallupPanelet – en database bestående av om lag 45 000 personer som har sagt seg villig til å delta i spørreundersøkelser. Deltagerne i panelet er rekruttert tilfeldig gjennom andre telefoniske og postale undersøkelser TNS Gallup gjennomfører. Deltakerne godtgjøres gjennom en incentivordning hvor de mottar poeng etter spørreskjemaets normerte lengde i minutter. Panelet vedlikeholdes kontinuerlig gjennom rekruttering, jevnlige oppdateringer av bakgrunnsopplysninger samt automatisk utmelding av deltakere som har gjennomført et bestemt antall undersøkelser.

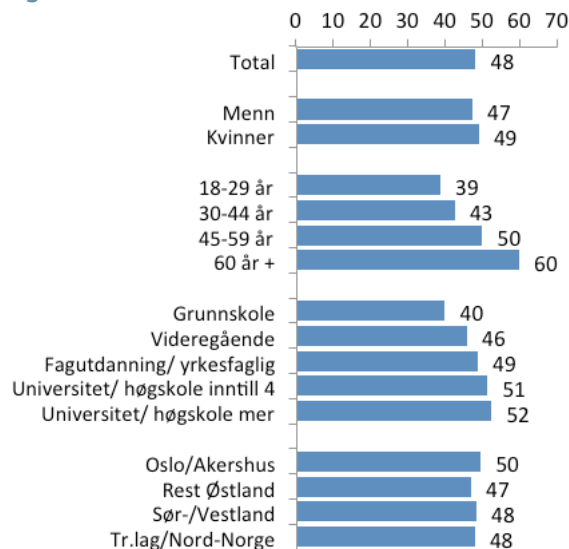
Panelutvalg kan tilrettelegges med større grad av presisjon enn hva som vanligvis er mulig gjennom andre metoder, ettersom paneldeltakernes bakgrunn er kjent på forhånd, før utsendingstidspunktet. Panelets størrelse og rekrutteringsmetoden innebærer at det er mulig å trekke landsrepresentative utvalg.

Utvalg

Målgruppen for undersøkelsen har vært den norske befolkningen, 18 år eller eldre. Bruttoutvalget for undersøkelsen var forhåndsstratifisert med hensyn til kjønn, alder, geografi og utdanning, for å gi et så representativt utvalg av den norske befolkningen som mulig. I tillegg ble det tatt høyde for lavere svarsansynlighet blant unge og personer med lav

utdanning, gjennom å trekke proporsjonalt flere personer innenfor disse undergruppene. Totalt 3 160 personer mottok invitasjonen til undersøkelsen, og 1 522 personer besvarte spørreskjemaet. Dette gir en responsrate på 48 prosent. Det ble sendt én påminnelse til alle deltakerne. Figur 1 viser responsraten for ulike demografiske undergrupper i datamaterialet. Som forventet var responsraten betydelig lavere blant de yngste mellom 18 og 29 år (39 prosent) og høyere blant de eldste på 60 år eller mer (60 prosent). Responsen er også lavere blant dem med grunnskole som høyeste fullførte utdanning (40 prosent), og høyere blant dem med lengre universitetsutdannelse (52 prosent). HL-senterets oppdrag var å gjennomføre en generell befolkningsundersøkelse, og det ble derfor ikke foretatt noen vektlegging av bestemte grupper i samfunnet.

Figur 1

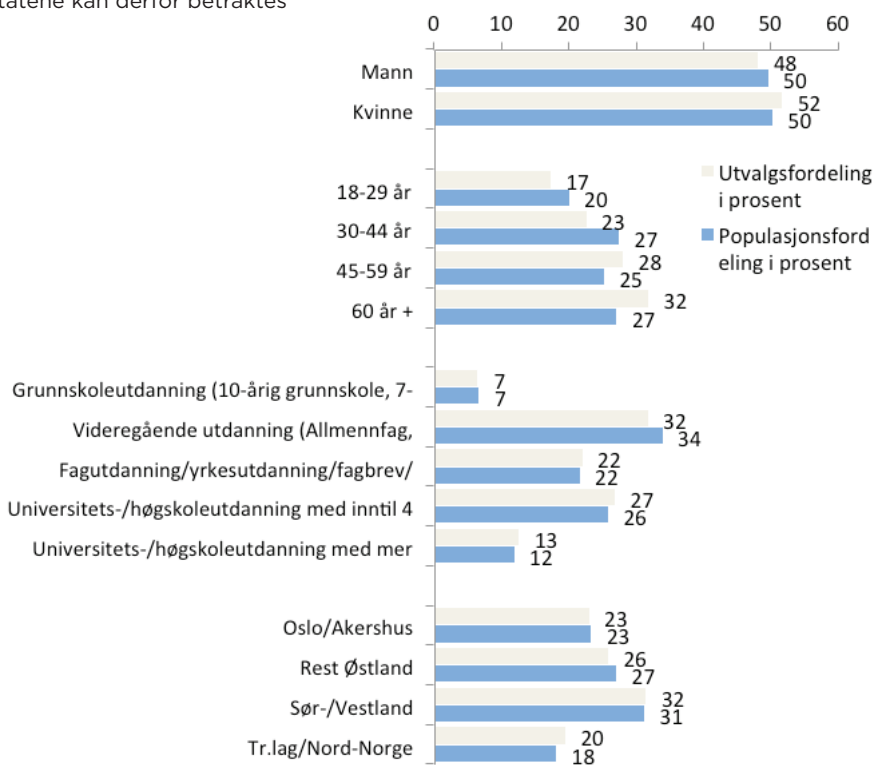

Representativitet

En sammenligning av utvalgets og populasjonens fordeling på kjønn, alder, utdanning og landsdel (figur 2) viser at yngre personer (44 år eller lavere) er noe underrepresentert, mens eldre personer (45 år og eldre) er noe overrepresentert. Det er ikke noe betydelig avvik mellom utvalget og populasjonen med hensyn til variablene kjønn, utdanning og geografisk fordeling. Ved hjelp av vektning er resultatene fra undersøkelsen korrigert for utslagsskjevheten som er knyttet til alder, og resultatene kan derfor betraktes

som representative både med hensyn til alder, kjønn, utdanning og geografisk fordeling. Imidlertid er det en skjevhet knyttet til religiøs tilhørighet ved at muslimer er underrepresentert i utvalget. I likhet med det som er vanlig i denne typen undersøkelser er også innvandringsminoriteter underrepresentert blant respondentene. Ulike minoriteters holdninger til jøder vil derfor være viktig i supplerende undersøkelser.

Figur 2

2. RESULTATER

Funnene er delt i fire hovedkategorier med tilhørende underkategorier. Hovedkategoriene er: (1) Holdninger til jøder, (2) Holdninger til innvandrere og mennesker av andre nasjonaliteter og religioner, (3) Negative holdninger til jøder og muslimer i det norske samfunnet – syn på utbredelse, bekjempelse og årsak og (4) Holdninger til Israel og Midtøsten.

HOLDNINGER TIL JØDER

22

Det sentrale temaet for denne undersøkelsen er holdninger til jøder. For å måle disse holdningene har vi inkludert spørsmål som analytisk kan deles inn i tre forskjellige dimensjoner: 1. Den kognitive dimensjon (stereotypier, fordommer mot jøder som gruppe), 2. Den affektive (emosjonelle) dimensjon (følelser av sympati/antipati) og 3. En sosial dimensjon som måler grader av sosial distanse til jøder.

Tradisjonelle forestillinger om jøder

Antisemittismens historie i Europa er lang og inkluderer et vidt spekter av negative forestillinger om jøder, der de blir fremstilt som «fremmede», «skadelige» «mindrevedige» eller (skjult) «mektige». Forestillingene har dyp forankring i den kristne kulturkretsen og har blitt preget av de historiske omstendigheter de er oppstått i samt av den funksjon forestillingene til enhver tid har hatt. Ideen om «jøden» som motpol i europeerens bevissthet kunne også omfatte motstridende stereotypier, der «jøden» eksempelvis kunne fremstilles både som «kapitalist» og «kommunist». Implisitt ligger imidlertid alltid troen på at jøder utgjør en gruppe med bestemte, iboende kjennetegn. En av de mest utbredte forestillingene er at jøder inngår i et fellesskap med sterkere lojalitet innad i gruppen enn til samfunnet rundt – ofte omtalt som at jødene utgjør en «stat i staten». De antijødiske myter har

dannet grobunn for konspirasjonsforestillinger om hemmelige nettverk som arbeider i det skjulte, slik det for eksempel beskrives i det berømte falsumet *Sions vises protokoller*. En annen sentral idé er at jøder er spesielt opptatt av eller flinke med penger og derfor søker eller innehar stor økonomisk makt. Etter Holocaust har mange av disse forestillingene offisielt blitt diskreditert, men undersøkelser i andre land viser at de fortsatt eksisterer i mer eller mindre modifiserte former. Det er et viktig mål for denne undersøkelsen å kartlegge utbredelsen av slike forestillinger i den norske befolkningen i dag.

Respondentene ble bedt om å ta stilling til påstander som omfatter en del av de mest relevante antijødiske forestillingene, fra henvisninger til jødernes økonomiske makt til tanken om at jøder selv har skylden for at de er blitt forfulgt (se figur 3). Noen av påstandene gjenspeiler også positive stereotypier om jøder.

- Flertallet av de respondenter som har tatt standpunkt, krysset av på «stemmer ikke i det hele tatt» eller «stemmer nokså dårlig» på de fleste av påstandene. Unntakene er påstandene «Jøder er familiekyære» og «Jøder har alt for stor innflytelse over amerikansk utenrikspolitikk», der flere respondenter er enige enn uenige (henholdsvis 64 prosent og 39 prosent). Likevel er det en forholdsvis høy andel som støtter også enkelte av de mest negative påstandene: 19 prosent mener at det stemmer «helt» eller «nokså godt» at «Verdens jøder arbeider i det skjulte for å fremme jødiske interesser», mens påstanden «Jøder har alltid skapt problemer i landet der de bor» støttes av 14 prosent av respondentene.
- Eldre respondenter, menn og respondenter som holder sterkt med palestinerne i Midtøsten-konflikten har større sannsynlighet enn andre for å støtte

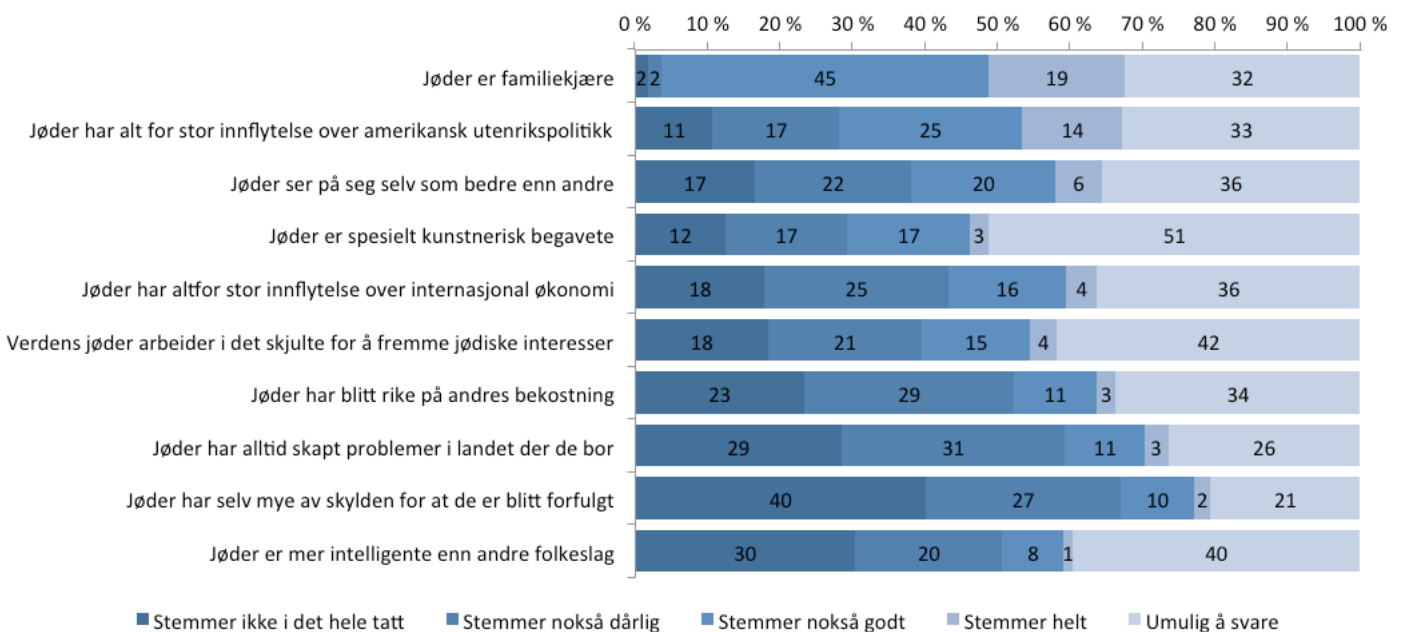
samtligte påstander unntatt de tre positive stereotypiene «Jøder er familiekjære», «Jøder er spesielt kunstnerisk begavete» og «Jøder er mer intelligente enn andre folkeslag».

- De som holder sterkest med Israel i Midtøstenkonflikten og KrF-velgere har mindre sannsynlighet for å støtte påstandene. Med unntak av påstanden «Jøder har alt for stor innflytelse over amerikansk utenrikspolitikk» støtter også høyt utdannede respondenter disse påstandene *i mindre grad* enn lavt utdannede.
- Påstandene viste seg vanskelige å besvare: 21–51 prosent besvarte påstandene med «umulig å svare». Kvinner svarte dette gjennomgående i større grad enn menn.

At spørsmålene oppfattes som vanskelige å besvare kan ha flere årsaker. Det kan relateres til at respondentene av ulike årsaker ikke er enig i gyldigheten av problemstillingen som spørsmålene reiser, og derfor ikke ønsker eller mener det er mulig å besvare spørsmålet. Det kan for eksempel være fordi man mener at det ikke er riktig å omtale jøder som en gruppe slik det gjøres i påstandene. Resultatet kan også tyde på et fravær av synspunkter om jøder, eller liten interesse for emnet. Men det kan også relateres til en uvilje mot å la negative holdninger komme til uttrykk eller til at respondenten føler at hun/han mangler den nødvendige kunnskap for å besvare spørsmålene.

Spørsmål: Nedenfor er en liste med påstander som tidligere har vært satt fram om jøder. I hvilken grad stemmer- eller stemmer ikke disse for deg?

Figur 3

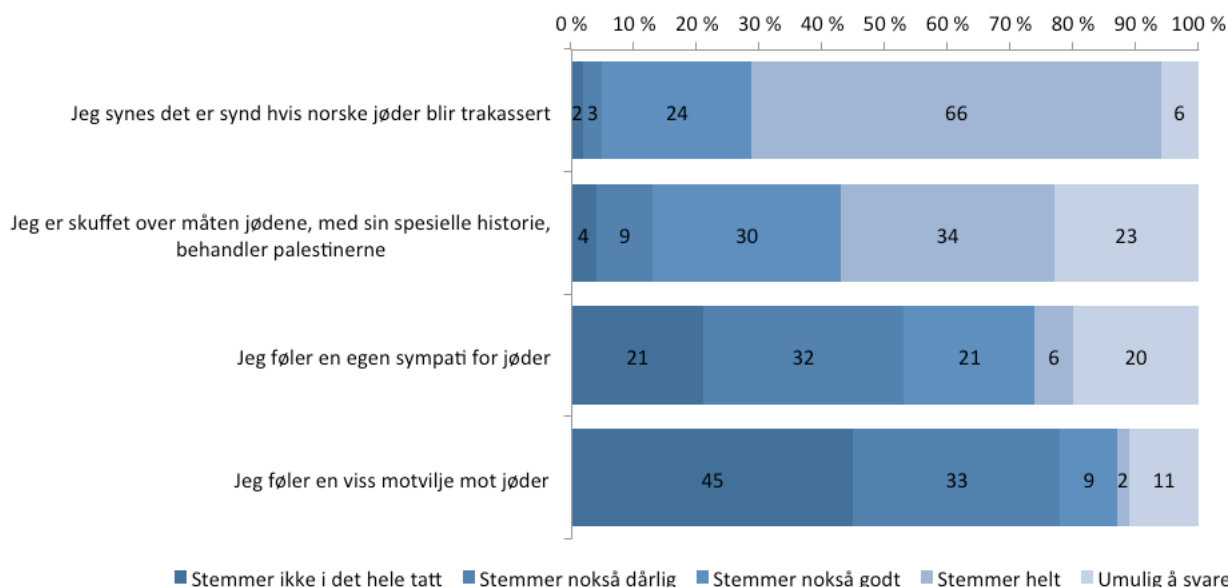
Følelser av sympati og antipati mot jøder

Enkelte av spørsmålene i spørreskjemaet var rettet mot respondentenes egne følelser av sympati eller antipati mot jøder. Disse påstandene berører således den affektive dimensjon av respondentenes holdninger.

- Nesten alle respondentene svarer at de «synes det er synd hvis norske jøder blir trakassert». Det var også lite variasjoner etter ulike bakgrunnsvariabler i dette spørsmålet.
- Flertallet (64 prosent) svarte at de er «skuffet over måten jødene, med sin spesielle historie, behandler palestinerne». Utsagnet støttes i størst grad blant eldre, de som holder med palestinerne og de som stemmer Rødt, SV, Venstre eller Ap. De som holder med Israel og de som stemmer KrF eller Frp er i størst grad uenig i utsagnet.
- Litt over en fjerdedel av respondentene, 27 prosent, svarte at de «føler en egen sympati for jøder», mens det var 11 prosent som bekreftet at de «føler en viss motvilje mot jøder».
- Utsagnet «Jeg føler en egen sympati for jøder» støttes i størst grad av eldre, de som holder sterkest med Israel i Midtøsten-konflikten og av de som stemmer KrF. De som holder sterkest med palestinerne i Midtøsten-konflikten og de som stemmer Rødt støtter i minst grad utsagnet.
- Utsagnet «Jeg føler en viss motvilje mot jøder» støttes i størst grad av de som holder sterkest med palestinerne i Midtøsten-konflikten og av Frp-velgere. Kvinner, høyt utdannede, de som holder sterkest med Israel i Midtøsten-konflikten og de som stemmer KrF eller Venstre støtter påstanden i minst grad.
- Forholdsvis mange svarte «umulig å svare» på utsagnene «Jeg er skuffet over måten jødene...» og «Jeg føler en egen sympati for jøder». På det første utsagnet var det spesielt de yngste (32 prosent) som hadde problemer med å ta stilling.

Spørsmål: Hvordan stemmer utsagnene nedenfor med din egen oppfatning om jøder?

Figur 4

Skuddene mot den jødiske synagogen i Oslo

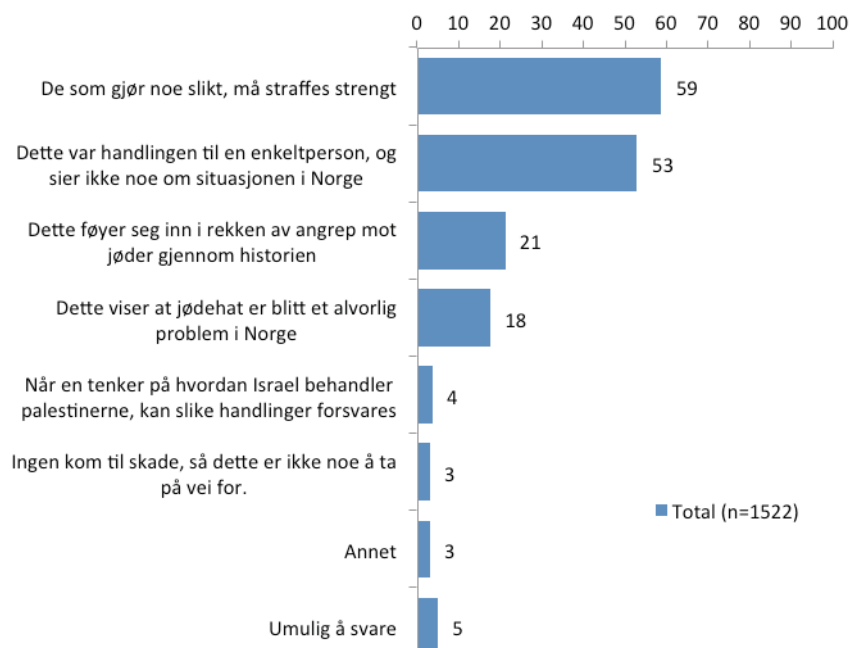
I 2006 ble det skutt mot den jødiske synagogen i Oslo. Respondentene ble spurt om sitt syn på denne hendelsen (figur 5). Resultatene viser at respondentene tar hendelsen alvorlig, men også at flertallet ikke mener at den er betegnende for situasjonen i Norge.

- Flertallet støttet utsagnene «De som gjør noe slikt, må straffes strengt» og «Dette var handlingen til en enkeltperson, og sier ikke noe om situasjonen i Norge».
- Eldre og høyt utdannede støttet i større grad det første utsagnet; yngre og menn støttet i større grad det andre utsagnet.
- De som holder sterkest med Israel i Midtøsten-konflikten var i klart størst grad uenig i det andre utsagnet.

- Omtrent 1 av 5 støttet utsagnene «Dette føyer seg inn i rekken av angrep mot jøder gjennom historien» og «Dette viser at jødehat er blitt et alvorlig problem i Norge». Eldre og de som støtter Israel sterkest i Midtøsten-konflikten støttet i større grad disse utsagnene.
- Svært få støttet utsagnene «Når en tenker på hvordan Israel behandler palestinerne, kan slike handlinger forsvares» og «Ingen kom til skade, så dette er ikke noe å ta på vei for». De som holder sterkest med palestinerne i Midtøsten-konflikten støttet utsagnene i noe større grad.

Spørsmål: For en tid siden (i 2006) ble det skutt mot den jødiske synagogen i Oslo. Hvilke av de følgende utsagnene om en slik hendelse svarer til det du selv tenker? (Flere svar mulig - andeler i prosent)

Figur 5

Jøde som skjellsord

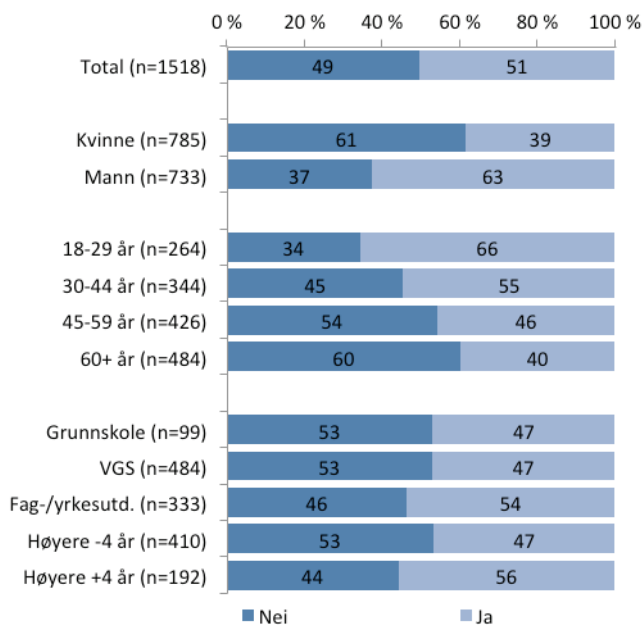
Respondentene ble også spurt om sine erfaringer med bruken av ordet «jøde» som et skjellsord (figur 6).³⁸

- Omtrent halvparten svarte at de har erfart at ordet er blitt brukt på denne måten. Halvparten har ikke hørt dette.
- Menn (63 prosent) har i større grad enn kvinner (39 prosent) hørt dette ordet blitt brukt som skjellsord.

- Yngre har i større grad enn eldre hørt «jøde» blitt brukt som skjellsord.
- De som stemmer SV (og dels Sp) har i mindre grad hørt ordet «jøde» blitt brukt som skjellsord.
- De som holder sterkest med Israel i Midtøstenkonflikten og de som stemmer Frp eller Rødt har i større grad hørt ordet «jøde» brukt som skjellsord.

Spørsmål: Har du selv noen gang erfart at ordet «jøde» er blitt brukt som skjellsord?

Figur 6

³⁸ Lignende spørsmål er også tatt med i andre undersøkelser. I Utdanningsetatens kartlegging blant elever på 8. - 10. trinn i ungdomsskolen er det 51 prosent av respondentene som svarer bekreftende på at de har opplevd at «Jøde» har blitt brukt til å beskrive noe negativt, et resultat som altså korresponderer godt med det fra befolkningsundersøkelsen. Se: Utdanningsetaten i Oslo 2011, 43.

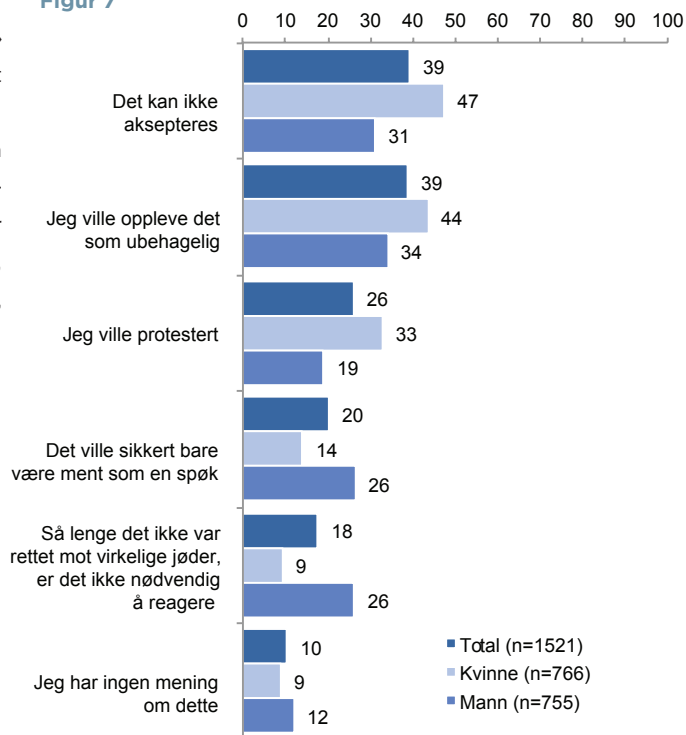
Reaksjon på bruken av ordet «jøde» som skjellsord

Respondentene ble også bedt om å svare på hva de mente ville være en riktig reaksjon på slik bruk av ordet «jøde».

- Utsagnene «Jeg ville oppleve det som ubehagelig» og «Det kan ikke aksepteres» ble støttet i størst grad, med 39 prosent på begge.
- De som svarer at de ville «oppfattet det som en spøk» og at «Så lenge det ikke var rettet mot virkelige jøder, er det ikke nødvendig å reagere» finner man i større grad blant yngre respondenter, menn, lavt utdannede, de som holder med palestinerne, de som stemmer Frp og de som stemmer Rødt.

Spørsmål: Hvordan synes du man burde reagere hvis «jøde» blir brukt som skjellsord av noen du kjenner? F. eks «din jøde» eller «din jævla jøde»?

Figur 7

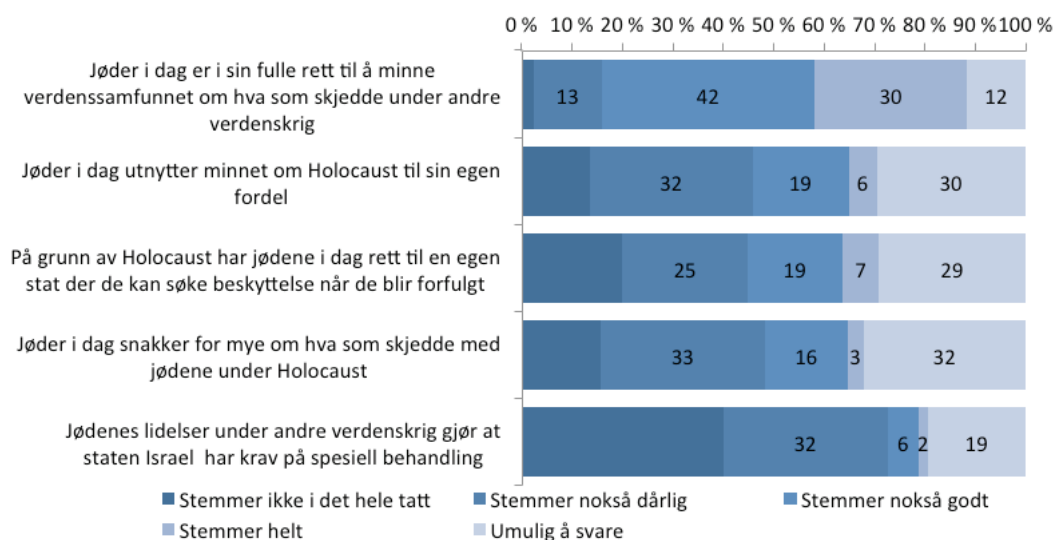
Meninger om jøder og relasjonen til historien om Holocaust

Respondentene ble spurt om å ta stilling til fem påstander som omhandlet jøder og relasjonen til historien om Holocaust.

- Flertallet svarte at de støtter utsagnet om at «Jøder i dag er i sin fulle rett til å minne verdenssamfunnet om hva som skjedde under andre verdenskrig». Utsagnet støttes i størst grad av de som holder sterkest med Israel i Midtøsten-konflikten og av KrF-velgere.

- Flertallet av de som har tatt standpunkt svarte at de er uenige i utsagnene «Jøder i dag utnytter minnet om Holocaust til sin egen fordel» og «Jøder i dag snakker for mye om hva som skjedde med jødene under Holocaust». På det første spørsmålet var det likevel 25 prosent som mente at påstanden stemte helt eller nokså godt. Påstandene støttes i større grad av menn enn av kvinner og av de som holder sterkest med palestinerne i Midtøsten-konflikten. Påstandene støttes også i noe større grad av de som stemmer Frp eller Rødt. KrF-velgere støtter påstandene i klart mindre grad enn andre. Den første påstanden støttes også i større grad av eldre.
- Flertallet av de som har tatt standpunkt svarte også at de er uenige i påstanden «På grunn av Holocaust har jødene i dag rett til en egen stat der de kan søke beskyttelse når de blir forfulgt». Påstanden støttes i større grad av eldre, lavt utdannede, de som holder sterkest med Israel i Midtøsten-konflikten og KrF-velgere. De som stemmer Rødt (og dels SV) er i mindre grad enig i påstanden.
- Få støttet påstanden «Jødenes lidelser under andre verdenskrig gjør at staten Israel har krav på spesiell behandling». Påstanden støttes i større grad av eldre, lavt utdannede, de som holder sterkest med Israel i Midtøsten-konflikten og av KrF-velgere. De som stemmer Rødt (og dels SV og Venstre) støtter påstanden i mindre grad enn andre.
- Andelen som svarte «umulig å svare» var betydelig (>30 prosent) på noen av påstandene. Kvinner svarte dette i større grad enn menn.

Figur 8

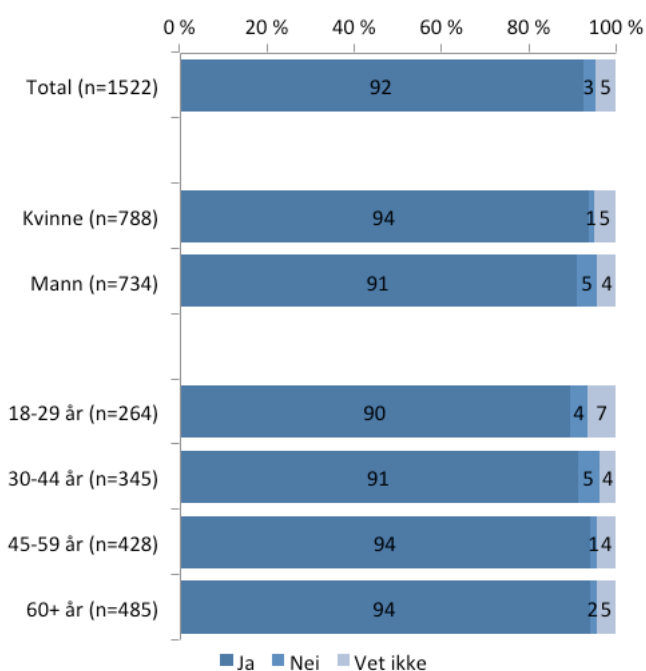

Historien om det norske Holocaust som pensum i skolen

Respondentene ble spurt om sitt syn på pensum i skolen og hvorvidt de mente at dagens ungdom burde lære om de norske jødernes skjebne under andre verdenskrig. Her var det stor enighet – nesten alle svarte at de mente dette burde være en del av undervisningen.

Spørsmål: Å lære om hvordan andre verdenskrig foregikk i Norge er en del av pensumet i skolen. Mener du at dagens ungdom bør lære om de norske jødernes skjebne under krigen?

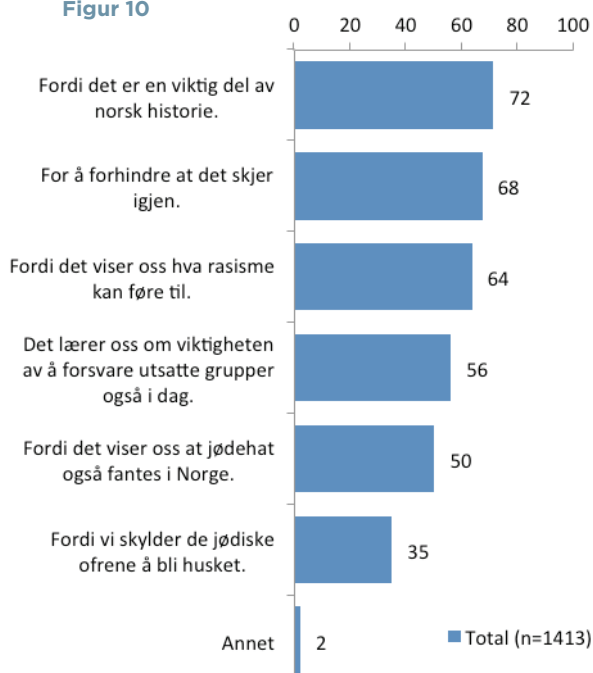
Figur 9

Respondentene fikk også oppfølgingsspørsmål om årsaken til sitt syn. Figur 10 viser begrunnelsene til respondentene som svarte «ja» på at de mente ungdom burde lære om de norske jødernes skjebne under krigen. Skjemaet inneholdt ferdige svaralternativer med mulighet for å krysse av flere steder.

- Med unntak av «fordi vi skylder de jødiske ofrene å bli husket» ble alle begrunnelsene til at dagens ungdom bør lære om de norske jødernes skjebne under krigen støttet av et flertall.
- Høyt utdannede svarte i større grad enn andre «Fordi det er en viktig del av norsk historie», «For å forhindre at det skjer igjen», «Fordi det viser oss hva rasisme kan føre til» og «Det lærer oss om viktigheten av å forsvare utsatte grupper også i dag».
- De som holder sterkest med Israel samt KrF-velgere svarte i større grad «Fordi det viser oss at jødehat også fantes i Norge» samt «Fordi vi skylder de jødiske ofrene å bli husket».
- SV-velgere svarte i større grad «Fordi det viser oss hva rasisme kan føre til» og «Det lærer oss om viktigheten av å forsvare utsatte grupper også i dag». Frp-velgere var i mindre grad enige i disse begrunnelsene.

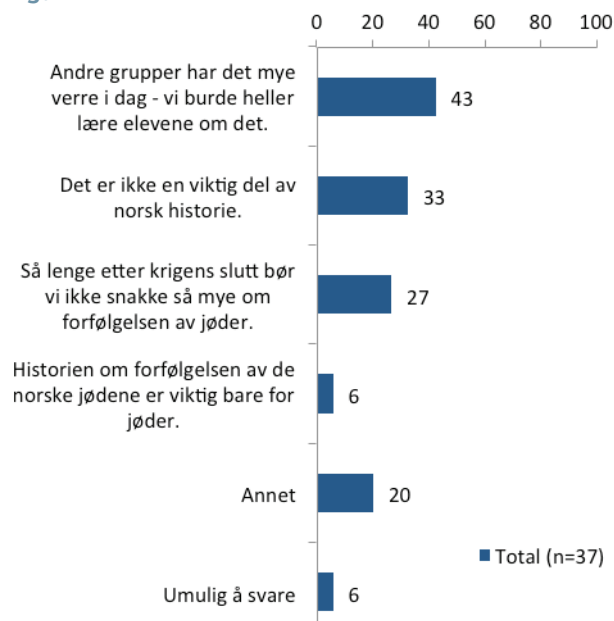
Figur 10

Figur 11 viser hva de meget få respondentene som svarte «nei» på spørsmålet «Mener du at dagens ungdom bør lære om de norske jødernes skjebne under krigen?» oppga som begrunnelse.

- Blant de 37 respondentene som svarte at de ikke mener at dagens ungdom bør lære om de norske jødernes skjebne under krigen, var det ingen av begrunnelsene som ble støttet av et flertall.
- «Andre grupper har det mye verre i dag - vi burde heller lære elevene om det» ble nevnt oftest, etterfulgt av «Det er ikke en viktig del av norsk historie» og «Så lenge etter krigen bør vi ikke snakke så mye om forfølgelsen av jøder».
- Svært få begrunnet svaret sitt med at «Historien om forfølgelsen av de norske jødene er viktig bare for jøder».

Figur 11

HOLDNINGER TIL INNVANDRERE OG MENNESKER AV ANDRE NASJONALITETER OG RELIGIONER

En av problemstillingene til denne undersøkelsen lød: «Hvor sterke er negative holdninger og fordommer rettet mot jøder sammenlignet med tilsvarende holdninger rettet mot andre grupper?» Undersøkelsen inkluderte derfor spørsmål om respondentenes holdninger til innvandrere og mennesker av andre nasjonaliteter og religioner som satte respondentenes holdninger til jøder inn i et bredere perspektiv. I tillegg var det ønskelig å undersøke i hvilken grad slike holdninger er sammenfallende: Er det slik at de som har negative holdninger til én gruppe også nærer tilsvarende holdninger til andre? Ved å undersøke korrelasjoner mellom de ulike holdningene ble slike forbindelser synliggjort.

Gruppekonstruksjoner er generaliserende forestillinger om mennesker der individer betraktes som et kollektiv og nyanser og forskjeller viskes ut. Mens det å tenke i kategorier er en sentral del av kognitive prosesser og en nødvendig følge av et begrepslig språk, har gruppekonstruksjoner gjennom stereotypiseringer klare negative trekk.³⁹

Fordomsproduksjon kan betraktes som en prosess der mennesker kategoriseres på bakgrunn av kulturelt overførte negative forestillinger. På bakgrunn av ideer om at enkelte kategorier innehar bestemte trekk (stereotyper), dannes det en bestemt oppfatning om gruppen i positiv eller negativ retning.⁴⁰

Fordommer kan gjøre seg gjeldende på forskjellige måter, blant annet gjennom ønsker om sosial distanse. Undersøkelsen inkluderte derfor spørsmål om hvordan respondentene stilte seg til forskjellige typer kontakt

med ulike grupper som «muslimer», «katolikker», «jøder», «somaliere» og «amerikanere».

To av spørsmålene omhandlet i tillegg respondentenes syn på innvandringens kulturelle og økonomiske konsekvenser.

Kontakt med mennesker fra ulike nasjonaliteter og religioner

Undersøkelsen omfattet spørsmål om respondentenes holdninger til kontakt med mennesker fra åtte ulike nasjonaliteter og religioner: amerikanere, katolikker, jøder, polakker, pinsevenner, muslimer, somaliere og romfolk (sigøynere). Respondentene ble spurt i hvilken grad de ville like eller mislike at medlemmer av de forskjellige gruppene ble (1) naboene deres, (2) at de ble bragt inn i vennekretsen deres, eller at de (3) giftet seg inn i familien deres.

- Resultatene viser at respondentene rangerte de ulike gruppene tilnærmet likt på alle de tre kontaktformene, men at de hadde til dels svært forskjellige holdninger til de respektive gruppene.
- Befolkningen er mest positiv til kontakt med amerikanere, katolikker og jøder, og minst positiv til kontakt med muslimer, somaliere og romfolk.
- Likevel svarte 33 prosent at de ville mislike at en jøde giftet seg inn i familien. 10 prosent svarte at de ville mislike å ha en jøde som nabo.⁴¹ 9 prosent svarte at de ville mislike å ha en jøde i vennekretsen.
- Den kontaktformen respondentene er generelt mest skeptisk til, er giftemål inn i familien.
- Kvinner svarte generelt mer positivt enn menn på samtlige spørsmål.

39 For mer om forholdet mellom kategorier og stereotyper, se for eksempel: Michael Pickering, *Stereotyping: Politics of Representation*, Suffolk 2001.

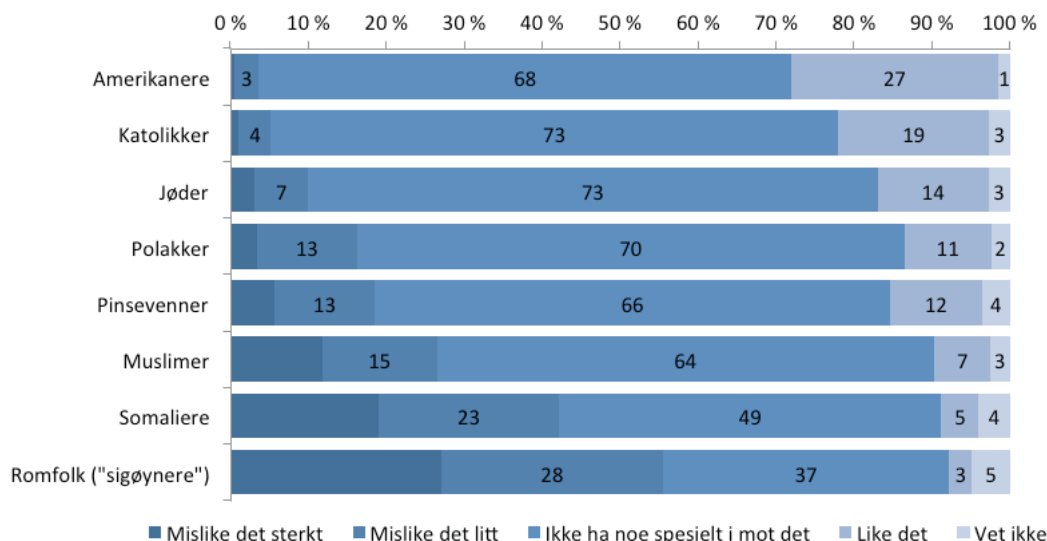
40 Se for eksempel: Zick, Küpper og Hövermann 2011, 28–30.

41 Dette er altså det samme resultatet som SSB kom frem til i 1990. Se: Ola Listhaug og Beate Huseby / SSB 1990.

- Høyt utdannede svarte generelt mer positivt enn lavt utdannede på alle spørsmål.
- Personer bosatt i Oslo/Akershus svarte tilnærmet likt eller mer positivt enn personer bosatt andre steder. Unntaket var for romfolk («sigøynere»), hvor personer bosatt i Oslo/Akershus svarte klart mer negativt enn andre. Det samme mønsteret gjelder når det skiller mellom de som bor i de mest- og de som bor i de minst sentrale strøkene.
- De med høy inntekt svarte generelt mer negativt overfor romfolk og somaliere enn de med lav inntekt.
- De som stemmer Frp er mer negativt enn andre til kontakt med romfolk, somaliere og muslimer (og til dels polakker og katolikker).
- De som stemmer partier i sentrum og til venstre er mer positive enn andre til kontakt med romfolk, somaliere og muslimer – og da særlig de som stemmer SV eller Rødt (og dels KrF).
- De som i størst grad støtter Israel i Midtøstenkonflikten har et særlig positivt syn på kontakt med amerikanere og jøder, men et tilsvarende negativt syn på kontakt med somaliere og muslimer.

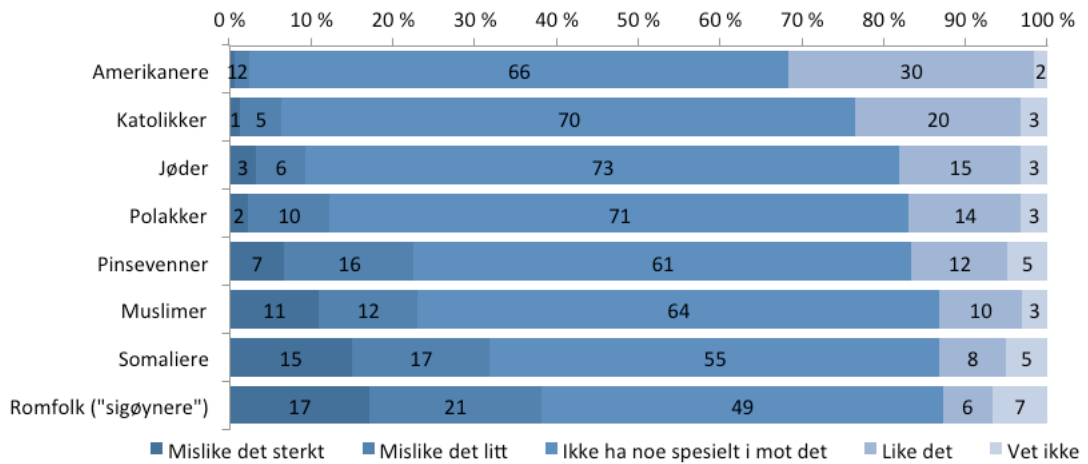
Spørsmål: Når du tenker på..., hvilken type kontakt ville du synes var greit for deg? I hvilken grad ville du like eller mislike at de ble naboene dine?

Figur 12

Spørsmål: Når du tenker på..., hvilken type kontakt ville du synes var greit for deg? I hvilken grad ville du like eller mislike at de ble bragt inn i vennekretsen din?

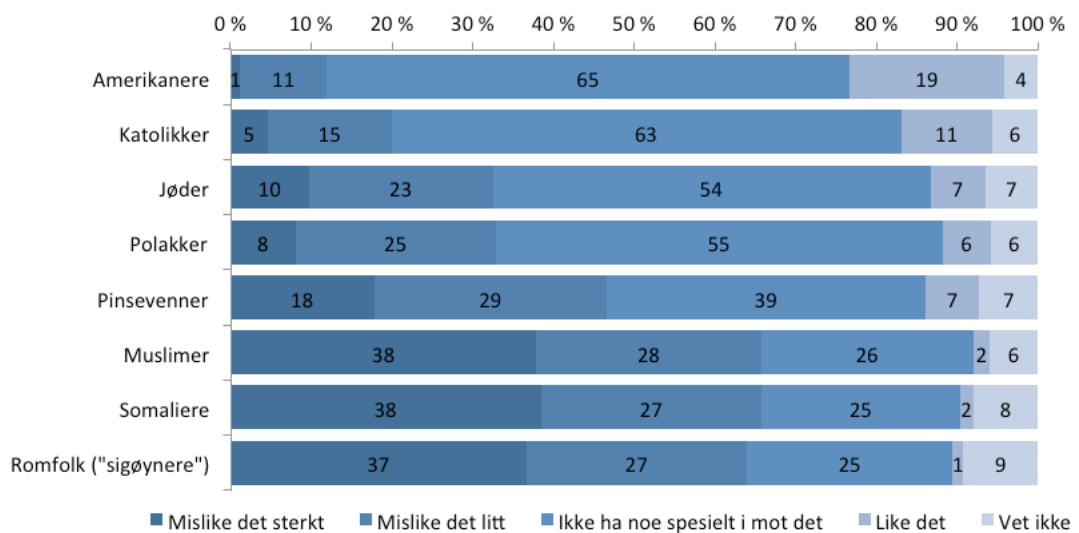
Figur 13

33

Spørsmål: Når du tenker på..., hvilken type kontakt ville du synes var greit for deg? I hvilken grad ville du like eller mislike at de giftet seg inn i familien din?

Figur 14

Oppfattelse av de kulturelle og økonomiske virkningene av innvandring

Respondentene ble spurt om sitt syn på de kulturelle (spørsmål 1) og økonomiske (spørsmål 2) virkningene av innvandring gjennom å gi sin støtte til én av to påstander.⁴²

- Majoriteten av befolkningen har et positiv inntrykk av betydningen av innvandring og er enig i at «Innvandrerne bidrar til at vi får et større kulturelt mangfold i Norge, med spennende ny mat, musikk, kunst, osv.» (56 prosent).
- Befolkningen er mer delt i oppfattelsen av de økonomiske virkningene av innvandring. Det er tilnærmet like mange personer som oppfatter at

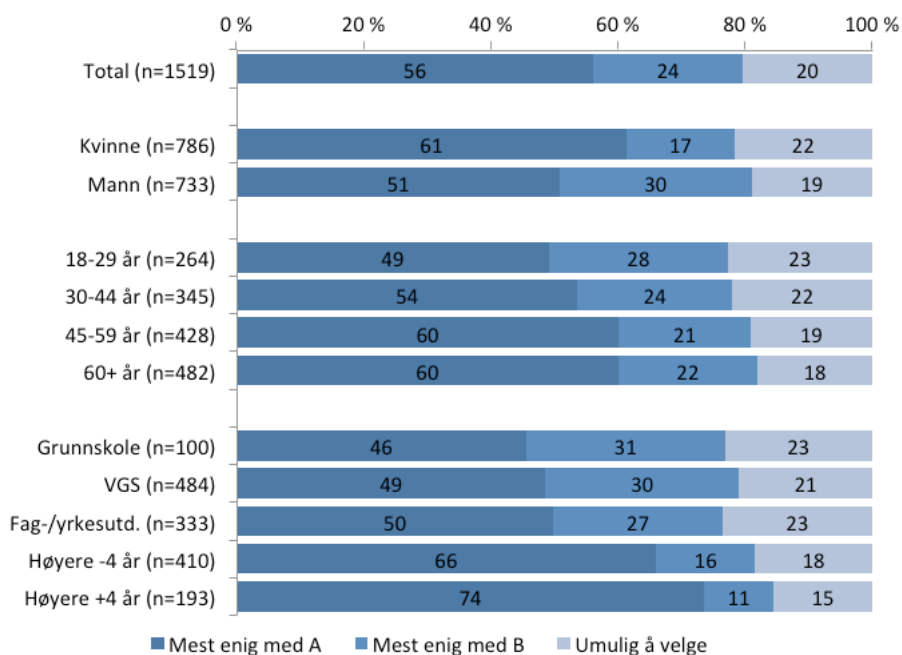
innvandrere utnytter våre velferdsordninger (36 prosent enig) som det er personer som oppfatter at innvandrere er arbeidsomme, dyktige mennesker (38 prosent enig).

Spørsmål 1: To personer diskuterer hvilke virkninger det kan få at det er kommet innvandrere fra andre kulturer til Norge. Hvem er du mest enig med, A eller B?

A: Innvandrerne bidrar til at vi får et større kulturelt mangfold i Norge, med spennende ny mat, musikk, kunst, osv.

B: Innvandrernes levemåte passer ikke inn i Norge. De fremmede skikkene er til ulempe for omgivelsene og kan bli en trussel mot norsk kultur.

Figur 15

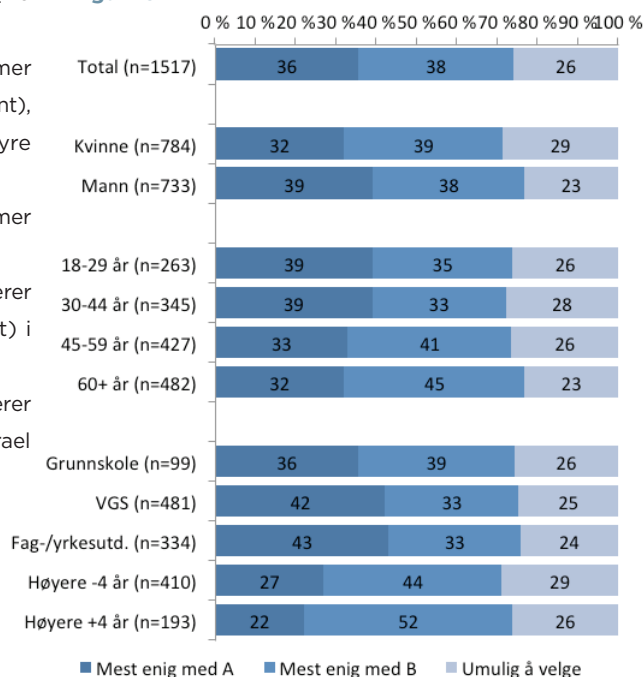
42 Disse spørsmålene har i lengre tid vært stilt i Norsk Monitor, der det brukes telefonintervju og postenquete. Resultatene for den foreliggende undersøkelsen, med Internett-utvalg, ligger meget nær de en fant i Monitor i 2011. Se: Ipsos MMIs undersøkelse *Norsk Monitor 2011*.

- Mer enn halvparten (56 prosent) svarte at de er mest enig med person A. 24 prosent er enig med person B, mens 20 prosent ikke klarte å velge.⁴³
- Det er en viss skjevhet knyttet til alder og kjønn, der kvinner og personer over 45 år i større grad er enig med person A, mens menn og unge mellom 18 og 29 år i større grad er enig med person B.
- De med høyest utdanning (74 prosent) er i langt større grad enn de med lavest utdanning (46 prosent) enig med person A.
- Person A får støtte fra et flertall av de som stemmer SV (98 prosent), Rødt (74 prosent), Ap (73 prosent), KrF (71 prosent), Venstre (70 prosent) og Høyre (52 prosent).
- Person B får støtte fra et flertall av de som stemmer Frp (67 prosent).
- Person A får sterkest støtte fra de som sympatiserer bare eller mest med palestinerne (74 prosent) i Midtøsten-konflikten.
- Person B får sterkest støtte fra de som sympatiserer bare (59 prosent) eller mest (37 prosent) med Israel i Midtøsten-konflikten.

Spørsmål 2: Hvem er du mest enig med når det gjelder synet på innvandrere, A eller B?

- A: Innvandrere ønsker å utnytte våre velferdsordninger og få del i goder de ikke selv har vært med å skape.
- B: Innvandrere er dyktige og arbeidsomme mennesker som yter et verdifullt bidrag til norsk økonomi og arbeidsliv.

Figur 16

- Omtrent like mange støtter person A (36 prosent) som person B (38 prosent).
- Kvinner støtter i større grad person B (39 prosent) enn person A (32 prosent).
- Også på dette spørsmålet inntar de eldre en noe mer positiv holdning til innvandring enn de yngre. 45 prosent av de eldste støtter person B, 32 prosent person A.⁴⁴

43 I SSBs undersøkelse om holdninger til innvandrere og innvandring 2011 er 35 prosent av respondentene enig i utsagnet «Innvandrere flest misbruker sosiale velferdsordninger». Dette er en økning på 4 prosent fra året før. Samtidig gikk andelen som var uenige i utsagnet ned med 4 prosent. Svein Blom / Statistisk Sentralbyrå (SSB), *Holdninger til innvandrere og innvandring 2011*, rapport nr 41/2011.

44 Dette resultatet avviker fra resultatene i Monitors undersøkelse, der de eldre respondentene ikke er mer positive enn de yngre. Bakgrunnen for denne forskjellen er antagelig at eldre som deltar i web-paneler avviker noe fra andre eldre når det gjelder utdanning, yrkeserfaring o.l.

- Respondenter med høyest utdanning (52 prosent) støtter i størst grad person B. Fagutdannede (43 prosent) og de med VGS som høyeste utdanningsnivå (42 prosent) støtter i størst grad person A. Person A har høyest oppslutning blant de som stemmer Frp (70 prosent) og Høyre (40 prosent).
- Person B har høyest oppslutning blant de som stemmer SV (74 prosent), Rødt (68 prosent), KrF (49 prosent), Ap og Venstre (begge 46 prosent) og Sp (41 prosent).
- Person A får sterkest støtte fra de som sympatiserer bare (66 prosent) eller mest (43 prosent) med Israel i Midtøsten-konflikten.
- Person B får sterkest støtte fra de som sympatiserer bare (56 prosent) eller mest (54 prosent) med palestinerne i Midtøsten-konflikten.

Respondentene ble spurt om hva de selv trodde om utbredelsen av negative holdninger til jøder og muslimer i det norske samfunnet. De ble også spurt om de mente det var viktig å bekjempe slike holdninger og om hva de betraktet som årsaken til holdningene. Det siste spørsmålet hadde åpne kommentarfelt, og svarene til respondentene er blitt fortolket ved hjelp av kvalitativ metode. Dette spørsmålet var en oppfølging av spørsmålet om utbredelse av negative holdninger, og ble kun stilt de respondentene som mente at slike holdninger var utbredt.

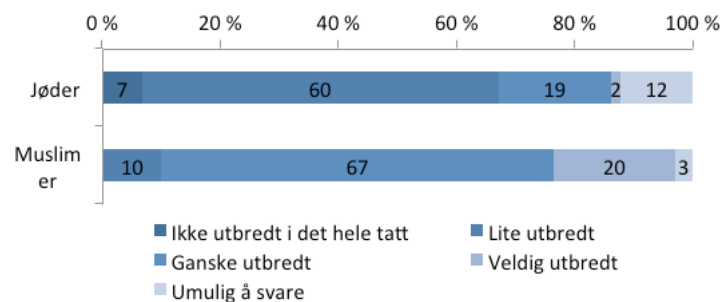
Formeninger om utbredelsen av negative holdninger til jøder og muslimer

Resultatene viser at synet på utbredelsen av negative holdninger er veldig forskjellig for de to gruppene: Mens det var 21 prosent som svarte at de tror negative holdninger til jøder er utbredt i Norge i dag, var det tilsvarende tallet for holdninger til muslimer 87 prosent. Resultatene kan tyde på at det er de respondentene som er mest engasjert i temaet, enten i positiv eller i negativ retning, som også mener at negative holdninger er mest utbredt. Forholdet mellom respondentenes egne holdninger og synet på utbredelsen av negative holdninger hos andre berøres grundigere i kapittel 3.

- Eldre, menn, de som holder sterkest med Israel i Midtøsten-konflikten og de som stemmer KrF (og dels Rødt) tror i større grad enn andre at negative holdninger til jøder er utbredt i Norge i dag.
- Yngre og de som stemmer Frp eller Rødt tror i noe større grad enn andre at negative holdninger til muslimer er utbredt.

Spørsmål: Hvor utbredt tror du negative holdninger til ... er i Norge i dag?

Figur 17

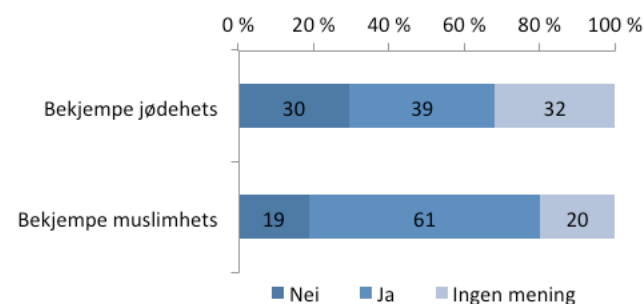

Bekjempelse av jøde- og muslimhets i Norge

- 4 av 10 svarte at de mener det er nødvendig å gjøre noe for å bekjempe jødehets i Norge. 30 prosent svarte at det ikke er nødvendig å gjøre noe, mens 32 prosent svarte «ingen mening».
- 6 av 10 svarte at de mener det er nødvendig å gjøre noe for å bekjempe muslimhets i Norge. 19 prosent svarte at det ikke er nødvendig å gjøre noe, mens 20 prosent svarte «ingen mening».
- Eldre, de høyest utdannede, de som holder sterkest med Israel i Midtøsten-konflikten og de som stemmer KrF eller SV svarte i større grad enn andre at det er nødvendig å gjøre noe for å bekjempe jødehets i Norge.
- De yngste, kvinner, høyt utdannede, de som holder sterkest med palestinerne i Midtøsten-konflikten og de som stemmer SV (97 prosent), Rødt (80 prosent), Venstre (79 prosent), KrF (74 prosent) eller Ap (69 prosent) svarte i større grad enn andre at det er viktig å gjøre noe for å bekjempe muslimhets i Norge. De som stemmer Frp (32 prosent) svarte dette i betydelig mindre grad enn andre.

Spørsmål: Mener du det er nødvendig å gjøre noe for å bekjempe ... i Norge?

Figur 18

Et interessant funn er forholdet mellom synet på utbredelsen av negative holdninger sammenlignet med synet på nødvendigheten av å bekjempe disse. Mens det er flere som synes det er viktig å gjøre noe med utbredelsen av hets mot jøder (39 prosent) enn det er respondenter som mener dette er et utbredt problem (21 prosent), forholder det seg motsatt når det gjelder hets mot muslimer. Her er det flere respondenter som mener at det er et utbredt problem (87 prosent) enn det er respondenter som mener at det er nødvendig å gjøre noe med det (61 prosent).

Formeninger om årsaken til negative holdninger til jøder og muslimer

Det var lagt inn kommentarfelt i spørreskjemaet slik at respondentene som mente at negative holdninger til jøder og muslimer var (ganske eller veldig) utbredt kunne utdype hva de trodde var årsaken til de negative holdningene.

Disse spørsmålene måler altså i utgangspunktet ikke respondentenes egne holdninger, men utdyper hva de tror om andres. Respondentene kunne skrive fritt, og fortolkningen av svarene gjøres ved hjelp av kvalitativ metode. Dette gir et annerledes tolkningsgrunnlag med mulighet for en dypere forståelse av respondentenes syn enn spørsmål med faste svaralternativer. Samtidig gjør det materialet mindre egnet til kvantifisering ettersom hvert svar i prinsippet kan være forskjellig fra det neste. Imidlertid var det noen trekk som gikk igjen i svarene og som ga grunnlag for koding av materialet og enkelte statistiske beregninger. Resultatene av beregningene må betraktes som tentative grunnet kompleksiteten i materialet, og vil bare vise generelle tendenser.

I analysen ble materialet kodet i to hovedkategorier. Den ene rommet svar som begrunnet holdningene med trekk *hos gruppen selv*, og den andre inneholdt svar som fant at årsaken lå *utenfor gruppen*. Innenfor disse to hovedkategoriene var det et mangfold av temaer som ble nevnt av respondentene.

Typiske temaer som nevnes i kategorien «Årsaken ligger hos gruppen»

Om årsaken til negative holdninger til jøder:

- Israeernes/jødernes handlinger i Midtøsten⁴⁵
- Forskjellige negative karaktertrekk hos jøder (tradisjonelle stereotypiske forestillinger), for eksempel at de er arrogante, eller andre trekk knyttet til «jøders makt», at de er «flinke folk» etc.

Om årsaken til negative holdninger til muslimer:

- Religion / religiøs fundamentalisme
- Kvinneundertrykking
- Terror
- Manglende integrasjon / muslimes egne, negative holdninger til majoriteten
- «Annen kultur»
- Kriminalitet

Samlet sett var det en tydelig tendens at respondentene omtaler holdninger til jøder uten at disse relateres til en nær erfaringsvirkelighet, mens holdninger til muslimer ble knyttet til spesifikke samfunnsproblemer. Her lå tyngdepunktet i svarene på konkrete temaer som negativ oppførsel, kriminalitet, manglende integrasjon og generelt en fremmed kultur, mens svarene på spørsmålet om holdninger til jøder mangler slike konkrete referanser til det norske samfunnet.

En følge av denne tendensen i materialet er at det er større grad av detaljrikdom i beskrivelsene av årsaken til negative holdninger til muslimer enn i beskrivelsene av holdninger til jøder. Det vil si at når respondentene omtaler holdninger til muslimer, peker de på flere *forskjellige* årsaker i sine svar, selv om kommentarene samtidig knytter an til kjente, stereotypiske forestillinger.

Mange respondenter uttrykte i sine forklaringer om negative holdninger til muslimer at «noen få ødelegger for alle». I dette ligger det en nyansering av gruppetenkningen der flere av respondentene selv finner at det ikke er handlinger eller trekk ved hele gruppen som forklarer holdningene. Dette kan peke i retning av at respondentene i større grad har *reelle* erfaringer med muslimer enn med jøder, og –

45 I den følgende analysen er kommentarer som finner årsaken til negative holdninger til jøder i israeernes/jødernes handlinger i Midtøsten kodet til kategorien «Årsaken ligger hos gruppen». Dette fordi disse kommentarene ofte, direkte eller indirekte, foretar en sammenkobling mellom «israeler» og «jøde». Imidlertid er dette et fortolkningsspørsmål, og det er derfor mulig at noen av kommentarene heller skulle ha vært plassert i kategorien «utenfor gruppen». Det samme gjelder i noen grad for kommentarer som peker på terror utført av muslimer som årsak til negative holdninger.

kanskje særlig – bredere kjennskap til konstruksjon av fordommer mot muslimer.

Beskrivelser av bestemte situasjoner eller handlinger nevnes når det gjelder holdninger til jøder nesten utelukkende i relasjon til Midtøsten-konflikten. Fordommene mot jøder er dermed i følge respondentene ikke rettet mot en konkret norsk sammenheng, som en samfunnsmessig eller kulturell *trussel*, men til forestillinger om negativt jødisk virke *der ute*. Ofte begrunnes dette med bestemte karaktertrekk hos jøder, som at jøder er arrogante: «De står på sitt, tilgir ikke, de vil ikke glemme historien, de overkjører palestinerne. Guds utvalgte, forretningsfolk.» Slike stereotypiske forestillinger ble også nevnt uten å settes i sammenheng med konflikten i Midtøsten.

I forklaringene på negative holdninger til muslimer var det mange respondenter som trakk frem det *fremmede* som årsak, både kulturelt sett og gjennom å tillegge muslimer en bestemt mentalitet og motivasjon som etablerer et tydelig skille til resten av samfunnet. Noen omtaler denne annerledesheten som uttrykk for muslimers eget ønske: «Ingen interesse for å innrette seg etter norsk lov og norsk kultur.» Andre ganger er det en beskrivelse av iboende (essensialiserende) egenskaper. Jøder og jødisk kultur fremstilles i langt mindre grad som fremmede i den forstand, men likevel som *distanserte* – både indirekte gjennom de stereotypiske forestillingene og geografisk gjennom konflikten i Midtøsten.

En annen tydelig tendens er at negative holdninger til muslimer svært ofte knyttes til religion og religiøs fundamentalisme. Det er ofte i den forbindelse at terror og kvinneundertrykking nevnes. Disse fenomenene omtales som henholdsvis et resultat av og en integrert

del av religionen. Når det gjelder holdninger til jøder ser ikke respondentene ut til å mene at religion er av betydning, og temaet nevnes svært sjelden.

Et fellestrekk ved svarene i denne kategorien er at fordommene ofte settes inn i en internasjonal sammenheng (terrorhandlinger, krig i muslimske land, Midtøsten-konflikten) der negative hendelser i utlandet anses å få konsekvenser for folks holdninger også i Norge.

Typiske temaer som nevnes i kategorien «Årsaken ligger utenfor gruppen»

Om årsaken til negative holdninger til jøder:

- Medias dekning av Midtøsten
- «Historien» / gamle fordommer
- Politisk venstreside / venstresidens uttalelser og politikk
- Uvitenhet
- Sammenkoblinger mellom israeler/jøde

Om årsaken til negative holdninger til muslimer:

- Generaliseringer hos (andre) nordmenn – kobling terrorist/muslim
- Fremmedfrykt
- Terrorfrykt
- Uvitenhet
- Årsaken ligger i mediene (fokus på terror og kriminalitet istedenfor «vanlige muslimer»)
- Årsaken ligger hos FrP

Frykt (fremmedfrykt, terrorfrykt) nevnes ofte som årsak til negative holdninger til muslimer. Med ett unntak forekommer dette ikke når det er snakk om

holdninger til jøder. Her fant respondentene derimot at holdningene hadde røtter i gamle fordommer eller «historien». Politisk knyttet årsaken til negative holdninger til venstresiden når det gjelder jøder og til FrP når det gjelder muslimer.

Felles for begge spørsmålene er at respondentene peker på snevert fokus og skjeve vinklinger i mediene som forklaring på negative holdninger. Respondentene nevner særlig fremstillinger av terror når det gjelder årsak til slike holdninger til muslimer, men også mer generelt at mediene i for stor grad fokuserer på negative saker eller enkeltmenneskers handlinger og dermed skaper et galt inntrykk av hele den muslimske befolkningen. Når det gjelder holdninger til jøder retter kritikken av mediene seg mot fremstillinger av konflikten i Midtøsten.

Også når årsaken til holdningene legges hos majoritetsbefolkningen selv, henvises det ofte til generaliseringer fra enkeltindividers oppførsel til hele gruppen, eller til assosiative sammenblandinger – for jødene del mellom «israeler» og «jøde», for muslimene ofte mellom «terrorist» og «muslim». Dette er et motstykke til den tidligere nevnte svarkategorien «Noen få ødelegger for mange», om holdninger til muslimer. Disse svarene har til felles at de løser opp forståelsen av «jøder» og «muslimer» som *gruppe*, mens individet trer frem, om enn på litt forskjellig vis. For begge spørsmålene henvises det også ofte til *uvitenhet* som årsak til negative holdninger. Enkelte respondenter knyttet dessuten negative holdninger til jøder til holdninger blant den muslimske befolkningen.

Forholdet mellom de to svarkategoriene

Forholdet mellom de to svarkategoriene «Årsaken ligger hos gruppen» og «Årsaken ligger utenfor gruppen» var forskjellig for de to spørsmålene. Mens det er tilnærmet like mange som mener at årsaken til de negative holdningene til jøder ligger utenfor gruppen som innenfor, er det klart færre som mener at årsaken til de negative holdningene til muslimer ligger utenfor gruppen (ca. en tredjedel) enn innenfor (over halvparten). Personer med høy grad av fremmedskepsis (som beregnet i kapittel 3) peker i større grad på forhold innenfor gruppen når de skal forklare utbredelsen av negative holdninger til muslimer, og det er særlig manglende integrasjon og at muslimer har en «annen kultur» som trekkes frem. Når årsaken til holdningene plasseres hos gruppen selv, får slike fordommer i større grad et skinn av legitimitet.

Resultatene fra de kvantitative spørsmålene viste at det er langt flere respondenter som mener at negative holdninger til muslimer er utbredt enn det er respondenter som finner at negative holdninger til jøder er utbredt (henholdsvis 87 og 21 prosent, se figur 17). Samtidig var det færre respondenter enn man kunne forvente som mente at det var nødvendig å gjøre noe med negative holdninger til muslimer sammenlignet med hvor utbredt slike holdninger ble oppfattet å være (se figur 18). Kanskje kan noe av forklaringen på dette ligge i at mange finner årsaken til de negative holdningene til muslimer innenfor gruppen – hvis problemet oppfattes å ligge hos gruppen selv, er det mindre omverdenen kan gjøre med det. Kanskje kan det også forklares simpelthen ved at de som selv har slike meninger ikke ser et behov for å bekjempe dem.

Respondentenes holdninger er nokså polariserte. Det er ikke mange (under 10 prosent) som finner at årsaken til holdningene ligger *både* utenfor og innenfor gruppen. Blant de som gjør det, er det både en del kommentarer som viser til en kompleksitet i selve fenomenet – for eksempel der det både pekes på ensidige fremstillinger i mediene og islamsk kjønns-segregering som årsak til holdningene – og noen som uttrykker motstridende holdninger hos respondentene selv (kognitiv dissonans).

HOLDNINGER TIL ISRAEL OG MIDTØSTEN

To av problemstillingene til denne undersøkelsen dreide seg om hvilke holdninger den norske befolkningen har til den israelsk-palestinske konflikten, og hvorvidt det er en sammenheng mellom antijødiske holdninger og et negativt syn på Israels rolle i Midtøsten-konflikten. Forholdet mellom staten Israel og Norge var de første årene etter grunnleggelsen i 1948 preget av en sterk og positiv relasjon. Dette gjaldt ikke minst på den politiske venstresiden, som assosierte seg med kibbutzbevegelsen. Etter 1967 ble imidlertid denne holdningen fra norsk side gradvis erstattet av en tydelig mer kritisk innstilling, spesielt på venstresiden.⁴⁶

Mange studier har som allerede nevnt vist hvordan den israelsk-palestinske konflikten mobiliserer antijødiske holdninger ved at antisemittiske hendelser som angrep mot jødiske institusjoner og personer øker når det skjer en tilspisning av konflikten.⁴⁷ Det var derfor relevant å trekke inn spørsmål om respondentenes syn på denne konflikten for å se hvorvidt negative holdninger til Israel sammenfaller med negative

holdninger til jøder. Spørreskjemaet inkluderte både spørsmål om respondentenes interesse for ulike konflikter, deres standpunkt i Midtøsten-konflikten og hvorvidt de hadde endret sitt syn på Israel. I tillegg ble respondentene spurt om å ta stilling til en rekke påstander om konflikten og utsagn om norske jøder og Israel.

Interesse for ulike konflikter

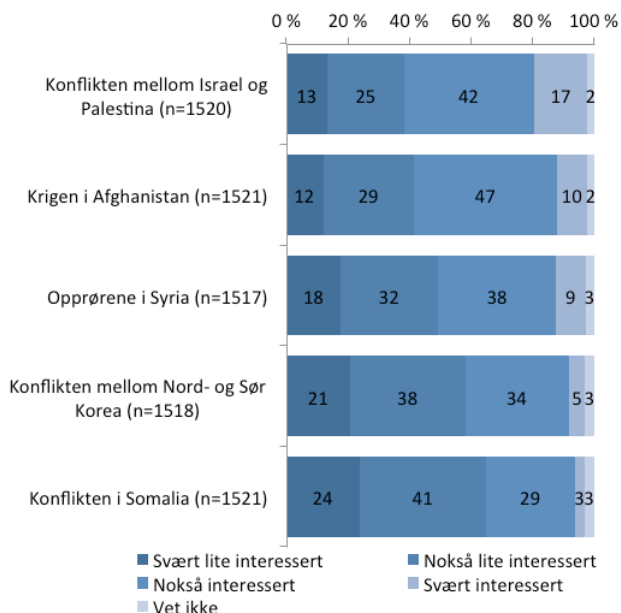
- Blant de nevnte konfliktene er det konflikten mellom Israel og Palestina (59 prosent) og krigen i Afghanistan (57 prosent) som oppfattes som de mest interessante.
- Blant de som svarte at de er svært interessert i en bestemt konflikt, svarte flest konflikten mellom Israel og Palestina (17 prosent). 10 prosent svarte at de er svært interessert i krigen i Afghanistan, mens 9 prosent er svært interessert i opprørene i Syria.

46 For en gjennomgang av Norges relasjon til Israel, se for eksempel: Hilde Henriksen Waage, *Norge, Israels beste venn: norsk Midtøsten-politikk 1949-1956*, Oslo 1996.

47 For mer om dette, se kapittelet «Antisemittisme etter 1945» i denne rapportens innledning.

Spørsmål: I hvor stor eller liten grad interesserer du deg for de følgende konfliktene?

Figur 19

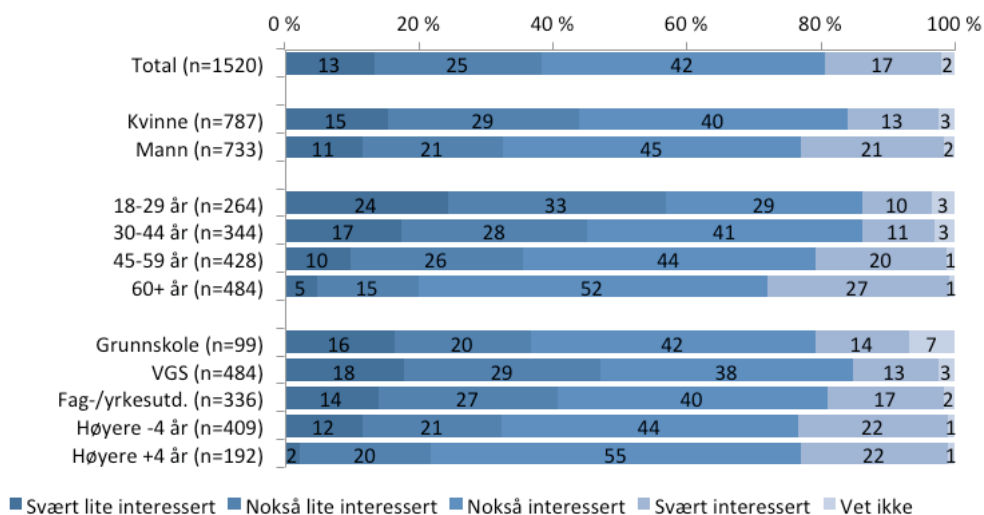

Interesse for konflikten mellom Israel og Palestina

Det ble foretatt nedbrytninger når det gjaldt alder, kjønn og utdanning på spørsmålet om interessen for den israelsk-palestinske konflikten.

- Menn (66 prosent) svarte i større grad enn kvinner (53 prosent) at de er interessert i konflikten mellom Israel og Palestina.
- Jo eldre respondentene er, jo mer interessert er de i konflikten mellom Israel og Palestina.
- Universitets-/høyskoleutdannede er generelt mer interessert i denne konflikten enn de med lavere utdanning.
- Jo sterkere respondentene holder med en bestemt side i Midtøsten-konflikten, jo mer interessert er de i den.
- De som stemmer SV (88 prosent), KrF (84 prosent) eller Rødt (69 prosent) er mest interessert i konflikten.
- De som stemmer Frp (57 prosent) er i størst grad lite- eller svært lite interessert.

Figur 20

Standpunkt i konflikten mellom Israel og Palestina

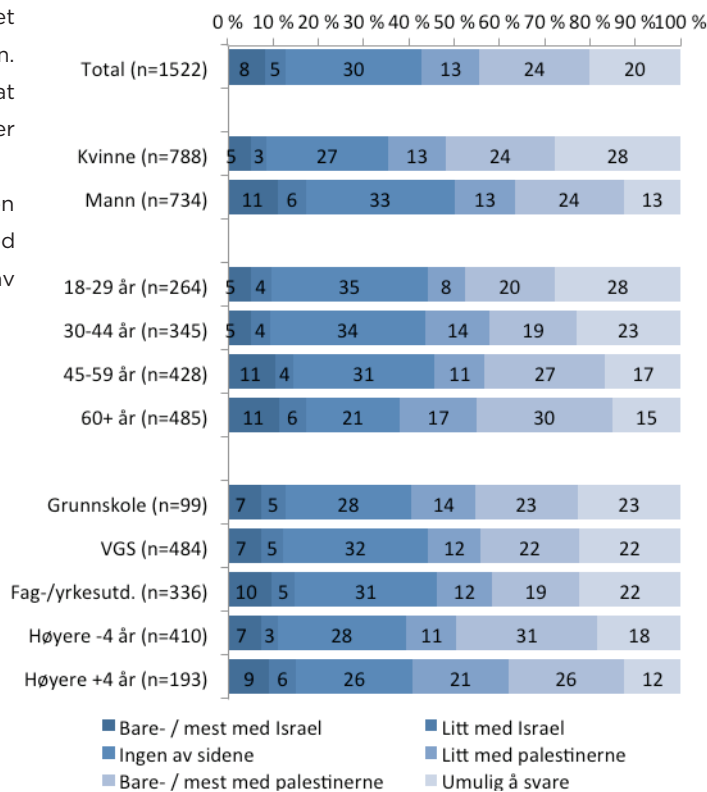
Respondentene ble spurt om sitt standpunkt i den israelsk-palestinske konflikten. Det var klart flere respondenter som holdt med palestinerne enn med Israel.

- 37 prosent svarte at de holder litt, mest, eller bare med palestinerne. 13 prosent svarte at de holder litt, mest eller bare med Israel. Halvparten av respondentene svarte at de ikke holder med noen av sidene eller at det er umulig å svare.
- Like stor andel menn og kvinner holder med palestinerne. Flere menn (17 prosent) enn kvinner (8 prosent) holder med Israel.
- Jo eldre respondentene er, jo større sannsynlighet er det for at de holder med en av sidene i konflikten. 63 prosent av de yngste respondentene svarte at de ikke holder med noen av sidene eller at det er umulig å svare.
- Utdanningsnivå har liten betydning for støtten til Israel, men støtten til palestinerne øker med utdanningsnivå fordi færre da svarer «ingen av sidene» eller «umulig å svare».

- De som stemmer KrF (53 prosent) holder sterkest med Israel; de som stemmer SV (76 prosent) eller Rødt (70 prosent) holder sterkest med palestinerne. De som stemmer Frp (43 prosent) svarte i størst grad at de ikke holder med noen av sidene.
- Blant de som har vært politisk aktive i forbindelse med Midtøsten-konflikten, holder langt flere med palestinerne (79 prosent) enn med Israel (11 prosent).

Spørsmål: Folk har ulike oppfatninger av konflikten mellom Israel og palestinerne. Hvem holder du mest med?

Figur 21

Utsagn om Israel og Midtøsten-konflikten

- De utsagnene om Israel og Midtøsten-konflikten som fikk sterkest støtte, var «Både israelerne og palestinerne har rett til en egen stat», «Det er urettferdig at Israel tar land fra palestinerne» og «Israels bruk av militær makt mot palestinerne er ofte overdreven».
- De utsagnene som fikk svakest støtte, var «Så lenge staten Israel finnes, kan det ikke bli fred i verden» og «Staten Israel fortjener spesiell støtte».

Alder:

- Yngre respondenter er mer positive enn eldre respondenter til å reise til Israel på ferie.
- Eldre respondenter støtter i sterkere grad enn yngre utsagnene «Både Israel og palestinerne har rett til egen stat», «Israel behandler palestinerne like ille som jødene ble behandlet under andre verdenskrig» og «Staten Israel fortjener spesiell støtte».

Kjønn:

- Menn støtter i sterkere grad enn kvinner utsagnene «Israel er truet av krig fra andre land» og «Jeg kunne hatt lyst til å reise på ferie til Israel».
- Kvinner støtter i sterkere grad enn menn utsagnene «Israel behandler palestinerne like ille som jødene ble behandlet under andre verdenskrig» og «Så lenge staten Israel finnes, kan det ikke bli fred i verden».

Utdanning:

- Lavt utdannede støtter i sterkere grad enn høyt utdannede utsagnene «Hovedgrunnen til konflikten er at noen palestinske grupper (som Hamas) ikke anerkjenner Israel», «Israel står i første rekke i kampen mot muslimsk terror» og «Så lenge staten Israel finnes, kan det ikke bli fred i verden».
- Høyt utdannede støtter i sterkere grad enn lavt utdannede utsagnene «Israels bruk av militær makt mot palestinerne er ofte overdreven» og «Jeg kunne hatt lyst til å reise til Israel på ferie».

Standpunkt i Midtøsten-konflikten:

- Standpunkt i Midtøsten-konflikten er den variabelen som sterkest polariserer respondentene.
- De som holder sterkest med Israel i Midtøsten-konflikten støtter i større grad enn de som holder sterkest med palestinerne følgende utsagn:
 - Israel er truet med krig fra andre land
 - Hovedgrunnen til konflikten er at noen palestinske grupper (som Hamas) ikke anerkjenner Israel
 - Israel står i første rekke i kampen mot muslimsk terrorisme
 - Israelske ledere ønsker oppriktig å få til en løsning på konflikten
 - Jeg kunne hatt lyst til å reise til Israel på ferie
 - Staten Israel fortjener spesiell støtte

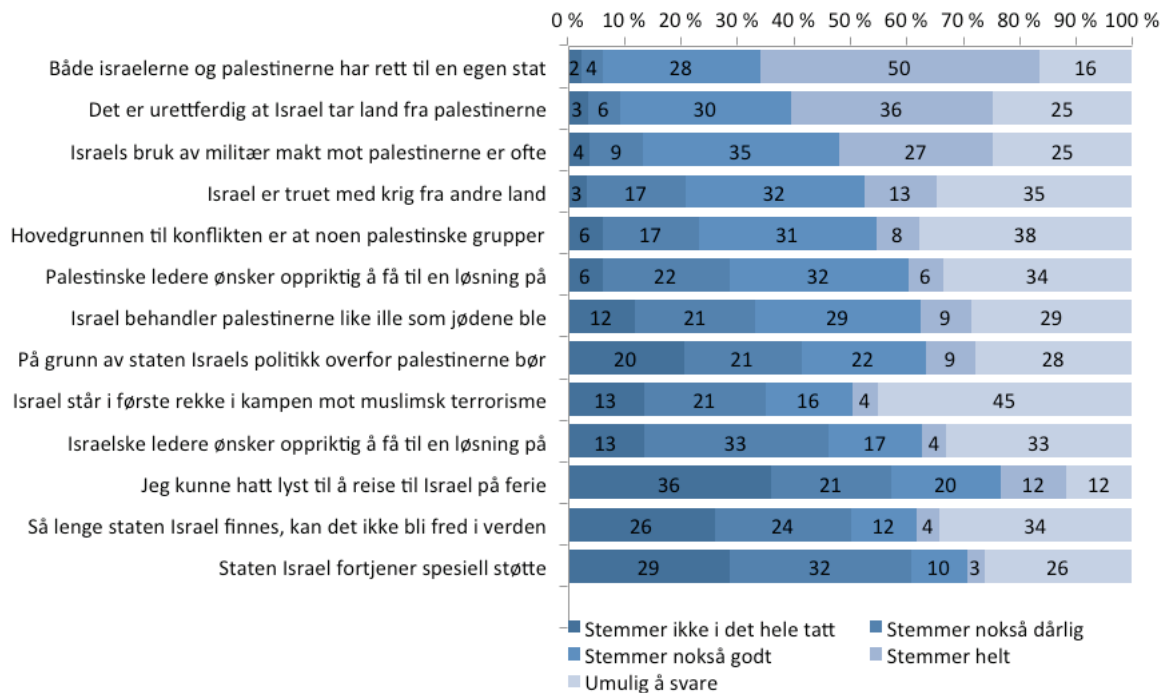
- De som holder sterkest med palestinerne i Midtøsten-konflikten støtter i større grad enn de som holder sterkest med Israel følgende utsagn:
 - Både israelerne og palestinerne har rett til en egen stat
 - Det er urettferdig at Israel tar land fra palestinerne
 - Israels bruk av militær makt mot palestinerne er ofte overdreven
 - Palestinske ledere ønsker oppriktig å få til en løsning på konflikten
 - Israel behandler palestinerne like ille som jødene ble behandlet under andre verdenskrig
 - På grunn av statens Israels politikk overfor palestinerne bør nordmenn boikotte israelske varer
 - Så lenge staten Israel finnes, kan det ikke bli fred i verden
- Israel står i første rekke i kampen mot muslimsk terror (også Frp)
- Israelske ledere ønsker oppriktig å få til en løsning på konflikten (dels Frp)
- Jeg kunne hatt lyst til å reise til Israel på ferie
- Staten Israel fortjener spesiell støtte
- De som stemmer Sv eller Rødt er i større grad enn andre enige i følgende utsagn:
 - Det er urettferdig at Israel tar land fra palestinerne (dels Ap, Sp og Venstre)
 - Israels bruk av militær makt mot palestinerne er ofte overdreven (dels Ap og Venstre)
 - Palestinske ledere ønsker oppriktig å få til en løsning på konflikten (dels Ap og Sp)
 - Israel behandler palestinerne like ille som jødene ble behandlet under andre verdenskrig (dels Ap)
 - På grunn av staten Israels politikk overfor palestinerne bør nordmenn boikotte israelske varer (dels Ap og Sp)

Partipreferanse:

- Det går et hovedskille mellom de som sympatiserer med KrF (og tidvis Frp) på den ene siden og de som sympatiserer med Sv og Rødt (og tidvis Ap, Sp og Venstre) på den andre.
- De som stemmer KrF er i større grad enn andre enige i følgende utsagn:
 - Israel er truet med krig fra andre land (dels Frp)
 - Hovedgrunnen til konflikten er at noen palestinske grupper (som Hamas) ikke anerkjenner Israel (også Frp, dels Høyre)
- For mange av respondentene var en del av utsagnene vanskelig å ta stilling til, noe som resulterte i tidvis høy andel «umulig å svare». Særlig kvinner og yngre respondenter svarte dette.

Spørsmål: Her følger noen utsagn om Israel og Midtøsten-konflikten. Hvor godt eller dårlig stemmer disse utsagnene overens med din oppfatning?

Figur 22

Endring i synet på Israel

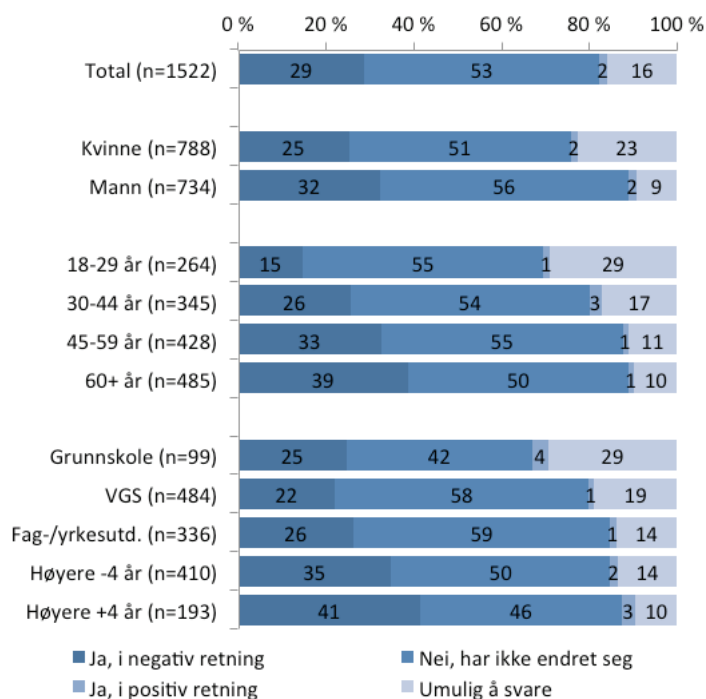
- 29 prosent svarte at deres syn på Israel har endret seg i negativ retning, mens 2 prosent svarte at deres syn har endret seg i positiv retning.
- Flertallet (53 prosent) svarte at deres syn på Israel ikke har endret seg, mens 16 prosent svarte «umulig å svare».

- Flere menn (32 prosent) enn kvinner (25 prosent) svarte at deres syn på Israel har endret seg i negativ retning.
- Eldre respondenter svarte i større grad enn yngre at deres syn på Israel har endret seg i negativ retning. Yngre respondenter svarte i større grad enn eldre at det er «umulig å svare».

- Høyt utdannede (41 prosent) svarte i større grad enn lavt utdannede (25 prosent) at deres syn på Israel har endret seg i negativ retning.
- De som holder sterkest med palestinerne i Midtøsten-konflikten svarte i større grad at deres syn har endret seg i negativ retning.
- De som stemmer Frp eller KrF svarte i *mindre* grad enn andre at deres syn har endret seg i negativ retning.

Spørsmål: - Vil du si at ditt syn på Israel har endret seg?

Figur 23

Begrunnelser for endring i synet på Israel

Respondentene som hadde svart at deres syn på Israel hadde endret seg, enten i positiv eller i negativ retning, ble spurt om å begrunne hvorfor. Spørreskjemaet hadde her åpne kommentarfelt slik at respondentene kunne skrive fritt, og svarene er blitt fortolket ved hjelp av kvalitativ metode.

Som vist i figur 23 var det langt flere respondenter som oppga at deres syn hadde endret seg i negativ retning enn i positiv, og kritiske vurderinger av Israels rolle preget derfor kommentarene. Generelt var respondentene konkrete i sine begrunnelser, det refereres ofte til bestemte situasjoner eller politiske beslutninger som årsak til holdningsendringen hos respondenten, for eksempel: «At Knesset og regjeringen ignorerer det faktum at flertallet av Israels befolkning ønsker en egen palestinsk stat og at regjeringen fortsetter med blokade og bygger nye bosetninger.» Det var mange av kommentarene som ga uttrykk for en opplevelse av overdreven maktbruk fra israelsk side. Noen av dem inneholdt til dels svært alvorlige anklager mot Israel: «Staten Israel tenker kun på seg selv. Bryr seg ikke om hva verdenssamfunnet mener. Og dreper uskyldige mennesker under dekke av krig.»

Mange uttrykte at israelernes holdninger preges av hensynsløshet: «Israel er kjepphøye og behandler palestinere som steiner de kan kaste rundt og flytte på, som de vil.» Enkelte av disse kommentarene gjenga generaliserte forestillinger om israelerne med konnotasjoner til den klassiske antisemittiske forestillingen om at jøder er hevngjengjerrige: «De har ingen evne til å tilgi. De har alt å lære av Nelson Mandela.» Flere av respondentene uttrykte en manglende tiltro til at israelerne egentlig ønsker fred.

Enkelte kommentarer hadde historiske henvisninger og uttrykte at det eksisterer en form for kontinuitet mellom dagens israelere og jødernes opplevelser under Holocaust som i utgangspunktet pålegger israelerne en moralsk forpliktelse de nå har forbrutt seg mot: «Dagens jøder kan ikke lenger skylde på Holocaust. De kan ikke bare ta seg til rette. De misbruker den sympatien verden ga dem etter krigen.» Slik uttrykte flere av respondentene at deres holdninger til jøder generelt hadde endret seg gjennom situasjonen i Midtøsten: «Medlidenhet med jødene satt fast etter krigen. Realitetene har endret seg, dermed min oppfatning.» Noen respondenter uttrykte en oppfatning om at forholdene i Midtøsten har snudd rundt på det historiske forholdet mellom offer og overgriper: «Fordi Israel trekker frem folkemord og forfølgelse gjennom flere hundre år, men de behandler Palestina/palestinere på samme måten.»⁴⁹

Enkelte av respondentene oppga personlige erfaringer som årsak til at deres syn hadde endret seg, både i positiv og negativ retning: «Jeg har vært der, og føler jeg har fått et litt mer nyansert syn på landet/konflikten. Jeg har fått større forståelse for at det utifra geografi ikke er bare-bare å trylle frem en tostats-løsning. Dessuten møtte jeg også jøder som var for, ikke bare fred [sic]». En respondent gjenga hvordan individuelle erfaringer hadde medført at holdningene til israelere generelt hadde endret seg i negativ retning: «Jeg går på skole med mange israelere, og de er veldig selvpoptatte og fulle av seg selv. Har derfor er noe negativt inntrykk av israelere.»

Et lite antall uttrykte at deres syn hadde endret seg i positiv retning: «Israel blir angrepet hver dag av Hamas, Israel er en demokratisk stat som har rett til sitt land!»

Sammenlignet med hvor mange som refererte til mediene som årsak til negative holdninger til jøder,⁵⁰ er det relativt få som her nevner slik påvirkning. Kanskje er dette et resultat av at respondentene i dette tilfellet skulle uttale seg om sine egne holdninger, ikke årsaken til andres.

Norske jøder og Israel

Respondentene ble bedt om å ta stilling til to påstander om norske jøder og forholdet til Israel.

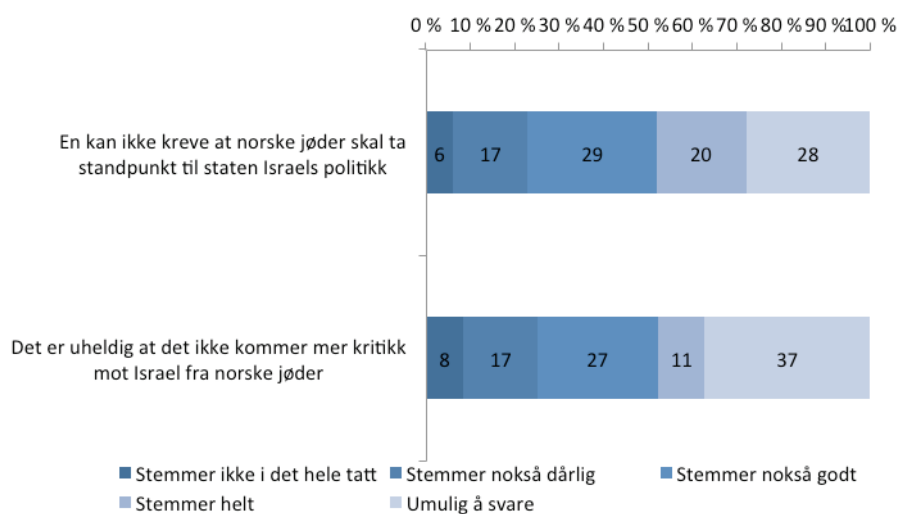
- Omtrent halvparten av respondentene svarte at de er enig i påstanden «En kan ikke kreve at norske jøder skal ta standpunkt til staten Israels politikk». 23 prosent svarte at de er uenig i påstanden.
- Påstanden støttes i *mindre* grad av eldre og av de som holder sterkest med én av partene i Midtøsten-konflikten.
- 38 prosent av respondentene svarte at de er enig i påstanden «Det er uheldig at det ikke kommer mer kritikk mot Israel fra norske jøder». 25 prosent svarte at de er uenig i denne påstanden.
- Påstanden støttes i *mindre* grad av de med høyest utdannelse, de som holder sterkest med Israel i Midtøsten-konflikten og av de som stemmer KrF, Frp eller Høyre.
- Spørsmålene ble oppfattet som vanskelig å besvare. Henholdsvis 28 og 37 prosent svarte «umulig å svare» på de to påstandene.

49 Forestillingen ligger nær et typisk uttrykk for en subtil form for antisemittisme, ofte kalt sekundær antisemittisme, som har oppstått som en følge av Holocaust, særlig i Tyskland og Østerrike. Den innebærer tanken om at jødene utnytter Holocaust til sin fordel, eller også at de selv er blitt gjerningsmenn. For mer om dette, se for eksempel: Trond Berg Eriksen, Håkon Harket og Einhart Lorenz 2009, 545-558.

50 Se kapittelet: «Formeninger om årsaken til negative holdninger mot jøder og muslimer.»

Spørsmål: Hvor godt eller dårlig stemmer følgende påstander overens med det du selv mener?

Figur 24

Bakgrunnsmateriale om respondentene og kopi av spørreskjemaet finnes som vedlegg bakerst i dokumentet.

3. ANALYSE OG TOLKNINGER

NEGATIVE OPPFATNINGER OM JØDER - OMFANG, KONSEKVENSER, ÅRSAKER

Å forsøke å fastslå hva som er nivået for negative oppfatninger om jøder i den norske befolkningen er ingen lett oppgave. Hva som blir svarfordelingen på et konkret spørsmål, avhenger av både saksinnhold og språklig utforming. Derfor er det nyttig å bruke flere spørsmål med variert innhold og utforming og se på helheten i svarmønsteret. Dette kan gjøres ved å bruke indekser, som er kombinasjoner av flere enkeltspørsmål med beslektet innhold. Bruk av flere spørsmål gir mer pålitelige mål ved at betydningen av tilfeldige målefeil reduseres. Det gir også mulighet for å lage mer dekkende mål for sammensatte egenskaper som ikke kan fanges opp av ett enkelt spørsmål. I det følgende presenteres først tre indekser for ulike typer negative oppfatninger, deretter en samleindeks basert på de tre første indeksene.

De tre indeksene er laget ut fra tre dimensjoner for antisemittisme, som også er nevnt innledningsvis i rapporten: en kognitiv dimensjon, en affektiv dimensjon og en dimensjon for sosial distanse.⁵¹

Indeks 1: Fordommer mot jøder

Spørreskjemaet inneholdt en serie påstander om jøder som respondentene skulle ta stilling til. Påstandene representerer forskjellige negative, stereotypiske oppfatninger om jøder kjent fra antisemittisk argumentasjon.

Svaralternativene var:

Stemmer ikke i det hele tatt	Stemmer nokså dårlig	Stemmer nokså godt	Stemmer helt	Umulig å svare	Ubesvart
------------------------------	----------------------	--------------------	--------------	----------------	----------

Tabell 1. Prosent som sier at påstanden stemmer helt eller nokså godt

Stemmer:	Nokså godt	Helt	Sum
Jøder ser på seg selv som bedre enn andre	20,2	6,6	26,8
Jøder har alt for stor innflytelse over internasjonal økonomi	16,6	4,7	21,3
Verdens jøder arbeider i det skjulte for å fremme jødiske interesser	16,0	3,8	19,8
Jøder har alltid skapt problemer i landet der de bor	11,3	3,1	14,5
Jøder har blitt rike på andres bekostning	11,3	3,1	14,5
Jøder har selv mye av skylden for at de er blitt forfulgt	10,8	2,2	13,0

Summen av det vi kan kalle fordomsfulle svar (påstanden stemmer nokså godt + stemmer helt) varierer mellom 13 og 27 prosent. Hovedtyngden av negative svar er det mer forbeholdne «nokså godt». Andelen som mener påstanden «stemmer helt» varierer mellom 2 og 7 prosent.

Vi skal lage en indeks for fordommer mot jøder ved å summere antall ganger respondentene mener de negative påstandene stemmer helt (skåre 2) eller nokså godt (skåre 1) versus andre svar (skåre 0). Dette gir en indeks for fordommer som varierer mellom 0 og 12.

51 I disse analysene er ikke vekten for alder brukt. Resultatene blir stort sett identiske med de en får med bruk av vektorer, men i noen tilfeller kan det bli avvik på ett poeng mellom prosentforekomster.

Tabell 2. Indeks for fordommer mot jøder

Todelt indeks	Skåre	Antall	Prosent	Prosent
Lav	0	834	54,8	87,5
	1	258	17,0	
	2	161	10,6	
	3	79	5,2	
Høy	4	48	3,2	
	5	34	2,2	
	6	36	2,4	
	7	23	1,5	
	8	17	1,1	
	9	12	0,8	
	10	6	0,4	
	11	6	0,4	
12	8	0,5	12,5	
Sum	1522			100,0

Et flertall på 54,8 prosent har ikke funnet noen påstander som stemmer med egne oppfatninger. Ekstremt høye skårer er sjeldne. Til sammen er det 1,3 prosent

i intervallet 10–12, mens 4,7 prosent ligger i øvre halvdel av skalaen (7–12). Hvis vi todeler skalaen med intervallene 0–3 og 4–12, får 12,5 prosent av utvalget høy verdi på indeksen for fordommer mot jøder.

Indeks 2: Sosial avstand til jøder

I undersøkelsen ble det spurt om hvordan en ville stille seg til å få personer fra ulike nasjonale eller religiøse grupper som naboer eller brakt inn i vennekretsen. Spørsmålet om innpass i familien gjennom ekteskap er ikke benyttet, fordi dette kan oppleves av noen respondenter som så personavhengig at det ikke nødvendigvis er et godt mål for sosial distanse.

Spørsmål: Når du tenker på jøder, hvilken type kontakt ville du synes var greit for deg? I hvilken grad ville du like eller mislike ... at de ble naboene dine (1); ... at de ble brakt inn i vennekretsen din (2)?

Tabell 3. Holdning til kontakt med jøder som naboer eller medlemmer av vennekretsen (prosent)

	Ville like det	Ikke ha noe spesielt imot det	Vet ikke	Mislike det litt	Mislike det sterkt	Sum
Jøder som naboer	14,7	72,4	2,8	7,2	2,9	100,0
Jøder som venner	15,3	72,0	3,2	6,3	3,2	100,0

En indeks for sosial avstand kan lages ved å gi 2 poeng for «mislike det sterkt», 1 poeng for «mislike det litt» og 0 for andre svar. Summert for begge kontaktformer gir dette en indeks som varierer mellom 0 og 4. Det er 88 prosent som ikke uttrykker noen form for motvilje. I den andre enden av indeksen er det 2,6 prosent som misliker begge de to formene for kontakt sterkt. Regner vi skårene 2–4 som høye, har 91,9 prosent lav verdi på indeksen for sosial avstand og 8,1 prosent har høy verdi.

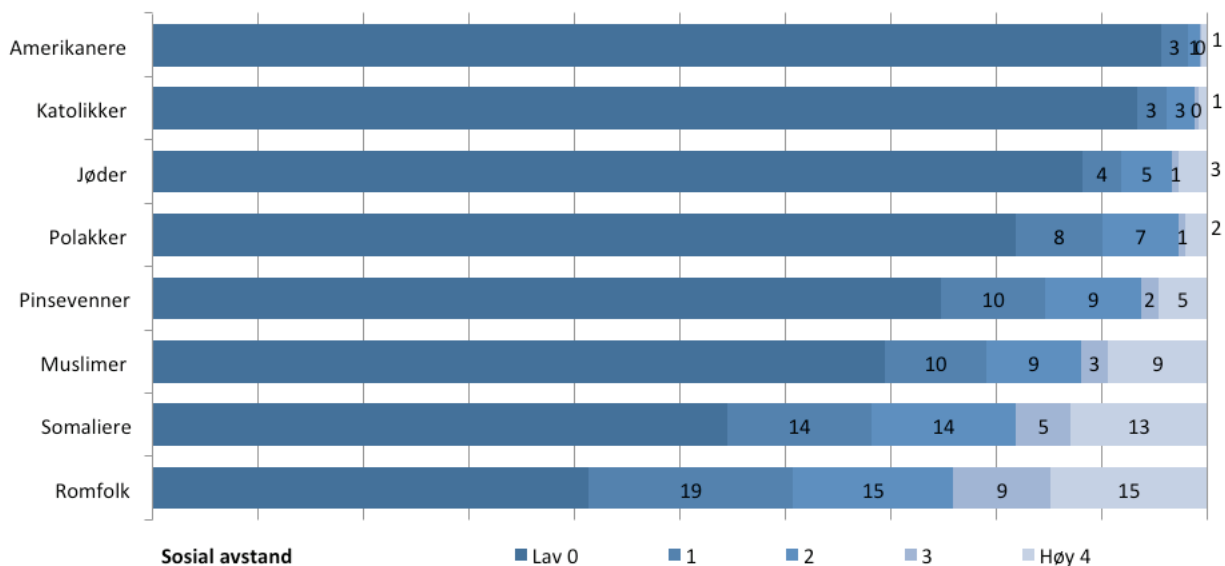
Tabell 4. Indeks for sosial avstand til jøder

Todelt indeks	Skåre	Antall	Prosent	Prosent
Lav	0	1343	88,2	91,9
	1	56	3,7	
Høy	2	73	4,8	8,1
	3	10	0,7	
	4	40	2,6	
Sum		1522		100,0

Figur 1 viser fordelingen på indeksen for sosial avstand for alle grupper det ble spurt om. Til sammen er det 88 prosent som ikke viser tegn til å mislike kontakt

med jøder som naboer eller i vennekretsen (skåre 0 på indeksen), mens 12 prosent har gitt minst ett negativt svar. Den sosiale avstanden er høyere for polakker (18 prosent) og pinsevenner (25 prosent), og langt høyere for grupper som muslimer (31 prosent) somaliere (45 prosent) eller romfolk (59 prosent). Derimot er det mindre sosial avstand til amerikanere (4 prosent) og katolikker (7 prosent).

Figur 1. Indeks for sosial avstand til ulike nasjonale og religiøse grupper (hvorvidt en ville mislike det litt eller sterkt å ha medlemmer av gruppen som nabo og/eller i vennekretsen. Prosent)

Med samme todeling av indeksen som i tabell 4, der grensen går mellom indeksskåre 1 og 2, varierer andelen med høy sosial avstand fra 2 prosent for amerikanere til 39 prosent for romfolk («sigøynere»). Forsatt ligger jøder med 8 prosent relativt lavt, plassert mellom katolikker og polakker.

Tabell 5. Prosent med høy sosial avstand til ulike sosiale og religiøse grupper.

	Romfolk	Somaliere	Muslimere	Pinse-venner	Polakker	Jøder	Katolikker	Ameri-kanere
Høy sosial avstand	39	32	21	15	10	8	4	2

Det er ingen gruppe som går helt fri for å møte motvilje mot kontakt, men de som særlig rammes, er minoriteter som muslimer, somaliere og romfolk. Et spørsmål en kan stille når det gjelder sosial avstand

til jøder, er om dette inngår i en mer generell motvilje mot andre nasjonale eller religiøse grupper og om de som føler avstand til jøder er de samme som ikke ønsker kontakt med medlemmer av de tre spesielt utsatte minoritetene.

Tabell 6. Sosial avstand til jøder sett i forhold til andre nasjonale og religiøse grupper (prosent).

Sosial avstand til 7 andre grupper	Avstand jøder		Sum	
	Lav	Høy		
Ingen høy avstand	0	44,0	0,3	44,4
	1	22,0	0,8	22,8
	2	13,0	1,1	14,1
	3	8,0	0,9	8,8
	4	3,9	2,2	6,0
	5	1,0	1,5	2,4
	6	0,1	1,1	1,2
Høy avstand til alle	7	0,0	0,3	0,3
Sum		91,9	8,1	100,0

Avstand jøder	
Lav	Høy
48	4
24	10
14	14
9	11
4	27
1	18
0	14
0	3
100	101

Sosial avstand til rom, somaliere og muslimer	Avstand jøder		Sum	
	Lav	Høy		
Ingen av gruppene	0	48,8	0,7	49,5
	1	21,2	1,2	22,4
	2	13,3	1,5	14,9
Alle tre grupper	3	8,5	4,7	13,3
Sum		91,9	8,1	100,0

Avstand jøder	
Lav	Høy
53	8
23	15
15	19
9	59
100	101

Svarene på disse spørsmålene er i høyeste grad ja (tabell 6). Av de som ikke ønsker kontakt med jøder (indeksskåre 2–4), er det nesten ingen som ikke også føler avstand til noen av de andre sju gruppene (4 prosent mot 44 prosent for de som skårer lavt på motvilje mot kontakt med jøder, øverste tabell til høyre). Mer enn halvparten (62 prosent) av de med høy grad av sosial avstand til jøder, har også høy sosial avstand til minst fire av de sju gruppene. Ser vi på de tre minoritetene muslimer, somaliere og romfolk spesielt, har 78 prosent av de som ville mislike å ha jøder som nabo eller venn en tilsvarende følelse mot minst to av de tre gruppene (nederst til høyre).

Dette betyr, som den nederste tabellen til venstre viser, at andelen som ville mislike å ha kontakt med jøder, men ikke med noen av de tre andre minoritetene, er så liten som 0,7 prosent. Inkluderer vi også dem som har høy avstand til bare én av de tre gruppene, er det 1,9 prosent av utvalget som ikke ønsker kontakt med jøder spesielt, det vil si uten at dette er kombinert med en tilsvarende avstand til de andre minoritetsgruppene. At negative holdninger til jøder sammenfaller med negative holdninger til andre grupper, er et typisk fenomen som også er vist i andre undersøkelser.⁵²

Indeks 3: Motvilje mot jøder

Det ble stilt to spørsmål som var direkte knyttet til følelser av sympati og antipati mot jøder (den affektive dimensjonen):

Spørsmål: Hvordan stemmer utsagnene nedenfor med din egen oppfatning om jøder?

- Jeg føler en egen sympati for jøder
- Jeg føler en viss motvilje mot jøder

Tabell 7. Fordelingen av svar for utsagnet på «jeg føler en viss motvilje mot jøder» (prosent)

- Stemmer helt	1,5
- Stemmer nokså godt	9,6
- Umulig å svare / ubesvart	11,2
- Stemmer nokså dårlig	32,9
- Stemmer ikke i det hele tatt	44,7

Det viser seg at blant de som sier at det «stemmer helt» eller at det «stemmer nokså godt» at de føler en viss motvilje mot jøder, er det noen som også sier at de føler en egen sympati for jøder (henholdsvis 0,3 prosent i den første og 1,1 prosent i den andre gruppen, regnet av hele utvalget). Dette svarmønsteret kan skyldes at ett av spørsmålene er blitt besvart feil. Det kan imidlertid også være snakk om en reell ambivalens. Følelsene kan være positive, for eksempel på grunn av jødernes spesielle historie, men samtidig negative, for eksempel på grunn av Israels politikk overfor palestinerne i dag. Uansett kan det være grunn til å holde personer med et slikt «blandet» svarmønster utenfor når en definerer motvilje mot jøder, og bare regne med de som utelukkende føler motvilje. Dette dreier seg om 8,5 prosent med en viss motvilje (stemmer nokså godt), og 1,2 prosent med sterk motvilje (stemmer helt at de føler en viss motvilje mot jøder). Til sammen blir dette 9,7 prosent, som gis høy verdi på indeksen for motvilje. Gir vi svaret «stemmer helt» 2 poeng, «nokså godt» 1 poeng og andre svar 0, og holder de som også har svart at det stemmer at de føler en spesiell sympati overfor jøder, får vi en indeks som går fra 0 til 2 med følgende fordeling:

52 Se for eksempel: Zick, Küpper og Hövermann 2011. Undersøkelsen viser en signifikant korrelasjon mellom de forskjellige kategorier fordommer, med andre ord at gruppebaserte fordommer ofte henger sammen. Hvis en person har fordommer mot én gruppe, vil vedkommende sannsynligvis også nære fordommer mot andre grupper. Undersøkelsen fant en særlig sterk korrelasjon mellom negative holdninger til innvandrere og negative holdninger til muslimer. Det ble også funnet en signifikant korrelasjon mellom negative holdninger til innvandrere og negative holdninger til jøder, og mellom antimuslimske og antijødiske holdninger.

Tabell 8. Indeks for motvilje mot jøder

Todelt indeks	Skåre	Antall	Prosent	Prosent
Lav	0	1374	90,3	90,3
Høy	1 2	129 19	8,5 1,2	9,7
Sum		1522		100,0

Indeks 4: Samleindeks for antisemittisme

De tre indeksene som er diskutert ovenfor kan kombineres i en samleindeks. De måler ulike aspekter av negative oppfatninger om jøder. Ved å se på de tre indeksene samlet, og summere antall høye skårer, får vi en samleindeks for antisemittiske holdninger.

Hver av de tre indeksene er todelt som angitt til venstre i tabell 9, i samsvar med det som er sagt i diskusjonen av hver enkelt indeks ovenfor. For to av dem er grensen satt slik at det kreves mer enn ett negativt svar på enkeltspørsmålene for at indeksverdien blir regnet som høy. Dette for å øke sikkerheten for at det foreligger en tydelig og konsekvent negativ oppfatning. Samleindeksen angir altså hvor mange av de tre ulike typene av negative oppfatninger om jøder som, ifølge denne todelingen av indeksene, foreligger hos en respondent.

Tabell 9. De tre indeksene for ulike typer negative oppfatninger om jøder

Indekser	Indeksskår todeling		Prosentfordeling	
	Lav (0)	Høy (1)	Lav	Høy
1) Fordommer	0-3	4-12	87,5	12,5
2) Sosial avstand	0-1	2-4	91,9	8,1
3) Motvilje	0	1-2	90,3	9,7

Fordelingen på samleindeksen for antisemittisme er vist i tabell 10. Med todelingen slik den har vært brukt i diskusjonen av enkeltindeksene er det til sammen 20 prosent som har høy verdi på minst én av de tre indeksene. Bare 2,4 prosent viser et konsekvent negativt svarmønster ved å skåre høyt på samtlige tre indekser. Hvis en legger til grunn at høy verdi på bare én enkelt av de tre indeksene ikke gir tilstrekkelig grunnlag for å si at det foreligger en konsekvent antisemittisk holdning, og setter kravet til minst to høye verdier, blir konklusjonen at 7,6 prosent av utvalget har utpregede antisemittiske holdninger.

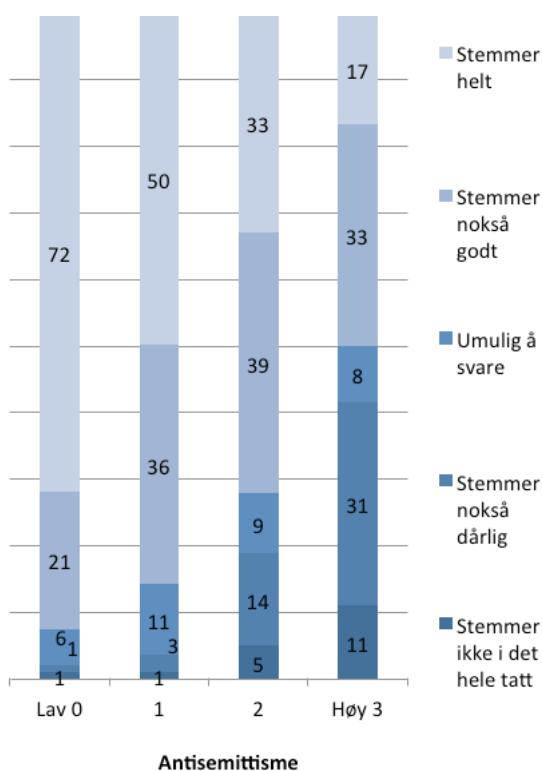
Tabell 10. Antisemittisme-indeks basert på antall høye skårer på tre todelte indekser

Indeksskår	Antall	Prosent	Todeling	Prosent
0	1212	79,6		
1	195	12,8	Lav	92,4
2	79	5,2		
3	36	2,4	Høy	7,6
Sum	1522	100,0		100,0

Validering av antisemittismeindeksen

Nedenfor vises sammenhengen mellom skåre på indeksen og respondentenes oppfatning av ulike spørsmål knyttet til jødernes situasjon i Norge, nemlig reaksjonen på trakassering av norske jøder, skuddene mot synagogen i Oslo og hvorvidt det skal undervises om norske jødernes skjebne under andre verdenskrig på skolen. Deretter gjengis resultatene for spørsmålene om hvorvidt jøder i dag snakker for mye om Holocaust og misbruker minnet om Holocaust. Dersom indeksen for antisemittisme faktisk måler slike holdninger, bør det være klare forskjeller i svarfordelingen på disse spørsmålene mellom gruppene med ulik skåre på indeksen. Dette viser seg i høyeste grad å være tilfelle, med jevnt og kraftig stigende andeler for negative svar når vi beveger oss fra skåre 0 til 3 på indeksen.

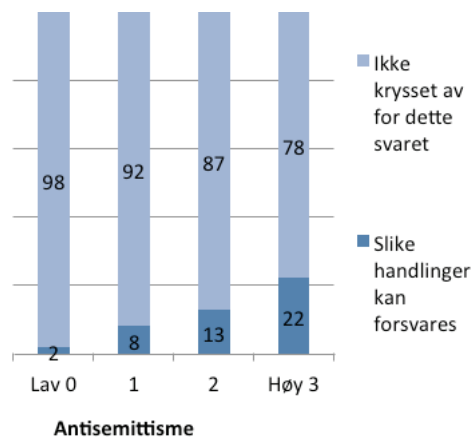
Figur 2. Jeg synes det er synd hvis norske jøder blir trakassert (prosent).

For de som har laveste verdi på antisemittismeindeksen er det nesten ingen som ikke synes det er synd hvis norske jøder blir trakassert, altså som sier at utsagnet ikke stemmer i det hele tatt (1 prosent) eller nokså dårlig (1 prosent), mens 72 prosent sier det stemmer helt. I motsatt ende av indeksen (skåre 3) er det 11 prosent som sier at utsagnet ikke stemmer i det hele tatt og 31 prosent som sier at det stemmer dårlig, mens bare 17 prosent sier at det stemmer helt. Ser vi på summen for de to negative svaralternativene, går hovedskillet mellom indeksskårene 0 og 1 (2 og 4 prosent) på den ene siden, og skårene 2 og 3 (19 og 42 prosent) på den andre. Dette tilsvarer den todelingen som er valgt for samleindeksen.

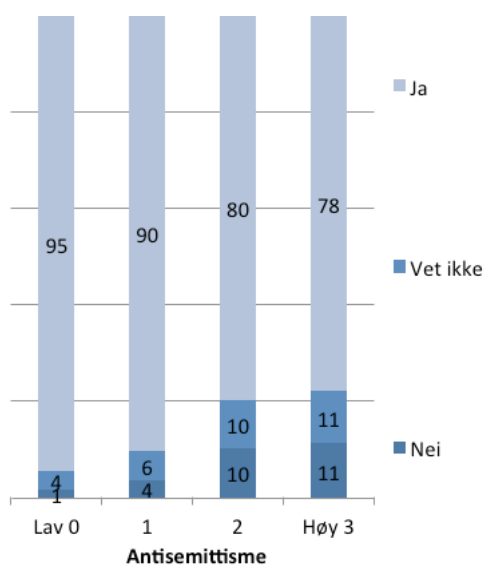
Figur 3. For en tid siden (i 2006) ble det skutt mot den jødiske synagogen i Oslo. Hvilke av de følgende utsagnetene om en slik hendelse svarer til det du selv tenker? (Flere svar mulig)

- Når en tenker på hvordan Israel behandler palestinere, kan slike handlinger forsvares (prosent).

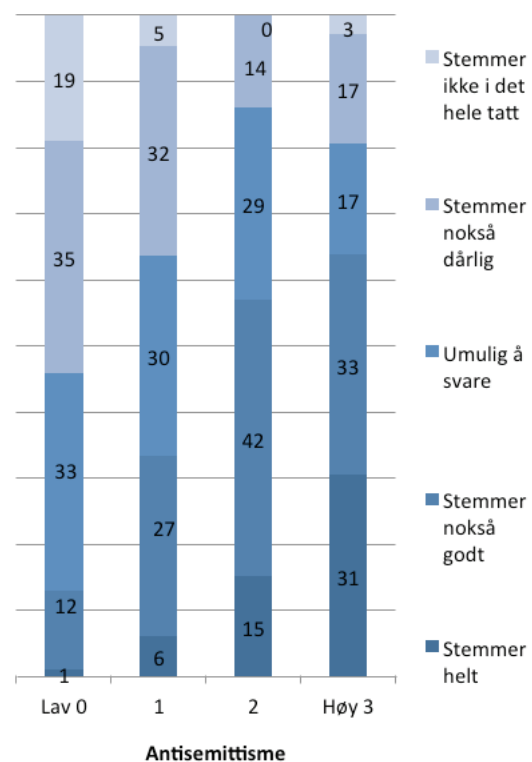
Andelen som sier at skuddene mot synagogen i Oslo kan forsvares, er liten. Den stiger med økende indeksverdier, fra 2 til 22 prosent. Den største forskjellen, målt ved prosentdifferansen, er mellom skåre 2 og 3 på indeksen.

Figur 4. Å lære om hvordan andre verdenskrig foregikk i Norge er en del av pensumet i skolen. Mener du at dagens ungdom bør lære om de norske jødernes skjebne under krigen (prosent)?

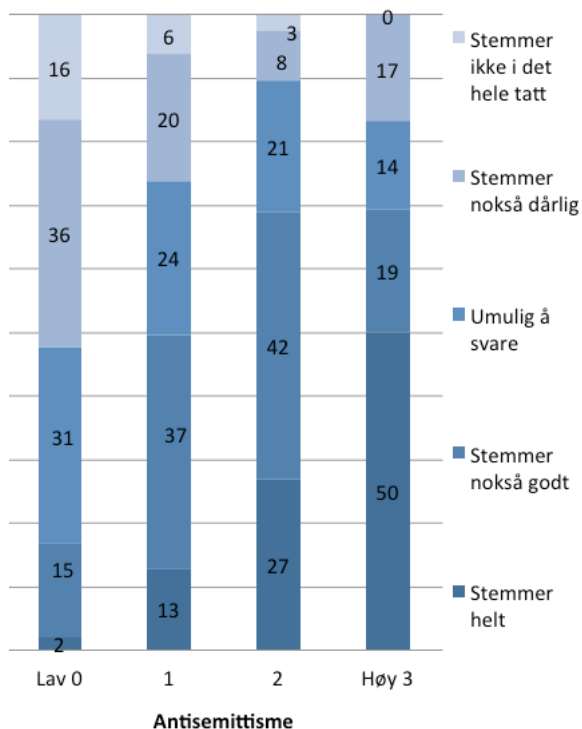
Det er meget få som mener at norske jødernes skjebne under andre verdenskrig ikke skal være et tema i undervisningen. Andelen som svarer nei øker fra 1 til 11 og andelen som ikke har noen mening fra 4 til 11 med stigende verdier på antisemittismeindeksen. Det klareste skillet går mellom indeksverdi 1 og 2.

Figur 5. Jøder i dag snakker for mye om hva som skjedde med jødene under Holocaust (prosent).

Tendensen til å si at det stemmer helt eller nokså godt at jøder i dag snakker for mye om Holocaust, øker fra 13 via 33 og 57 til 64 prosent når vi går fra 0 til 4 på antisemittismeindeksen. Også her er det overgangen fra 1 til 2 på indeksen som gir det største spranget i forekomst.

Figur 6. Jøder i dag utnytter minnet om Holocaust til sin egen fordel (prosent).

Andelen som mener det stemmer helt eller nokså godt at minnet om Holocaust misbrukes, øker fra 17 prosent for det laveste nivået av antisemittisme til 69 prosent for de to høyeste. Her er det største spranget i forekomst mellom indeksverdiene 0 og 1.

*

Konklusjonen blir at det er en sterk og entydig sammenheng i forventet retning mellom antisemittismeindeksen og disse spørsmålene om ulike aspekter ved jødernes situasjon i Norge og bruken av Holocaust i politiske debatter. Samsvaret er imidlertid ikke fullstendig: For flere av spørsmålene er det mange respondenter med

indeksskåre 3 som ikke gir et negativt svar. Den klare tendensen gir likevel grunn for å tro at indeksen fanger opp antisemittiske oppfatninger. Det ser videre ut til at skillet mellom lav og høy verdi på indeksen ved en todeling bør trekkes mellom skårene 1 og 2, i tråd med det valget som alt var truffet.

*

Etter at validiteten er testet, skal vi se på to andre oppfatninger som en kan tenke seg blir påvirket av posisjon på antisemittismeindeksen, men der det ikke er opplagt hvilken retning sammenhengen har.

Synet på utbredelsen av og behovet for å bekjempe negative holdninger til jøder i Norge

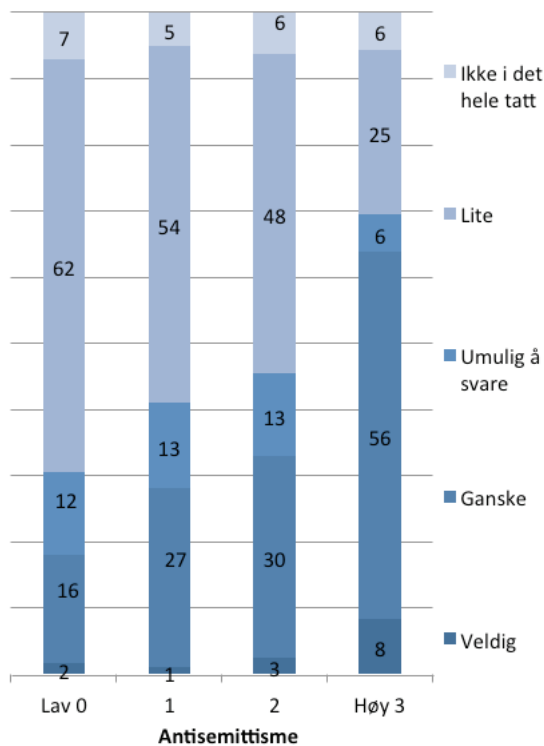
Følgende to spørsmål ble stilt i undersøkelsen:

Hvor utbredt tror du negative holdninger til jøder er i Norge i dag?

Mener du det er nødvendig å gjøre noe for å bekjempe jødehets i Norge?

Det er en påfallende kontrast mellom svarmønsteret for disse to spørsmålene. Jo høyere skåre på antisemittismeindeksen, desto mer utbredt tror en negative holdninger er. Mens bare 18 prosent av de med skåre 0 (ingen av de tre formene for egne negative oppfatninger) mener at slike holdninger er ganske eller veldig utbredt i Norge, gjelder dette 64 prosent av de med høyeste skåre på indeksen. Mønsteret kan tolkes som et tegn på at respondenter som selv er kritiske har en tendens til å tro at også andre er det.

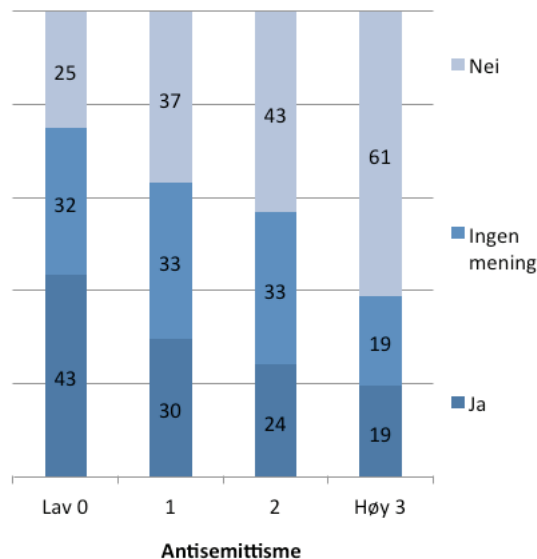
Figur 7. Hvor utbredt tror du negative holdninger til jøder er i Norge i dag (prosent)?

Når det derimot gjelder oppfatningen om behovet for å bekjempe jødehets, er mønsteret det stikk motsatte. For de med verdi 0 på antisemittismeindeksen svarer så mye som 43 prosent ja til at det er nødvendig å gjøre noe, og 25 prosent nei (selv om altså bare 2 prosent mente at negative holdninger er meget utbredt og 16 prosent ganske utbredt). Dette kan tolkes som et tegn på at disse respondentene frykter at negative holdninger vil kunne bli mer utbredt, slik at en må være føre var.

For de med skåre 3 på indeksen svarer 19 prosent ja og 61 prosent nei til at det trengs tiltak mot jødehets, enda det her er 56 prosent som sier negative holdninger er ganske utbredt og 8 prosent veldig utbredt.

Figur 8. Mener du det er nødvendig å gjøre noe for å bekjempe jødehets i Norge (prosent)?

Analyse av mulige årsaker til antisemittisme

Eksempelene ovenfor viser hvilke konsekvenser en anti-semittisk holdning kan ha for virkelighets-oppfatning og synet på behovet for tiltak når det gjelder jøders situasjon i Norge. Men hva er mulige årsaker til negative oppfatninger om jøder? Betyr sosiale kjennetegn som kjønn, alder, bosted, utdanning og yrke noe? Kan negative oppfatninger om jøder knyttes til en generell skepsis til innvandrere? Påvirker synet på Midtøsten-konflikten hva slags oppfatninger en person har til jøder?

Med intervjudata er det vanskelig å trekke årsaksslutninger. Det som kan påvises, er statistiske sammenhenger, men de avspeiler ikke nødvendigvis påvirkning. De kan være skapt av bakenforliggende årsaksvariabler, noe en kan forsøke å avdekke gjennom analyser der en kontrollerer for slike variabler.

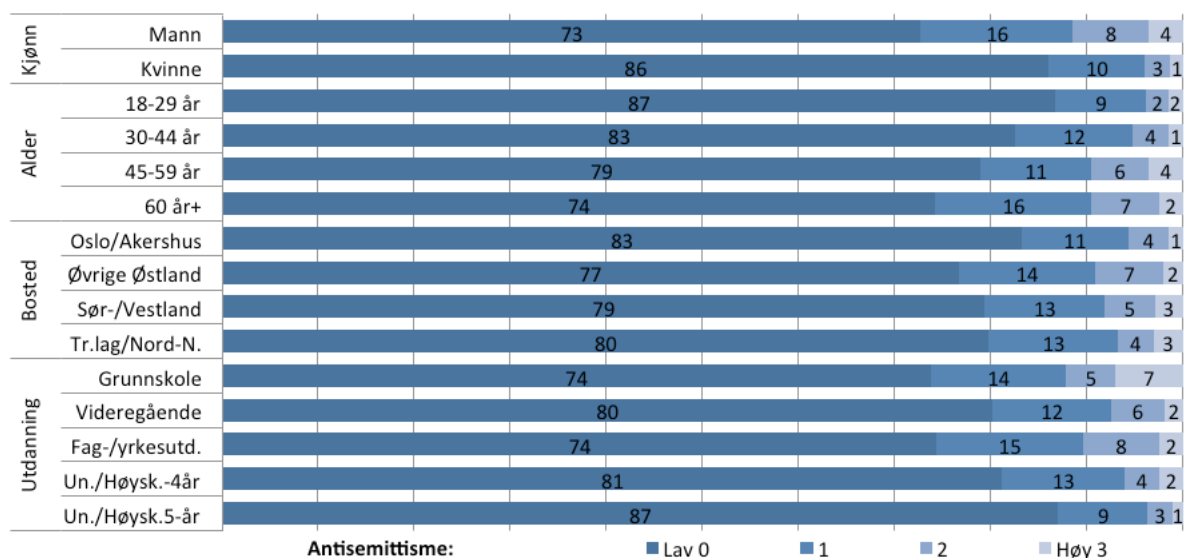
Helt sikker på at en slik kontroll dekker alle relevante variabler, kan en imidlertid ikke være. Et annet problem er årsaksretningen, hvilken vei en eventuell påvirkning går mellom variablene. Spesielt når det gjelder forholdet mellom negative oppfatninger om jøder og synet på Midtøsten-konflikten, er dette vanskelig å vite. Trolig går en eventuell påvirkning begge veier.

Variasjoner i antisemittisme mellom sosiale grupper

Forskjellen mellom kvinner og menn, yngre og eldre, de med universitets-/høyskole- og lavere utdanning,

der de førstnevnte har lavest forekomst av negative oppfatninger, er så klare at vi kan regne med at de avspeiler tilsvarende forskjeller i befolkningen (forskjellene er statistisk signifikante). Men forskjellene er likevel forholdsvis beskjedne. For eksempel varierer andelen som ikke har høy verdi på noen av de tre enkeltindeksene (skåre 0 på samleindeksen), mellom 73 og 87 prosent. Ser vi på andelen med høy skåre på samleindeksen (2-3), varierer den mellom 4 og 13 prosent.

Figur 9. Sosiale kjennetegn og negative oppfatninger om jøder (prosent)

Innvandrer skepsis og antisemittisme

Hvordan en ser på innvandrere fra fremmede kulturer, kan tenkes å ha betydning for hva slags oppfatninger en har om jøder. Følgene to spørsmål ble stilt om synet på innvandrere i Norge:

Spørsmål 1: To personer diskuterer hvilke virkninger det kan få at det er kommet innvandrere fra andre kulturer til Norge. Hvem er du mest enig med, A eller B?

A sier: Innvandrerne bidrar til at vi får et større kulturelt mangfold i Norge, med spennende ny mat, musikk, kunst, osv.

B sier: Innvandrernes levemåte passer ikke inn i Norge. De fremmede skikkene er til ulempe for omgivelsene og kan bli en trussel mot norsk kultur.

Spørsmål 2: Hvem er du mest enig med når det gjelder synet på innvandrere, A eller B?

A sier: Innvandrere ønsker å utnytte våre velferdsordninger og få del i goder de ikke selv har vært med å skape.

B sier: Innvandrere er dyktige og arbeidsomme mennesker som yter et verdifullt bidrag til norsk økonomi og arbeidsliv.

Tabell 11. Positiv eller negativ holdning til innvandrere (prosent)

	A	Umulig å velge	B	Sum
Innvandrere og norsk kultur	57	20	23	100
Innvandrere og norske velferdsordninger	34	26	39	99

Resultatene viser en klar overvekt av positive vurderinger når det gjelder innvandringens konsekvenser for norsk kultur, mens det er en svakere overvekt som mener innvandrerne bidrar positivt til norsk økonomi.

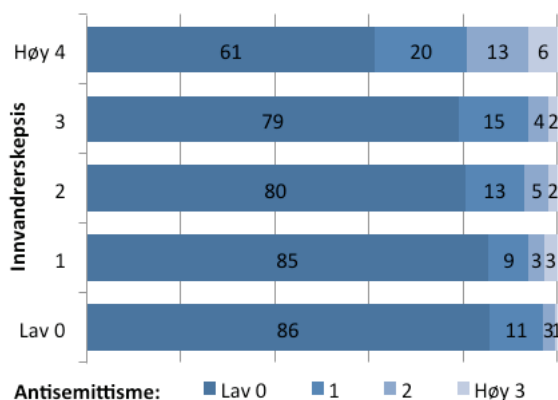
Vi kan lage en indeks for innvandrer skepsis ved å gi 2 poeng for det negative svaret for hvert spørsmål, 1 poeng for de som ikke tar stilling eller ikke svarer, og 0 poeng for de som velger det positive svaret. Indeksen varierer dermed mellom 0 og 4. Det er en jevnere fordeling på indeksen for innvandrer skepsis, med flere som skårer høyt, enn vi har sett tidligere for de ulike indeksene for antisemittisme.

Tabell 12. Indeks for kulturell og økonomisk skepsis mot innvandrere (prosent)

Indeksverdi	(N)	Prosent
Lav	0	1343
	1	56
	2	316
	3	163
Høy	4	261

Sammenlikner vi personer med ulik grad av skepsis mot innvandrere, er det bare de med en ekstrem verdi på indeksen (som både mener at innvandringen truer norsk kultur og at innvandrere snylter på velferdsordninger) som skiller seg klart ut når det gjelder fordeling på antisemittismeindeksen. Sterk skepsis mot innvandrere går altså sammen med antisemittiske oppfatninger.

Figur 10. Innvandrerskepsis og negative oppfatninger om jøder (prosent)

Religiøsitet og antisemittisme

En firedelt indeks for grad av religiøsitet er laget ved hjelp av følgende spørsmål:

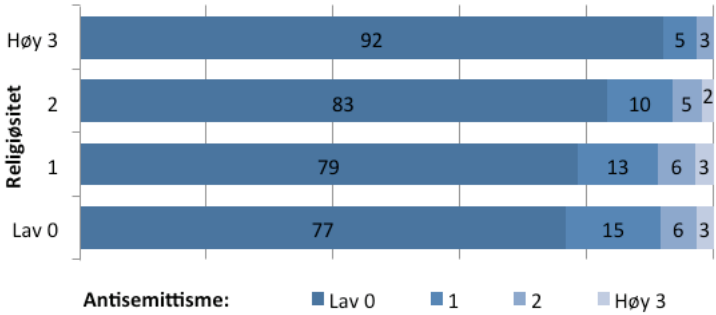
Spørsmål: Vi vil gjerne stille deg noen spørsmål om ditt forhold til religion. Betrakter du deg som religiøs? Hvor stor betydning har religionen i livet ditt?

Tabell 13. Indeks for religiøsitet (prosent)

Religiøsitet	(N)	Prosent
Ikke religiøs	835	54,9
Usikker, vil ikke svare	205	13,5
Religiøs, ikke stor betydning	368	24,2
Religiøs, veldig stor betydning	114	7,5

Det er en sammenheng mellom hvor mye religion betyr for en person og tendensen til å ha negative oppfatninger om jøder. Spesielt de som regner seg som religiøse, og sier at religionen har veldig stor betydning i livet deres, skårer lavt på antisemittismeindeksen, med bare 3 prosent som har skåre 2 og ingen som har skåre 3. Mellom de øvrige gruppene er det forholdsvis små forskjeller. Andelen med skåre 2-3 varierer fra 7 til 9 prosent.

Figur 11. Religiøsitet og negative oppfatninger om jøder (prosent)

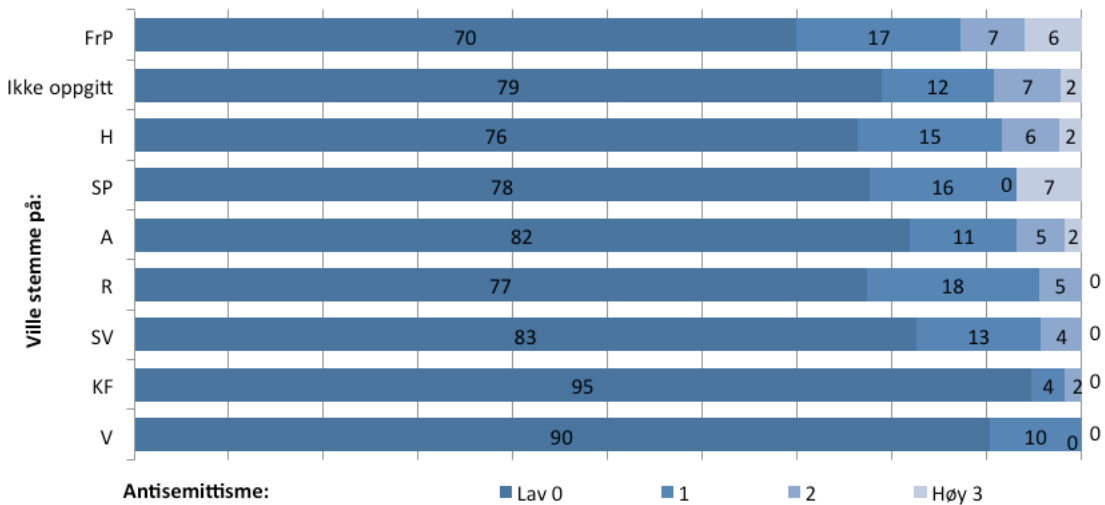

Partipreferanse og antisemittisme

Det er visse forskjeller mellom partienes velgergrupper når det gjelder negative oppfatninger om jøder. Velgerne til KrF, Venstre og SV skårer lavest og velgerne til Fremskrittspartiet, Senterpartiet og Høyre skårer høyest. I figur 12 er partiene rangert etter andelen

med høy skåre (2-3) på antisemittismeindeksen. Bortsett fra Fremskrittspartiet på den ene siden og KrF og Venstre på den andre, er det forholdsvis små variasjoner i denne andelen mellom partienes velgergrupper.

Figur 12. Partipreferanse og negative holdninger til jøder (prosent)

De ulike faktorene sett i forhold til hverandre

Flere av de egenskapene som er diskutert ovenfor har sammenheng med hverandre. For eksempel er innvandrerskepsisen noe høyere blant de meget religiøse enn blant andre respondenter. Spørsmålet er hva slike sammenhenger betyr for forskjellen mellom gruppene i oppfatningene om jøder. Dette kan undersøkes ved hjelp av en analyse der samtlige egenskaper inngår (en multippel regresjonsanalyse). For å gjøre sammenlikningen lettere, er de ulike egenskapene todelt ut fra resultatene i analysene ovenfor. Inndelingen og den fordelingen dette gir er vist i tabell 14.

Tabell 14. Todeling av variabler til regresjonsanalyse

Variable		Verdier	(N)	Prosent
Kjønn	1	Mann	788	52
	0	Kvinne	734	48
Alder	1	45+ år	913	60
	0	18-44 år	609	40
Utdanning	1	Lav	919	60
	0	Høy (Un./Høysk.)	603	40
Innvandrerskepsis	1	Høy (4)	261	17
	0	Lav (0-3)	1261	83
Religiøsitet	1	Lav (0-2)	1408	93
	0	Høy (3)	114	7
Parti (Dummy 1)	1	FrP	133	9
	0	Øvrige Partier	1389	91
Parti (Dummy 2)	1	KrF+V	138	9
	0	Øvrige partier	1388	91

Tabell 15 viser resultatene av analysen. Regresjonskoeffisientene tilsvarer prosentdifferanser. For eksempel viser den bivariante koeffisienten for menn versus kvinner på 7,5 at andelen med høy verdi på

antisemittismeindeksen for menn ligger 7,5 prosentpoeng over andelen for kvinner (slik figur 9 viste, med 12 prosent for menn og 4 for kvinner med skåre 2-3 på indeksen). Når vi kontrollerer for de andre variablene i tabellen synker forskjellen til 5,8, som fortsatt er høyt nok til at vi kan anta at det foreligger en slik forskjell mellom kjønnene i den norske befolkningen. Eldre har oftere negative oppfatninger om jøder enn yngre, og lavt utdannede oftere enn høyt utdannede. Den siste forskjellen reduseres imidlertid så mye når vi kontrollerer for de andre variablene at vi ikke kan være sikre på at en slik forskjell foreligger i befolkningen. Det samme gjelder for tendensen til at de med et annet forhold til religion enn de sterkt religiøse oftere har høy verdi på antisemittismeindeksen. FrP-velgere ligger over og KrF og Venstre-velgere under andre velgere i andelen med høy verdi på indeksen. For FrP-velgerne blir koeffisienten positiv etter kontrollen, som betyr at når vi tar hensyn til andre forskjeller mellom velgergruppene, er FrP-velgerne i utvalget faktisk mindre negative i oppfatningen om jøder enn andre velgere. Men hverken denne forskjellen eller den for KrF og Venstre er signifikante etter kontrollen.

Tabell 15. Regresjonsanalyse av effekt på andelen med høy skåre på antisemittismeindeksen (2-3)

	Bivariat	Multivariat
Mann versus kvinne	7,5	5,8
Eldre versus yngre	4,9	4,5
Lav utdanning versus høy	3,7	(1,9)
Høy innvandrerskepsis versus lav	14,0	12,6
Andre versus sterkt religiøse	5,3	(3,3)
Stemmer FrP*	5,0	(-1,0)
Stemmer KrF eller V*	-7,0	(-4,6)

* Sammenliknet med andre partier og vil ikke stemme/oppgi parti
(): Sammenhengen er ikke signifikant ($p > 0,05$)

Ikke overraskende finner vi den største forskjellen når det gjelder antisemittisme mellom personer med høy og lav innvandrerskepsis. Dette er begge holdningsvariabler med et beslektet innhold. Deretter kommer kjønn og alder. Men betydningen av disse egenskapene for tendensen til å ha negative oppfatninger om jøder er ikke spesielt stor. Den samlede forklaringskraften av variablene i tabell 15 for variasjonen i antisemittisme er ikke større enn 6,2 prosent. Det er derfor behov for å trekke inn flere forklaringsvariabler. Det vi nå skal undersøke, er hvilken betydning synet på konflikten i Midtøsten kan ha for oppfatningen om jøder.

Synet på konflikten mellom Israel og palestinerne

Ett av spørsmålene i spørreskjemaet gjaldt hvem en holder med i konflikten mellom Israel og palestinerne:

Spørsmål: Folk har ulike oppfatninger av konflikten mellom Israel og palestinerne. Hvem holder du mest med?

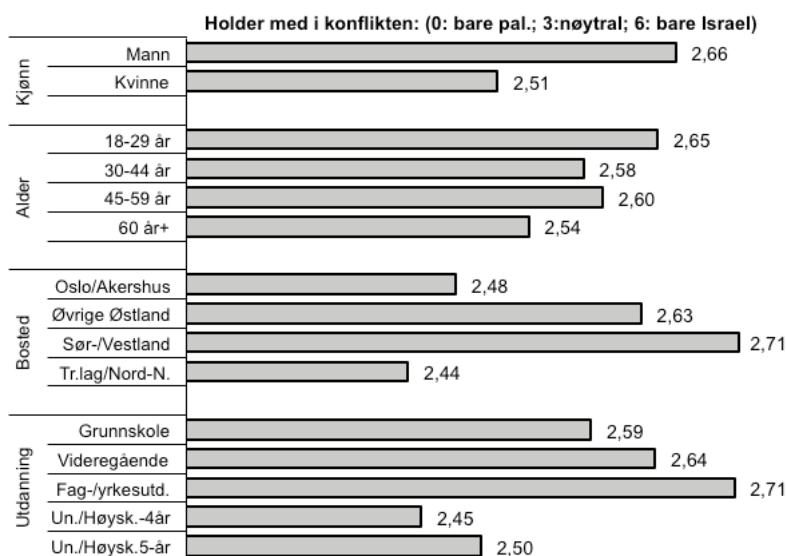
Tabell 16. Hvem en holder med i Midtøsten-konflikten

Svar	(N)	Prosent	Prosent
Bare Israel	18	1,2	
Mest Israel	111	7,3	
Litt Israel	72	4,7	13,2
Ingen av partene			
/umulig å svare	746	49,0	49,0
Litt palestinerne	200	13,1	
Mest palestinerne	340	22,3	
Bare palestinerne	35	2,3	37,8
Sum	1522		100,0

Omtrent halvparten av de intervjuede tar ikke standpunkt i konflikten, mens 13 prosent holder med Israel og 38 prosent med palestinerne. Blant de som tar stilling, er altså forholdet mellom de som holder med palestinerne versus Israel omtrent 3 til 1. Svært få sier at de utelukkende holder med den ene parten, dette gjelder 1,2 prosent for Israel og 2,3 prosent for palestinerne.

For å få et inntrykk av sosiale variasjoner i synet på partene i konflikten kan vi beregne et gjennomsnitt med kode 0 brukt for «bare palestinerne», 1 for «mest» og 2 for «litt palestinerne», 3 for «ingen av partene» eller «umulig å svare» og endelig 4 for «litt», 5 for «mest» og 6 for «bare Israel». Dette gir en skala med midtpunkt 3. I samsvar med svarfordelingen vist ovenfor, ligger gjennomsnittet for hele befolkningen, 2,58, under midtpunktet nede på den «palestinske» siden av skalaen. Figur 13 viser hvordan dette varierer mellom ulike sosiale kategorier.

Figur 13. Syn på partene i Midtøsten-konflikten
(Gjennomsnitt for 0-6 variabel, der høye verdier vil si støtte til Israel).

Alle gjennomsnitt ligger på den «palestinske» siden av midtpunktet. Sterkest tilbøyelighet til å holde med palestinerne finner vi blant kvinner, eldre, folk bosatt i Trøndelag/Nord-Norge eller Oslo/Akershus, og personer med utdanning fra universitet/høyskole.

Synet på partene i konflikten avhenger av plassering på antisemittismeindeksen. Jo lavere skåre, desto lenger ligger snittet i retning av støtte til Israel. Partsstøtten avhenger også av skepsis mot innvandrere, målt ved indeksen som er diskutert ovenfor. Her øker støtten til Israel jo sterkere innvandrerskepsisen er. Ytterpunktene i tabellen utgjøres av personer med høy skåre på antisemittismeindeksen og lav innvandrerskepsis (snitt 1,38), og personer med positiv oppfatning av jøder og høy innvandrerskepsis (3,27), den eneste gruppen der snittet ligger på den «Israel-vennlige» siden av gjennomsnittet på 3.

Tabell 17. Syn på partene i Midtøsten-konflikten
(Gjennomsnitt for 0-6 variabel, der høye verdier vil si støtte til Israel), avhengig av verdi på antisemittismeindeksen og indeksen for skepsis overfor innvandrere.

Negative oppfatninger om jøder	Innvandrerskepsis			Differanse
	Lav 0	Middels 1-2	Høy 3-4	
Høy 2-3	1,38	1,69	2,25	0,87
Middels 1	1,63	2,34	2,71	1,08
Lav 0	2,31	2,69	3,27	1,06
Differanse	-0,93	-1,00	-1,02	

Spørreskjemaet inneholdt også en serie påstander om ulike sider ved Midtøsten-konflikten, med følgende innledning:

Spørsmål: Her følger noen utsagn om Israel og Midtøsten-konflikten. Hvor godt eller dårlig stemmer disse utsagnene overens med din oppfatning?

Tabell 18. Oppfatning om påstandene om Midtøsten-konflikten.

	Stemmer ikke i det hele tatt	Stemmer nokså dårlig	Umulig å svare	Stemmer nokså godt	Stemmer helt	sum	Nokså godt + Helt
Påstander med et pro-palestinsk innhold							
Både israelerne og palestinerne har rett til en egen stat	2	3	16	28	50	100	78
Det er urettferdig at Israel tar land fra palestinerne	3	6	25	30	36	100	66
Israels bruk av militær makt mot palestinerne er ofte overdreven	4	10	25	34	28	100	62
Israel behandler palest. like ille som jødene ble behandlet under 2. verdenskrig	12	21	28	29	10	100	39
Palestinske ledere ønsker oppriktig å få til en løsning på konflikten	6	22	33	33	6	100	39
På grunn av staten Israels politikk overfor palest. bør nordm. boikotte isr. varer	21	20	28	22	9	100	31
Så lenge staten Israel finnes, kan det ikke bli fred i verden	26	23	35	12	4	100	16
Påstander med et pro-israelsk innhold							
Israel er truet med krig fra andre land	3	17	34	32	13	100	45
Hovedgr. til konfl. er at noen palest. grupper (som Hamas) ikke anerkjenner Israel	6	17	37	31	8	100	39
Jeg kunne hatt lyst til å reise til Israel på ferie	35	22	12	19	12	100	31
Israelske ledere ønsker oppriktig å få til en løsning på konflikten	14	32	33	17	4	100	21
Israel står i første rekke i kampen mot muslimsk terrorisme	13	22	45	15	5	100	20
Staten Israel fortjener spesiell støtte	28	32	27	10	3	100	13

For å gjøre det lettere å oppfatte tendensen i tabell 18, er påstandene ordnet etter andelen som sier at den stemmer helt eller nokså godt, og med et skille mellom påstander som har et pro-israelsk og et pro-palestinsk innhold (inndelingen, basert på innholdet i påstanden, er i overensstemmelse med sammenhengen mellom oppfatningen om påstanden og hvem en støtter i konflikten, som det kommer fram i tabell 19 nedenfor).

Blant påstandene med et pro-palestinsk innhold er det følgende tre som støttes av et klart flertall av respondentene: at begge parter har rett til en egen stat (78 prosent), at det er urettferdig at Israel tar land fra palestinerne (66 prosent), og at Israels bruk av militær makt er overdreven (62 prosent). Den pro-israelske påstanden som flest mener stemmer, er «Israel er truet med krig fra andre land» (45 prosent).

Det er naturlig nok en klar sammenheng mellom hvordan disse påstandene blir vurdert og hvem en holder med i konflikten, slik det framgår av tabell 19. Den viser både bivariate korrelasjoner og kontrollerte effekter i form av regresjonskoeffisienter. I regresjonsanalysen er hvem en holder med, avhengig av variabel (skala 0–6, nøytralt svar=3), med samtlige påstander som uavhengige (skala 0–4, umulig å

svare=2). Regresjonskoeffisienten viser forventet forskjell i gjennomsnitt på 0–6-skalaen mellom personer som befinner seg ett trinn fra hverandre på 0–4-skalaen for en påstand.

Tabell 19. Sammenheng mellom oppfatning om ulike påstander om Midtøsten-konflikten og hvem en holder med av Israel og palestinerne*

Påstander	r (bivariat)	b (multiv.)
10 Palestinske ledere ønsker oppriktig å få til en løsning på konflikten	-0.43	-0.218
4 På grunn av staten Israels politikk overfor palestinerne bør nordmenn boikotte israelske varer	-0.56	-0.198
7 Det er urettferdig at Israel tar land fra palestinerne	-0.58	-0.197
11 Israel behandler palestinerne like ille som jødene ble behandlet under 2. verdenskrig	-0.48	-0.092
8 Israels bruk av militær makt mot palestinerne er ofte overdreven.	-0.45	-0.070
5 Både israelerne og palestinerne har rett til en egen stat	-0.22	-0.047
2 Så lenge staten Israel finnes, kan det ikke bli fred i verden	-0.21	(-0.036)
3 Jeg kunne hatt lyst til å reise til Israel på ferie	0.30	(0.015)
13 Israel står i første rekke i kampen mot muslimsk terrorisme	0.34	0.066
1 Israel er truet med krig fra andre land	0.33	0.091
12 Hovedgrunnen til konfl. er at noen palestinske grupper (som Hamas) ikke anerkjenner Israel	0.42	0.133
6 Staten Israel fortjener spesiell støtte	0.55	0.146
9 Israelske ledere ønsker oppriktig å få til en løsning på konflikten	0.52	0.187

() Ikke signifikant ($p > 0.05$).

* Positive fortegn betyr at støtte til påstanden øker sannsynligheten for å støtte Israel, negativt fortegn for å støtte palestinerne.

De påstandene som i den multivariate analysen viser sterkeste sammenheng med stillingtagen i konflikten, er oppfatningen om at lederne i den leiren en sympatiserer med oppriktig ønsker å få til en løsning. Deretter kommer påstandene om at nordmenn bør boikotte israelske varer og at det er urettferdig at Israel tar land fra palestinerne, når det gjelder støtte til palestinerne. Tilsvarende for støtte til Israel er påstandene om at Israel fortjener spesiell støtte og at manglende anerkjennelse av Israel fra grupper som Hamas er en hovedgrunn til konflikten.

For å avdekke hvilke påstander som vurderes likt av respondentene, er det gjort en faktoranalyse av hvilke oppfatninger som typisk opptrer sammen. Faktoranalysen av mønsteret for korrelasjoner mellom

påstandene er en prinsippal komponentanalyse med varimax rotasjon. Mønsteret som kommer fram for hvilke påstander som er mest beslektet, virker meningsfylt og greit å tolke. Det gir grunnlag for å lage tre indekser. Alle påstander inngår i en indeks, utenom påstand nr. 3 (reise til Israel på ferie). Ikke overraskende, siden det er snakk om et begrenset temaområde, er forklaringsgraden høy (de tre første faktorene forklarer 52 prosent av variasjonen i hvordan påstandene er besvart). I tabell 20 er det markert hvilke spørsmål som lader høyt på de roterte faktorene (>0,50 for positive ladninger). At de negative ladningene er lavere, kan tyde på en viss tendens til «faste svarmønstre» (påstander besvares på samme måte uavhengig av innhold av noen respondenter).

Tabell 20. Faktoranalyse (prinsippal komponent med varimax rotasjon) av påstandene om konflikten i Midtøsten.*

Nr.	Påstander om Midtøsten-konflikten	Faktor1	Faktor2	Faktor3
1	Israel er truet med krig fra andre land	0,53	0,12	-0,34
2	Så lenge staten Israel finnes, kan det ikke bli fred i verden	0,05	-0,15	0,78
3	Jeg kunne hatt lyst til å reise til Israel på ferie	0,28	-0,12	-0,44
4	På grunn av staten Israels politikk overfor palest. bør nordm. boikotte isr. varer	-0,33	0,24	0,62
5	Både israelerne og palestinerne har rett til en egen stat	0,04	0,76	-0,22
6	Staten Israel fortjener spesiell støtte	0,55	-0,40	-0,27
7	Det er urettferdig at Israel tar land fra palestinerne	-0,30	0,75	0,18
8	Israels bruk av militær makt mot palestinerne er ofte overdreven	-0,26	0,65	0,16
9	Israelske ledere ønsker oppriktig å få til en løsning på konflikten	0,58	-0,29	-0,26
10	Palestinske ledere ønsker oppriktig å få til en løsning på konflikten	0,04	0,51	0,35
11	Israel behandler palest. like ille som jødene ble behandlet under 2. verdenskrig	-0,16	0,35	0,63
12	Hovedgr. til konfl. er at noen palest. grupper (som Hamas) ikke anerkjenner Israel	0,69	-0,04	-0,13
13	Israel står i første rekke i kampen mot muslimsk terrorisme	0,75	-0,15	0,16

* «Umulig å svare»/Ubesvart = 2, på skala 0-4.

Den første av de tre indeksene for oppfatning om Midtøsten-konflikten, basert på faktor 1, består av fem påstander som i hovedsak støtter Israel (pro-Israel). Den andre, med fire påstander, er en blanding av utsagn som støtter palestinerne eller er kritiske overfor Israel (pro-palestinsk/Israel-kritisk). Den tredje består av tre påstander som er meget negative overfor Israel (anti-Israel).

Tabell 21. Inndeling av påstandene i tre indekser, på basis av resultatene fra faktoranalysen

Pro-Israel

- 13 Israel står i første rekke i kampen mot muslimsk terrorisme
- 12 Hovedgrunnen til konflikten er at noen palestinske grupper (som Hamas) ikke anerkjenner Israel
- 9 Israelske ledere ønsker oppriktig å få til en løsning på konflikten
- 6 Staten Israel fortjener spesiell støtte
- 1 Israel er truet med krig fra andre land

Pro-palestinsk / Israel-kritisk

- 5 Både israelerne og palestinerne har rett til en egen stat
- 7 Det er urettferdig at Israel tar land fra palestinerne
- 8 Israels bruk av militær makt mot palestinerne er ofte overdreven
- 10 Palestinske ledere ønsker oppriktig å få til en løsning på konflikten

Anti-israelsk

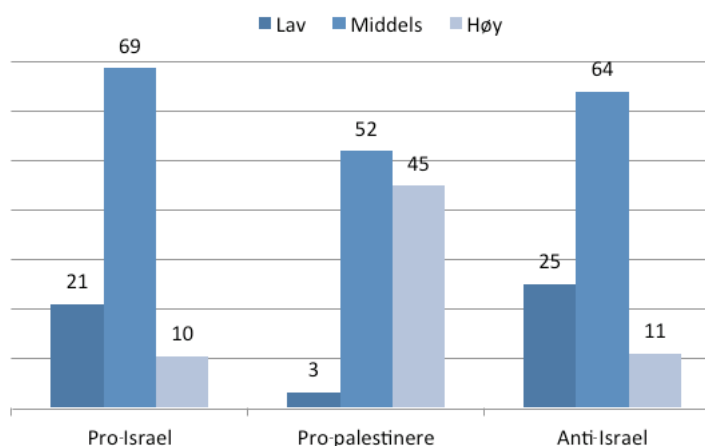
- 2 Så lenge staten Israel finnes, kan det ikke bli fred i verden
- 11 Israel behandler palestinerne like ille som jødene ble behandlet under 2. verdenskrig
- 4 På grunn av staten Israels politikk overfor palestinerne bør nordmenn boikotte israelske varer

Tabell 22. Fordeling på de tre indeksene for holdning til konflikten i Midtøsten

Pro-Israel	(N)	Prosent	(N)	Prosent
0	6	0,4		
1	11	0,7		
2	25	1,6		
3	41	2,7		
4	52	3,4		
5	100	6,6		
6	83	5,5	318	20,9
7	100	6,6		
8	158	10,4		
9	167	11,0		
10	337	22,1		
11	137	9,0		
12	83	5,5		
13	65	4,3	1047	68,8
14	49	3,2		
15	35	2,3		
16	25	1,6		
17	17	1,1		
18	13	0,9		
19	12	0,8		
20	6	0,4	157	10,3
Sum	1522	100,1	1522	100,0
Pro-palestinsk / Israel-kritisk	(N)	Prosent	(N)	Prosent
0	4	0,3		
1	4	0,3		
2	6	0,4		
3	9	0,6		
4	16	1,1	39	2,6
5	21	1,4		
6	27	1,8		
7	39	2,6		
8	230	15,1		
9	123	8,1		
10	178	11,7		
11	179	11,8	797	52,4
12	187	12,3		
13	160	10,5		
14	145	9,5		
15	147	9,7		
16	47	3,1	686	45,1
Sum	1522	100,3	1522	100,1
Anti-Israelsk	(N)	Prosent	(N)	Prosent
0	90	5,9		
1	74	4,9		
2	99	6,5		
3	119	7,8	382	25,1
4	146	9,6		
5	178	11,7		
6	361	23,7		
7	178	11,7		
8	117	7,7	980	64,4
9	80	5,3		
10	46	3,0		
11	23	1,5		
12	11	0,7	160	10,5
Sum	1522	100,0	1522	100,0

Figur 14 viser en forenklet fremstilling av fordelingen på de tre indeksene, tredelte med (tilnærmet) like brede intervaller (0-6, 7-13, 14-20 for den første indeksen, 0-4, 5-10, 11-16 for den andre, og 0-3, 4-8, 9-12 for den tredje).

Figur 14. Fordeling på de tre Midtøsten-indeksene inndelt i tre tilnærmet like brede intervaller (prosent)

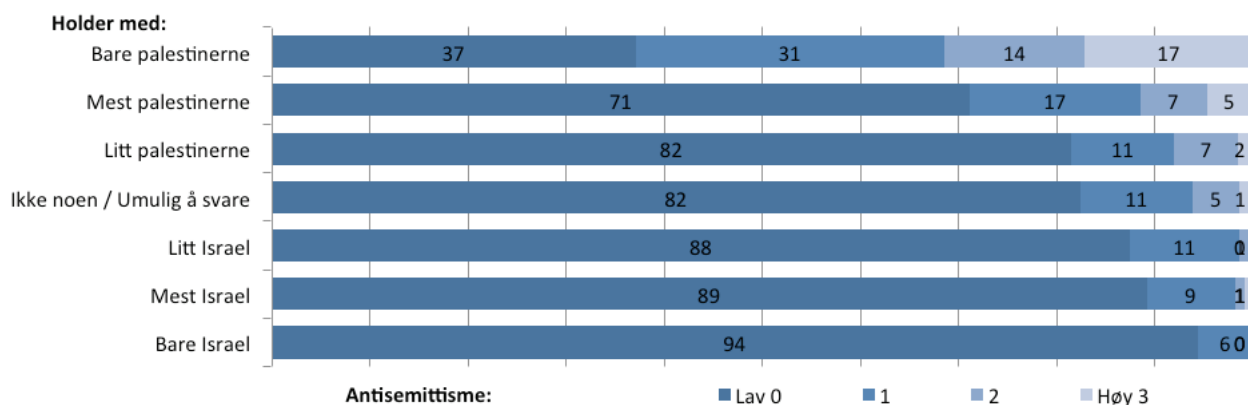
For både pro- og anti-Israel-indeksen plasserer omkring to tredjedeler av respondentene seg midt på skalaen. Flere skårer høyt når det gjelder negative enn positive oppfatninger (10-11 prosent befinner seg på øvre tredjedel av skalaen). Den pro-palestinske/Israel-kritiske indeksen skiller seg ut ved at nærmere halvdelen har en høy verdi, og nesten ingen en lav.

Sammenheng mellom syn på Midtøsten-konflikten og antisemittisme

Hvilken sammenheng er det mellom hvem en holder med av Israel eller palestinerne, oppfatningen om påstandene om Midtøsten-konflikten, og hvorvidt en har negative oppfatninger om jøder?

Ser vi på støtten til partene i konflikten, er det en tendens til at andelen med en eller flere høye verdier på de tre indeksene for negative oppfatninger av jøder, øker jo lengre vi kommer på skalaen fra dem som holder utelukkende med Israel til dem som holder utelukkende med palestinerne. Det er spesielt den lille gruppen som bare holder med palestinerne (2,3 prosent av utvalget), som skiller seg ut. Her er det 31 prosent med skåre 2-3 på antisemittismeindeksen, sammenliknet med 12 prosent for dem som holder mest med palestinerne og 9 prosent for dem som holder litt med palestinerne. For dem som holder med Israel forekommer nesten ikke to eller tre negative oppfatninger om jøder.

Figur 15. Sammenheng mellom hvem en støtter i konflikten og indeks for antisemittisme (Antall høye verdier på tre indekser for negative oppfatninger om jøder)

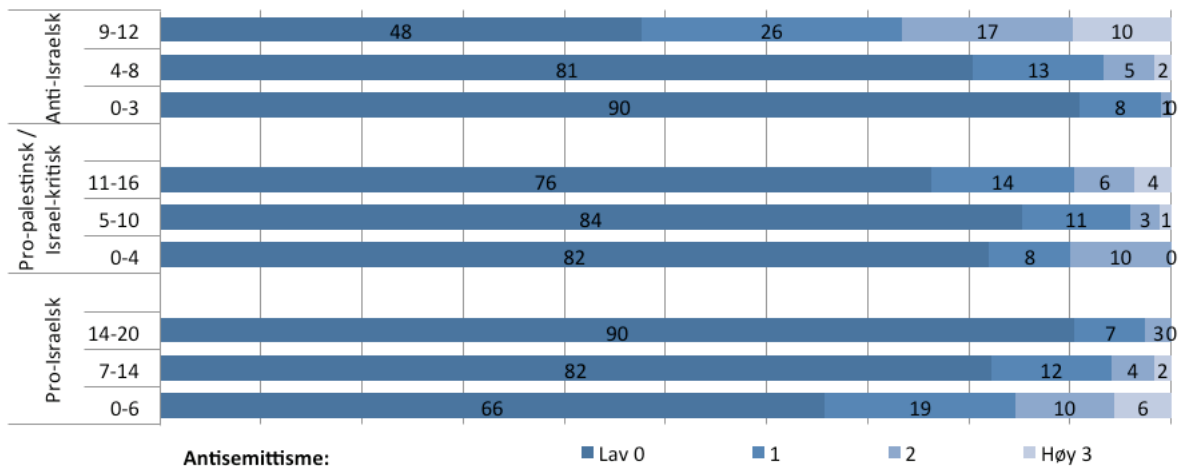

72

Når det gjelder de tre indeksene for oppfatninger av den israelsk-palestinske konflikten, er det særlig dem som ligger høyt på indeksen med sterkt anti-israelske påstander som har høy skåre på antisemittismeindeksen, til sammen 27 prosent for skåre 2-3. Deretter kommer de som ligger i nedre tredjedel av indeksen med pro-israelske påstander (16 prosent). For den siste indeksen, med pro-palestinske eller

mer moderat Israel-kritiske påstander, er det små forskjeller mellom de tre gruppene når det gjelder skåre på antisemittismeindeksen.

Figur 16. Sammenheng mellom oppfatninger om Midtøsten-konflikten og indeks for antisemittisme (Antall høye verdier på tre indekser for negative oppfatninger om jøder).

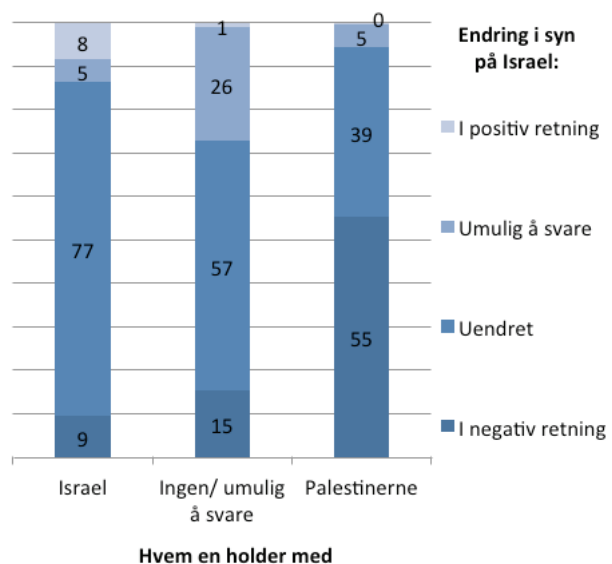
Det er vanskelig ut fra det datamaterialet vi har til rådighet, å besvare hva som kommer først av negative oppfatninger om jøder og en kritisk holdning til israelsk politikk. Det er likevel momenter som taler for at holdningen til konflikten spiller en viktig rolle i å påvirke respondentenes oppfatninger om jøder.

En kritisk holdning til israelsk politikk er langt mer utbredt enn anslaget for forekomsten av negative holdninger til jøder, 8 prosent med høy skåre på antisemittismeindeksen mot 38 prosent som holder med palestinerne. Bare et fåtall innenfor de tre gruppene som holder med palestinerne sett under ett skårer høyt på antisemittismeindeksen (11 prosent har høy verdi på minst to av de tre indeksene, mot 5 prosent blant dem som ikke tar stilling i konflikten og 2 prosent blant dem som holder med Israel). For 9 av 10 blant dem som er kritiske til israelsk politikk (ved at de støtter palestinerne i konflikten), kan dette derfor vanskelig forklares ved at de har negative oppfatninger om jøder.

Heller ikke innenfor den siste tidelen, der de to typene av oppfatninger opptrer sammen, vet vi hva som er årsak og hva som er virkning. For noen av disse respondentene kan det tenkes at de negative oppfatningene om jøder er oppstått som en følge av Israels politikk, men holdningene kan også være et resultat av *fremstillingen* av konflikten, og ikke minst av (og dette ligger også under det første) en bestemt *persepsjon* av konflikten, preget av holdninger som fremmer enkelte tolkningsmønstre.

Noe som kan tyde på at det foreligger en påvirkning fra konfliktsyn til oppfatning om jøder, er at en kritisk holdning til Israels politikk over tid er blitt mer vanlig i Norge. Det er 30 prosent som sier at de har skiftet oppfatning om Israel i negativ retning, bare 2 prosent i positiv retning. Av de som holder med palestinerne, er det 55 prosent som har skiftet til et mer negativt syn på Israel. Det samme gjelder 15 prosent av de som stiller seg nøytrale og 8 prosent av de som støtter Israel i konflikten.

Figur 17. Standpunkt til Midtøsten-konflikten og rapportert endring i syn på Israel (prosent)

4. DE NORSKE RESULTATENE I ET EUROPEISK PERSPEKTIV

Utbredelsen av antisemittiske holdninger ligger på et relativt lavt nivå i Norge sammenlignet med land i Mellom-, Øst- og Sør-Europa. Norge hører dermed sammen med andre nord-vesteuropiske land som Storbritannia, Nederland, Danmark og Sverige (det finnes til nå ingen data om finske forhold). Både ADL-undersøkelsen fra 2012 (der Norge skårer 16 prosent på fordomsskalaen, etter Nederland med 10 prosent og foran Storbritannia med 17 prosent) og studien til Friedrich Ebert Stiftung fra slutten av 2009, viser denne tendensen.⁵³ Verdien på 16 prosent kan sammenlignes med resultatene fra HL-senterets undersøkelse, der 12,5 prosent skårer høyt på indeksen over fordommer mot jøder. Hvis man ser på svarene på de seks spørsmålene i denne indeksen, er andelen av de som samstemmer *fullstendig* svært lav (mellom 6,6 prosent og 2,2 prosent). Med tydelig margin er

den andelen størst, som uttrykker en mindre tydelig innstilling. Dette kan man ofte observere, og kan tilskrives en bestemt tilbøyelighet til å unngå ekstreme standpunkt. Med hensyn til de positive stereotypiene er det iøynefallende at oppfatninger om klassiske «jødiske egenskaper» (intelligent, kunstnerisk begavet) har liten tilslutning. Dette er for eksempel helt annerledes i Tyskland.

Når det gjelder de verdier for antisemittiske stereotyper som vises i ADL 2012 (og HL-senteret 2011), er det bare spørsmålet om lojalitet som utgjør et unntak, ved at en markert høyere andel respondenter i Norge samstemmer i påstanden (mer enn Tyskland og Østerrike!). Kanskje kan dette skyldes spørsmålets eksplisitte henvisning til Israel eller også antakelsen om/observasjonen av at jøder i diaspora er tett knyttet til og støtter Israel.

74

Fordom (prosent som mener påstanden sannsynligvis er sann)

Land	Jøder er mer lojale mot Israel enn mot dette landet ⁵⁴	Jøder har for mye makt i forretningsverdenen ⁵⁵	Jøder har for mye makt i internasjonale finansmarkeder ⁵⁶
Østerrike	47	30	38
Belgia	(41)	33 - 2004	33 - 2004
Danmark	(43)	11 - 2004	21 - 2004
Frankrike	45	35	29
Tyskland	52	22	24
Ungarn	55	73	75
Italia	61	39	43
Nederland	47	10	17
Polen	61	54	54
Spania	72	60	67
Sveits	38	26 - 2004	30 - 2004
Storbritannia	48	20	22
Norge	58	21	23 (HL-senteret 2011: 21%)

53 Se ADL 2012 og Zick, Küpper og Hövermann 2011. Norge var ikke med i sistnevnte.

54 «Jews are more loyal to Israel than to this country.»

55 «Jews have too much power in the business world.»

56 «Jews have too much power in international financial markets.»

Land	Foretrekker å ikke ha jøder som naboer ⁵⁷ (%)
Russland	17
Storbritannia	12
Tyskland	22
Vest-Tyskland 2006	13
Øst-Tyskland 2006	15
Ungarn	17
Sverige	2
Sveits	8
Østerrike	18
Norge 2011	10
Tsjekkia	17
Polen	30
Slovakia	16

Kilder: Anti-Semitism Worldwide 2000/2001; AJC, 2001, tabell 10; ADL, 2004. ALLBUS 2006; HL-senteret 2011. For spørsmålet om giftemål i familien ligger Norge med 33% avvisning høyere enn Tyskland i 2006 (Vest: 24%, Øst: 26%).⁵⁸

Det samme mønsteret gjelder også for spørsmålet om motstand mot erindringen av Holocaust og anklagen om at jøder vil utnytte denne til sin fordel: Nordmenn samstemmer her riktignok med 20–25 prosent, men i en europeisk sammenheng ligger Norge med dette langt under gjennomsnittet – igjen på nivå med Danmark, Storbritannia og Nederland.

Land	«Jøder snakker fremdeles for mye om det som skjedde dem under Holocaust» (% ja) ⁵⁹
Østerrike	45
Belgia	41 (2005)
Danmark	35 (2005)
Frankrike	35
Tyskland	43
Ungarn	63
Italia	48
Nederland	31
Polen	53
Spania	47
Sveits	48 (2005)
Storbritannia	24
Norge	25 (HL-senteret 2011: 19%)

Kilde: ADL 2012 og 2005⁶⁰

57 «Prefer not to have Jews as neighbours»

58 The Stephen Roth Institute, Antisemitism Worldwide 2000/1, Tel Aviv University, 2002; American Jewish Committee, Attitudes toward Jews and the Holocaust in Austria. A Public-Opinion Survey, New York 2001; Anti-Defamation League, Attitudes Toward Jews, Israel and the Palestinian-Israeli Conflict in Ten European Countries, New York 2004. Dataene fra ALLBUS 2006 finnes i GESIS, Zentrum für Umfragen, Methoden und Analysen (ZUMA), Allgemeine Bevölkerungsumfrage der Sozialwissenschaften (ALLBUS), Schwerpunthema: Einstellungen gegenüber ethnischen Gruppen, Mannheim 2006. For en analyse av dataene, se: Werner Bergmann og Anna Verena Münch, «Antisemitismus in Deutschland 1996 und 2006 – ein Vergleich», Jahrbuch für Antisemitismusforschung, (kommer 2012).

59 «Jews still talk too much about what happened to them in the Holocaust» (% yes)

60 Anti-Defamation League, *Attitudes Toward Jews in Twelve European Countries*, New York 2005.

«Jøder utnytter det nasjonalsosialistiske Holocaust til sine egne formål»⁶¹

«Jøder forsøker i dag å dra fordel av at de var ofre i nazi-tiden» (respondenter som samstemmer delvis eller helt)⁶²

Land		%
Østerrike	(2005)	42
Frankrike	(2009)	32
Tyskland	(2009)	49
Storbritannia	(2009)	22
Italia	(2009)	40
Ungarn	(2009)	68
Nederland	(2009)	17
Norge	(2011)	25
Polen	(2005)	72
Portugal	(2009)	52
Sverige	(2005)	34
Sveits	(2000)	39
EU (8-Land fra 2009)		41

61 «Jews are exploiting the National Socialist Holocaust for their own purposes»

62 «Juden versuchen heute Vorteile daraus zu ziehen, dass sie während der Nazi-Zeit Opfer gewesen sind».

LITTERATUR

Anti-Defamation League. *Attitudes Toward Jews, Israel and the Palestinian-Israeli Conflict in Ten European Countries*, New York 2004

Anti-Defamation League. *Attitudes Toward Jews in Twelve European Countries*, New York 2005

Anti-Defamation League. *Attitudes Toward Jews in Seven European Countries*, New York 2009

Anti-Defamation League. *Attitudes Toward Jews in Ten European Countries*, New York 2012

American Jewish Committee. *Attitudes Toward Jews and the Holocaust in Austria: A Public-Opinion Survey*, New York 2001

American Jewish Committee. *Thinking about the Holocaust 60 Years Later: A Multinational Public Opinion Survey*, mars/april 2005

Bachner, Henrik. *Återkomsten – Antisemitism i Sverige efter 1945*, Stockholm 2004

Bachner, Henrik og Jonas Ring, på vegne av Forum för Levande historia og Brottsförebyggande rådet (Brå). *Antisemittiska attityder och föreställningar i Sverige*, Stockholm 2006

Banik, Vibeke Kieding. «En jøde for en jøde?» i: Øivind Kopperud, Vibeke Moe og Vibeke Kieding Banik (red.), *Utenfor det etablerte. Aspekter ved Einhart Lorenz' forskning*, Oslo 2011

Bergmann, Werner og Anna Verena Münch. «Antisemitismus in Deutschland 1996 und 2006 – ein Vergleich», *Jahrbuch für Antisemitismusforschung* (kommer 2012)

Bergmann, Werner og Juliane Wetzel. *Manifestations of anti-Semitism in the European Union*, first semester 2002, Zentrum für Antisemitismusforschung, Technische Universität Berlin, 2003

Bergmann, Werner og Rainer Erb. *Anti-Semitism in Germany: The Post-Nazi Epoch Since 1945*, New Brunswick, N. J. 1997

Blom, Svein / Statistisk Sentralbyrå (SSB). *Holdninger til innvandrere og innvandring 2008*, rapporter 57/2008

Blom, Svein / Statistisk Sentralbyrå (SSB). *Holdninger til innvandrere og innvandring 2011*, rapporter 41/2011

Den europeiske kommisjon mot rasisme og intoleranse (ECRI). *ECRIs rapport om Norge (fjerde overvåkningssyklus)*, 24. februar 2009

Eiglad, Eirik. *The Anti-Jewish Riots in Oslo*, Charleston 2010

Eriksen, Trond Berg; Håkon Harket og Einhart Lorenz. *Jødehat: Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, Oslo 2009

- European Agency for Fundamental Rights (FRA). *Anti-Semitism - Summary overview of the situation in the European Union 2001 - 2008*, Wien 2009
- European Agency for Fundamental Rights (FRA): *Annual Report 2010*, Wien 2010
- European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC). *Manifestations of Antisemitism in the EU 2002 - 2003*, Wien 2004
- Fein, Helen. «Dimensions of antisemitism: attitudes, collective accusations and actions», i: Helen Fein (red.) *The Persisting Question: Sociological Perspectives and Social Contexts of Modern Antisemitism, Current research on Antisemitism*, vol. 1, Berlin/New York 1987
- Fine, Robert. «Fighting with phantoms: a contribution to the debate on antisemitism in Europe», *Patterns of Prejudice*, 43:5, London 2009
- Forum för levande historia, Den mångtydiga intoleransen: en studie av gymnasieelevers attityder läsåret 2009/2010, Stockholm 2010
- Gaarder, Jostein. «Guds utvalgte folk», kronikk i *Aftenposten*, 5. august 2006
- Ipsos MMI, *Norsk Monitor 2011*
- Klug, Brian. «The Collective Jew: Israel and the new antisemitism», *Patterns of Prejudice* 37:2, London 2003
- Laquer, Walter. *The changing face of Anti-Semitism: From Ancient Times to the Present Day*, Oxford University Press 2006
- Lenz, Claudia. «Nachbarn, die einfach verschwanden. Judenverfolgung und Holocaust im norwegische Geschichtsbewusstsein», *Jahrbuch für Antisemitismusforschung* 2008
- Levin Irene. «Jødisk liv i Norge. Hva sier DMT Oslos medlemmer om forholdet til Israel og antisemitisme», *Hatikwa* 2/2004
- Lewis, Bernard. «The New Anti-Semitism», artikkel i *The American Scholar*, vol. 75, nr. 1 2006
- Listhaug, Ola og Beate Huseby på vegne av SSB. *Values in Norway 1990*, Universitetet i Trondheim, 1990
- NOU 1997: 22, *Inndragning av jødisk eiendom i Norge under den 2. verdenskrig*
- PEW Research Center. *The Pew Global Attitudes Project 17.09. 2008: Unfavorable Views of Jews and Muslims on the Increase in Europe*, Washington D.C. 2008
- Pickering, Michael. *Stereotyping: Politics of Representation*, Suffolk 2001
- Porat, Dina og Esther Webman (red.). *Antisemitism Worldwide 2008/9*, The Stephen Roth Institute, Universitetet i Tel Aviv, 2009

- Rabinovici, Doron et al. *Neue Antisemitismus? Eine globale Debatte*, Frankfurt am Main 2004
- Ring, Jonas og Scarlett Morgentau på vegne av Forum för Levande historia og Brottsförebyggande rådet (Brå). *Intolerans: Antisemitiska, homofobiska, islamofobiska och invandringsfientliga tendenser bland unga*, Stockholm 2004
- Stauber, Roni. «The Academic and Public Debate over the Meaning of the 'New Anti-Semitism'», The Stephen Roth Institute, Tel Aviv University, 2008
- Taguieff, Pierre-André. *Rising from the Muck: The New Anti-Semitism in Europe*, Chicago 2004
- The Stephen Roth Institute. *Antisemitism Worldwide 2000/1*, Tel Aviv University, 2002
- The Stephen Roth Institute. «Norway 2006», *Antisemitism Worldwide 2006*, Tel Aviv University, 2006
- The Stephen Roth Institute. «Norway 2008/9», *Antisemitism Worldwide 2008*, Tel Aviv University, 2009
- The Stephen Roth Institute. *Antisemitism Worldwide 2011*, Tel Aviv University, 2011
- United States Department of State. *Contemporary Global Anti-Semitism*, Washington D.C. 2008
- Utdanningsetaten i Oslo. *Kartlegging av kunnskaper og holdninger på området rasisme og antisemitisme*, undersøkelse blant elever (trinn 8-10) i osloskolen, Perduco, Oslo 2011.
- Waage, Hilde Henriksen. *Norge, Israels beste venn: norsk Midtøsten-politikk 1949-1956*, Oslo 1996
- Wieviorka, Michel et al. *La tentation antisémite: Haine des Juifs dans la France d'aujourd'hui*, Paris 2005
- Wistrich, Robert S. *Anti-Semitism: The Longest Hatred*, London 1991
- Zick, Andreas; Beate Küpper og Andreas Hövermann. *Intolerance, Prejudice and Discrimination: A European Report*. Friedrich Ebert Stiftung, Berlin 2011

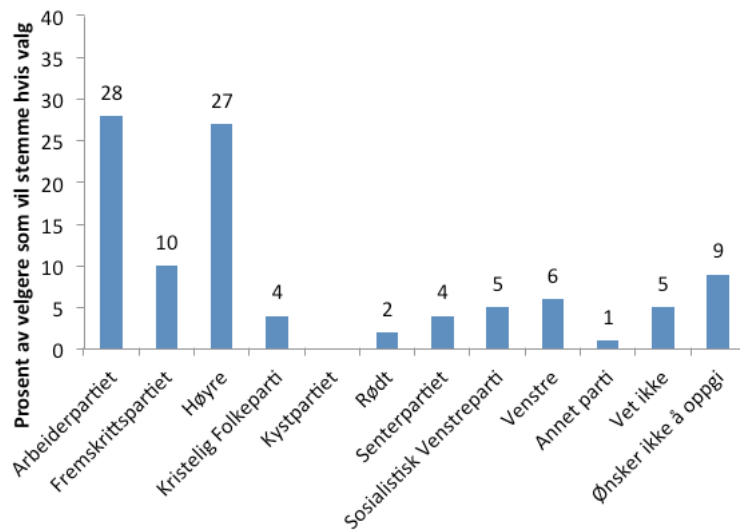
VEDLEGG

BAKGRUNNSINFORMASJON OM RESPONDENTENE

Politisk tilhørighet

Respondentenes politiske tilhørighet gjenspeiler i stor grad befolkningens på tidspunktet da undersøkelsen ble gjennomført. FrP er noe underrepresentert.

Spørsmål: Hvilket parti ville du ha stemt på hvis det var valg?

Selvrapportert medieinteresse

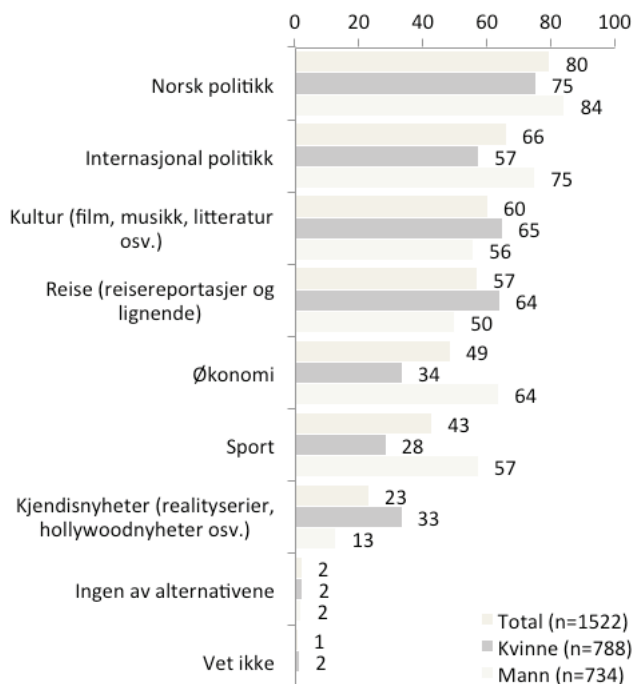
Norsk (80 prosent) og internasjonal politikk (66 prosent) ble oppgitt som de to typene stoff flest interesserer seg for i medier.

Jo eldre respondentene var og jo høyere utdanning de hadde, jo større sannsynlighet var det for at de svarte at de er interessert i norsk- og internasjonal politikk. Menn og de som holder med en av sidene i Midtøsten-

konflikten er mer interessert i både norsk- og internasjonal politikk enn andre.

De som stemmer Frp eller Sp er mindre interessert i internasjonal politikk enn andre.

Spørsmål: Hvilke av de følgende typer stoff interesserer du deg for i medier (aviser, radio eller fjernsyn)?

Besøk i Midtøsten

De fleste har aldri besøkt noen av de oppgitte landene. Av de som har besøkt noen av stedene, er det flest som har vært i Egypt (18 prosent).

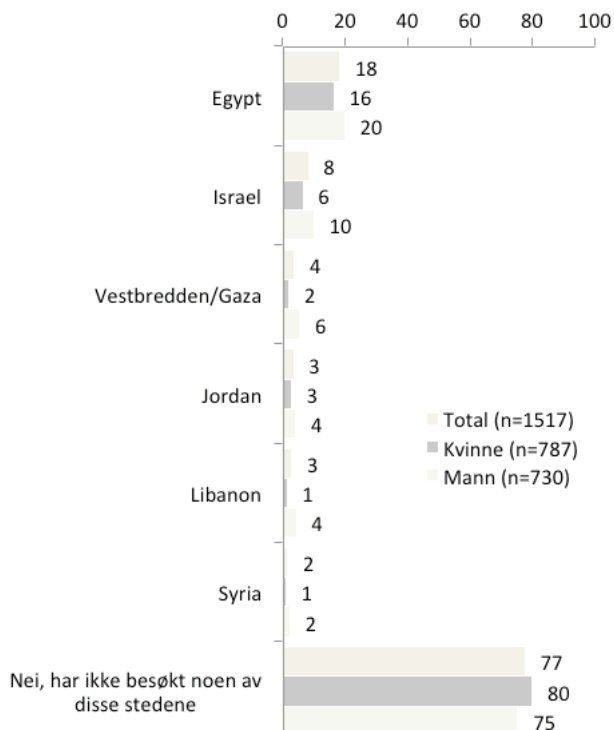
8 prosent har besøkt Israel, mens 4 prosent har besøkt Vestbredden eller Gaza.

Eldre, menn og høyt utdannede har i større grad besøkt Israel, Vestbredden eller Gaza.

De som holder med Israel har i større grad enn de som holder med palestinerne i Midtøsten-konflikten besøkt Israel, Gaza eller Vestbredden (de er dog betydelig færre).

De som stemmer KrF har i mye større grad besøkt Israel (39 prosent), Gaza eller Vestbredden (24 prosent) enn andre.

Spørsmål: Har du noen gang besøkt noen av disse stedene?

Venner som har oppholdt seg over lengre tid i Midtøsten

2 av 3 har ingen nære venner eller familie som har oppholdt seg i noen av de oppgitte områdene i mer enn fire uker.

16 prosent har nære venner eller familie som har oppholdt seg i Israel, 10 prosent på Vestbredden eller Gaza.

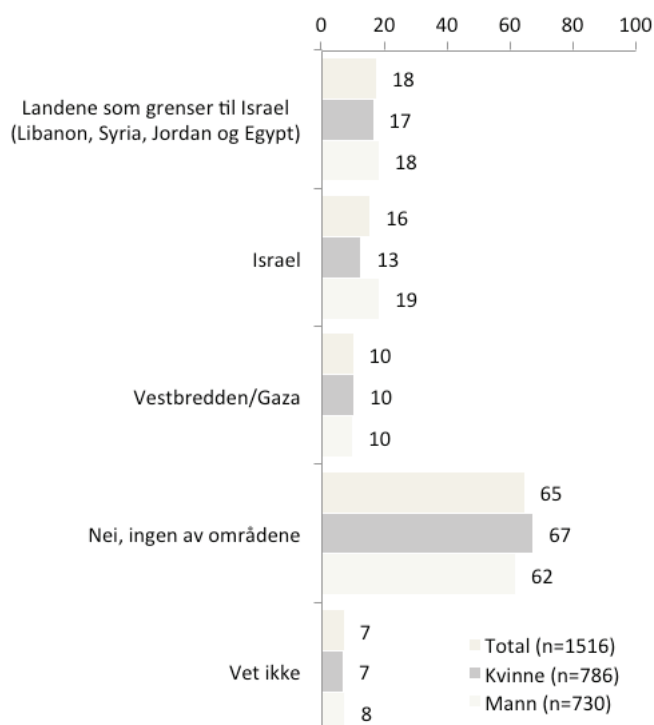
Eldre, høyt utdannede og menn (bare Israel) har i større grad enn andre hatt nære venner eller familie som har oppholdt seg i Israel, Vestbredden eller Gaza.

De som holder med Israel i Midtøsten-konflikten har i større grad enn andre venner eller familie som har oppholdt seg i Israel.

De som stemmer KrF har i langt større grad enn andre venner eller familie som har oppholdt seg i Israel (41 prosent) i mer enn fire uker.

De som stemmer KrF, Rødt eller Sp (og delvis SV og Venstre) har i større grad enn andre venner eller familie som har oppholdt seg på Vestbredden eller i Gaza i mer enn fire uker.

Spørsmål: Har du nære venner eller familie som har oppholdt seg i noen av følgende områder i mer enn fire uker?

Politisk aktivisme i forbindelse med Midtøsten-konflikten

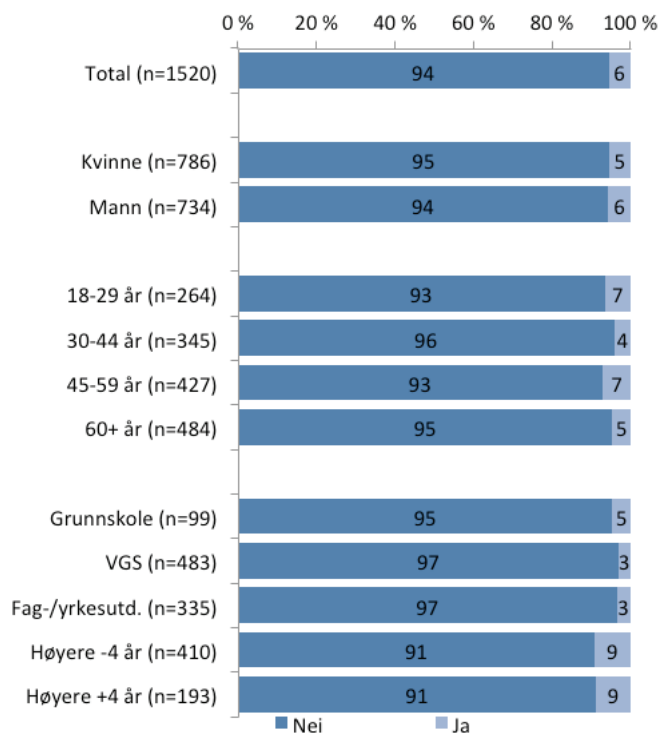
De færreste (6 prosent) har vært politisk aktive i forbindelse med Midtøsten-konflikten.

Høgskole- og universitetsutdannede (9 prosent) har i noe større grad enn andre vært politisk aktive i forbindelse med Midtøsten-konflikten.

De som holder sterkest med palestinerne i Midtøsten-konflikten (15-34 prosent) har i klart større grad enn andre vært politisk aktive i forbindelse med Midtøsten-konflikten.

De som stemmer Rødt (40 prosent), SV (32 prosent) eller KrF (14 prosent) har i størst grad vært politisk aktive i forbindelse med Midtøsten-konflikten.

Spørsmål: Har du vært politisk aktiv i forbindelse med Midtøsten-konflikten (for eksempel deltatt på demonstrasjon, vært medlem av interesseorganisasjon eller lignende)?

Religiøsitet

Flertallet svarte at de ikke betrakter seg som religiøse.

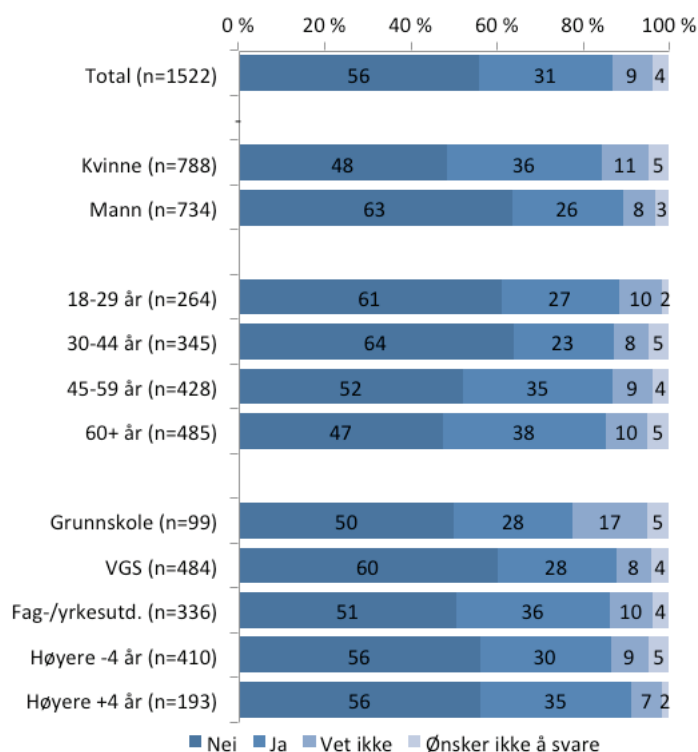
Kvinner og eldre svarte i større grad at de betrakter seg som religiøse.

Respondenter bosatt på Sør- eller Vestlandet (39 prosent) eller i de minst sentrale strøkene (42 prosent) svarte i større grad enn andre at de betrakter seg som religiøse.

De som holder bare- (70 prosent), mest- (51 prosent) eller litt (45 prosent) med Israel svarte i større grad enn andre at de betrakter seg som religiøse. Omtrent 2 av 3 av de som holder med palestinerne betrakter seg ikke som religiøse.

Nesten alle som stemmer KrF (96 prosent) betrakter seg som religiøse. På andre plass er Sp (37 prosent). Av de som stemmer SV eller Rødt svarte 3 av 4 at de ikke betrakter seg som religiøse.

Spørsmål: Betrakter du deg som religiøs?

Religionens betydning

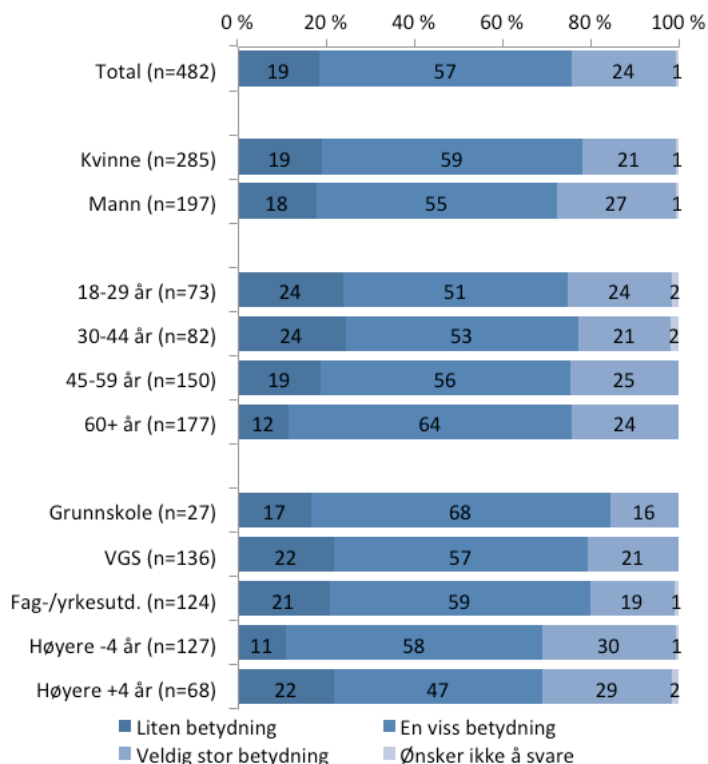
Av de som svarte at de betrakter seg som religiøse svarte flertallet (57 prosent) at religionen har en «viss betydning» i livet. 19 prosent svarte «liten»- mens 24 prosent svarte «veldig stor betydning».

Menn og høyt utdannede svarte i større grad at religionen har en «veldig stor betydning» i livet.

Blant de som holder med Israel i Midtøsten-konflikten svarte flertallet at religionen har en «veldig stor betydning» i livet; blant de som holder med palestinerne svarte et flertall at religionen har en «viss betydning» i livet.

Blant de som stemmer KrF svarte 82 prosent at religionen har en «veldig stor» betydning i livet. For andre partier svarte flertallet «en viss betydning».

Spørsmål: [Dersom respondenten svarte «ja» på spørsmålet «betrakter du deg som religiøs?»] Hvor stor betydning har religionen i livet ditt?

Religiøs tilhørighet

6 av 10 respondenter svarte at deres tilhørighet er protestantisk kristen. 8 prosent svarte humanetiker, mens 24 prosent svarte «har ingen spesiell livssynstilhørighet».

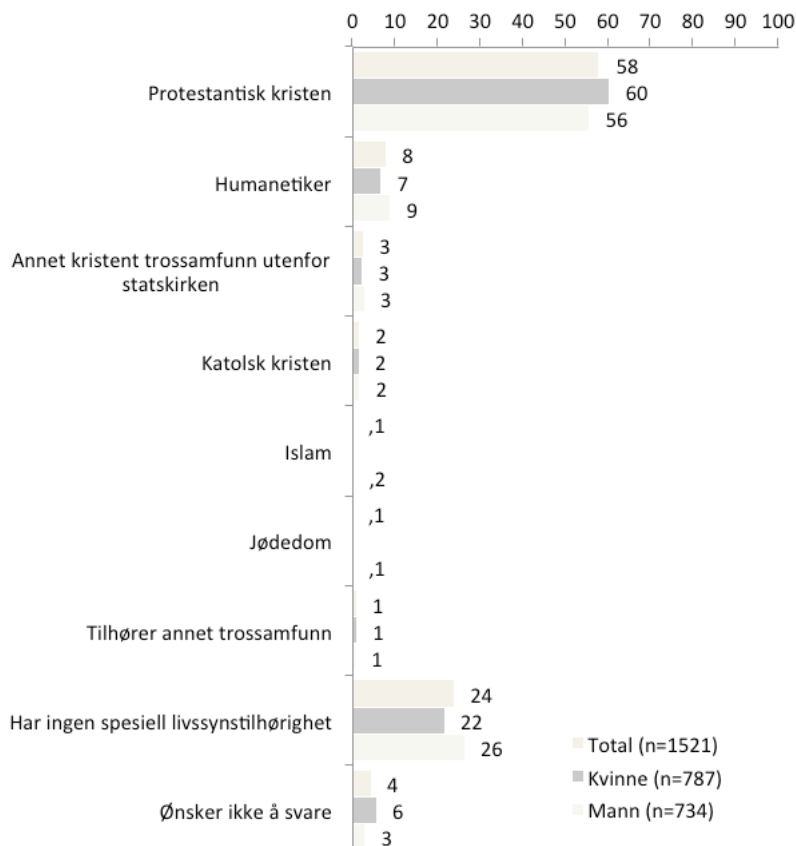
For andre religioner var det svært få respondenter.

Eldre og de som stemmer KrF eller Sp (begge 72 prosent) svarte i større grad enn andre at de har tilhørighet til protestantisk kristendom.

De med høyest utdanning (13 prosent), de som holder sterkest med palestinerne i Midtøsten-konflikten (15-17 prosent) og de som stemmer Rødt (32 prosent) eller SV (26 prosent) svarte i langt større grad enn andre at de er humanetikere.

De som holder sterkest med Israel i Midtøsten-konflikten (13-15 prosent) og de som stemmer KrF 22 prosent) svarte i langt større grad enn andre at de tilhører et annet kristens trossamfunn utenfor statskirken.

Spørsmål: Hvilket livssyn/religiøs tilhørighet har du?

Syn på Bibelen

27 prosent svarte at de ser på Bibelen som Guds ord. Omtrent halvparten (47 prosent) svarte at de ikke ser på Bibelen som Guds ord, mens 21 prosent svarte at de er usikre.

Eldre ser i større grad enn yngre på Bibelen som Guds ord, mens de med høyest utdanning i *mindre* grad enn andre ser på Bibelen som Guds ord.

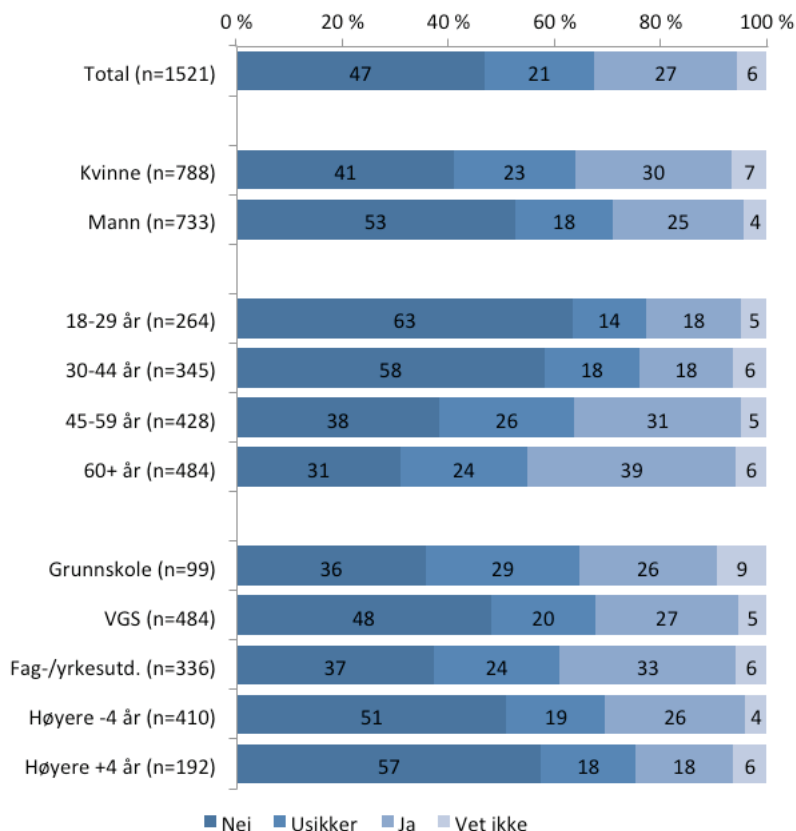
Personer bosatt på Sør- og Vestlandet (32 prosent) svarte i noe større grad enn andre at de ser på Bibelen som Guds ord.

De som holder bare (71 prosent), mest (55 prosent) eller litt med Israel (45 prosent) svarte i klart større grad enn andre at de ser på Bibelen som Guds ord.

De som stemmer KrF (93 prosent) svarte i langt større grad enn andre at de ser på Bibelen som Guds ord.

De som stemmer Rødt (81 prosent) eller SV (79 prosent) svarte i størst grad at de ikke ser på Bibelen som Guds ord.

Spørsmål: Ser du på Bibelen som Guds ord?

Personlig kjennskap til jøder

28 prosent svarte at de personlig kjenner noen som de vet er jøde. Flertallet (64 prosent) kjenner ikke personlig noen som de vet er jøde.

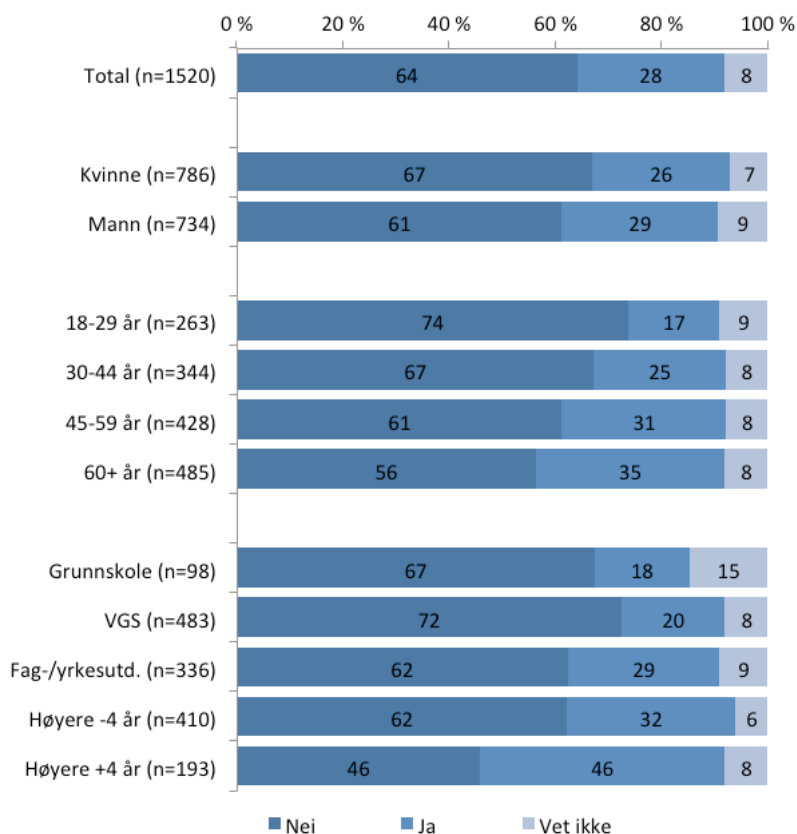
Eldre og høyt utdannede svarte i større grad enn andre at de kjenner personlig noen som er jøde.

De som holder sterkest med Israel i Midtøsten-konflikten (41-53 prosent) svarte i større grad enn andre at de personlig kjenner noen de vet er jøde.

De som holder sterkest med palestinerne (30-34 prosent) kjenner i større grad enn de som ikke holder med noen av sidene (24 prosent) eller mener det er umulig å svare (18 prosent) at de kjenner personlig noen de vet er jøde.

De som stemmer Rødt eller SV (begge 39 prosent) svarte i størst grad at de kjenner personlig noen som er jøde (KrF: 33 prosent).

Spørsmål: Kjenner du personlig noen som du vet er jøde?

SPØRRESKJEMA

Nedenfor er en oversikt over alle spørsmålene som ble stilt respondentene. Spørsmålene ble stilt i den rekkefølge de fremstår, men enkelte av svaralternativene var randomiserte (se merknader i parentes).

q12 - To personer diskuterer hvilke virkninger det kan få at det er kommet innvandrere fra andre kulturer til Norge.

[Field width=1 ♦ Not required]

To personer diskuterer hvilke virkninger det kan få at det er kommet innvandrere fra andre kulturer til Norge. Hvem er du mest enig med, A eller B? A sier: Innvandrerne bidrar til at vi får et større kulturelt mangfold i Norge, med spennende ny mat, musikk, kunst, osv. B sier: Innvandrernes levemåte passer ikke inn i Norge. De fremmede skikkene er til ulempe for omgivelsene og kan bli en trussel mot norsk kultur.

- Mest enig med A (1)
- Mest enig med B (2)
- Umulig å velge (3)
- Ubesvart (9) [Keep position]

q13 - Hvem er du mest enig med når det gjelder synet på innvandrere, A eller B?

[Field width=1 ♦ Not required]

Hvem er du mest enig med når det gjelder synet på innvandrere, A eller B? A sier: Innvandrere ønsker å utnytte våre velferdsordninger og få del i goder de ikke selv har vært med å skape. B sier: Innvandrere er dyktige og arbeidsomme mennesker som yter et verdifullt bidrag til norsk økonomi og arbeidsliv.

- Mest enig med A (1)
- Mest enig med B (2)
- Umulig å velge (3)
- Ubesvart (9) [Keep position]

info11

Vi vil gjerne stille deg noen spørsmål om kontakt med mennesker fra ulike nasjonaliteter og religioner. For hver gruppe vil vi be deg om å ta stilling til hvilken type kontakt du ville synes var greit for deg.

loop_q11 -	
LOOP	☐ romfolk ("sigøynere")
	☐ somaliere
	☐ amerikanere
	☐ polakker
	☐ katolikker
	☐ muslimer
	☐ jøder
	☐ pinsevenner
Starting at	Ending at
Question q11(Når du tenker på ..., hvilken type kontakt du ville synes var greit for deg?)	Question q11(Når du tenker på ..., hvilken type kontakt du ville synes var greit for deg?)

q11 - Når du tenker på ..., hvilken type kontakt du ville synes var greit for deg?

[Randomized answerlist ♦ Field width=1]

Når du tenker på ^f('loop_q11')^, hvilken type kontakt ville du synes var greit for deg? I hvilken grad ville du like eller mislike ...

	Like det (1)	Ikke ha noe spesielt i mot det (2)	Mislike det litt (3)	Mislike det sterkt (4)	Vet ikke (5)	Ubesvart (9)
... at de ble naboene dine (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
... at de ble bragt inn i vennekretsen din (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
... at de giftet seg inn i familien din (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

END

Loop loop_q11

q21 - Nedenfor er en liste med påstander som tidligere har vært satt fram om jøder. I hvilken grad stemmer- eller stemmer ikke disse for deg?

[Randomized answerlist ♦ Field width=1 ♦ Not required]

Nedenfor er en liste med påstander som tidligere har vært satt fram om jøder. I hvilken grad stemmer- eller stemmer ikke disse for deg?

	Stemmer ikke i det hele tatt (1)	Stemmer nokså dårlig (2)	Stemmer nokså godt (3)	Stemmer helt (4)	Umulig å svare (5)	Ubesvart (9)
Jøder er mer intelligente enn andre folkeslag (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jøder ser på seg selv som bedre enn andre (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Stemmer ikke i det hele tatt (1)	Stemmer nokså dårlig (2)	Stemmer nokså godt (3)	Stemmer helt (4)	Umulig å svare (5)	Ubesvart (9)
Verdens jøder arbeider i det skjulte for å fremme jødiske interesser (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jøder har blitt rike på andres bekostning (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jøder er spesielt kunstnerisk begavete (6)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jøder har alt for stor innflytelse over internasjonal økonomi (7)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jøder har alt for stor innflytelse over amerikansk utenrikspolitikk (8)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jøder har selv mye av skylden for at de er blitt forfulgt (9)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jøder har alltid skapt problemer i landet der de bor (10)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jøder er familiekjære (11)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

q22 - Hvordan stemmer utsagnene nedenfor med din egen oppfatning om jøder?

[Randomized answerlist ♦ Field width=1 ♦ Not required]

Hvordan stemmer utsagnene nedenfor med din egen oppfatning om jøder?

	Stemmer ikke i det hele tatt (1)	Stemmer nokså dårlig (2)	Stemmer nokså godt (3)	Stemmer helt (4)	Umulig å svare (5)	Ubesvart (9)
Jeg føler en egen sympati for jøder (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg føler en viss motvilje mot jøder (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg synes det er synd hvis norske jøder blir trakassert (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er skuffet over måten jødene, med sin spesielle historie, behandler palestinerne (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

q31 - For en tid siden (i 2006) ble det skutt mot den jødiske synagogen i Oslo. Hvilke av de følgende utsagnene om en slik hendelse svarer til det du selv tenker?

[Field width=1 ♦ Force Number of Items: Min 0]

For en tid siden (i 2006) ble det skutt mot den jødiske synagogen i Oslo. Hvilke av de følgende utsagnene om en slik hendelse svarer til det du selv tenker?

Flere svar mulig

- Ingen kom til skade, så dette er ikke noe å ta på vei for. (1)
- De som gjør noe slikt, må straffes strengt (2)
- Dette viser at jødehat er blitt et alvorlig problem i Norge (3)
- Dette var handlingen til en enkeltperson, og sier ikke noe om situasjonen i Norge (4)
- Når en tenker hvordan Israel behandler palestinerne, kan slike handlinger forsvares (5)
- Dette føyer seg inn i rekken av angrep mot jøder gjennom historien (6)
- Annet, notér (7) _____ [Keep position ♦ Other]
- Umulig å svare (8) [Keep position ♦ Exclusive]
- Ubesvart (99) [Keep position]

q32 - Å lære om hvordan andre verdenskrig foregikk i Norge er en del av pensumet i skolen. Mener du at dagens ungdom bør lære om de norske jødernes skjebne under krigen?

[Field width=1]

Å lære om hvordan andre verdenskrig foregikk i Norge er en del av pensumet i skolen. Mener du at dagens ungdom bør lære om de norske jødernes skjebne under krigen?

- Ja (1)
- Nei (2)
- Vet ikke (4)

CONDITION

f('q32')== '1'

true

Question q32_1(Du svarte at du mener at dagens ungdom bør lære om de norske jødenes skjebne under krigen: Hvorfor mener du dette?)

false

q32_1 - Du svarte at du mener at dagens ungdom bør lære om de norske jødenes skjebne under krigen: Hvorfor mener du dette?

[Field width=1 ♦ Force Number of Items: Min 0]

Du svarte at du mener at dagens ungdom bør lære om de norske jødenes skjebne under krigen: Hvorfor mener du dette?

Flere svar mulig

- Det lærer oss om viktigheten av å forsvare utsatte grupper også i dag. (1)
- Fordi vi skylder de jødiske ofrene å bli husket. (2)
- Fordi det er en viktig del av norsk historie. (3)
- Fordi det viser oss at jødehat også fantes i Norge. (4)
- Fordi det viser oss hva rasisme kan føre til (5)
- For å forhindre at det skjer igjen (6)
- Annet, notér (7) _____ [Keep position ♦ Other]
- Vet ikke (8) [Keep position ♦ Exclusive]
- Ubesvart (9) [Keep position]

END

Condition f('q32')== '1'

CONDITION

f('q32')== '2'

true

Question q32_2(Du svarte at du ikke mener at dagens ungdom bør lære om de norske jødenes skjebne under krigen: Hvorfor mener du dette?)

false

q32_2 - Du svarte at du ikke mener at dagens ungdom bør lære om de norske jødenes skjebne under krigen: Hvorfor mener du dette?

[Field width=1 ♦ Force Number of Items: Min 0]

Du svarte at du ikke mener at dagens ungdom bør lære om de norske jødenes skjebne under krigen: Hvorfor mener du dette?

Flere svar mulig

- Det er ikke en viktig del av norsk historie. (1)
- Så lenge etter krigens slutt bør vi ikke snakke så mye om forfølgelsen av jøder. (2)

- Historien om forfølgelsen av de norske jødene er viktig bare for jøder. (3)
- Andre grupper har det mye verre i dag – vi burde heller lære elevene om det. (4)
- Annet, notér (5) _____ [Keep position ♦ Other]
- Umulig å svare (6) [Keep position ♦ Exclusive]
- Ubesvart (9) [Keep position]

END

Condition f('q32')== '2'

q33 - Her er en liste med ulike meninger om jøder og Holocaust (systematiske folkemord på jøder under 2.verdenskrig). Hvor godt eller dårlig stemmer disse utsagnene overens med din oppfatning?

[Randomized answerlist ♦ Field width=1 ♦ Not required]

Her er en liste med ulike meninger om jøder og Holocaust (systematiske folkemord på jøder under 2.verdenskrig). Hvor godt eller dårlig stemmer disse utsagnene overens med din oppfatning?

	Stemmer ikke i det hele tatt (1)	Stemmer nokså dårlig (2)	Stemmer nokså godt (3)	Stemmer helt (4)	Umulig å svare (5)	Ubesvart (9)
Jøder i dag snakker for mye om hva som skjedde med jødene under Holocaust. (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jøder i dag utnytter minnet om Holocaust til sin egen fordel. (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jødernes lidelser under andre verdenskrig gjør at staten Israel har krav på spesiell behandling. (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
På grunn av Holocaust har jødene i dag rett til en egen stat der de kan søke beskyttelse når de blir forfulgt. (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Stemmer ikke i det hele tatt (1)	Stemmer nokså dårlig (2)	Stemmer nokså godt (3)	Stemmer helt (4)	Umulig å svare (5)	Ubesvart (9)
Jøder i dag er i sin fulle rett til å minne verdenssamfunnet om hva som skjedde under andre verdenskrig (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

q41 - Hvilke av de følgende typer stoff interesserer du deg for i medier (aviser, radio eller fjernsyn)?

[Field width=1 ♦ Force Number of Items: Min 0]

Hvilke av de følgende typer stoff interesserer du deg for i medier (aviser, radio eller fjernsyn)?

Flere svar mulig

- Norsk politikk (1)
- Internasjonal politikk (2)
- Sport (3)
- Kultur (film, musikk, litteratur osv.) (4)
- Økonomi (5)
- Kjendisnyheter (realityserier, hollywoodnyheter osv.) (6)
- Reise (reisereportasjer og lignende) (7)
- Ingen av alternativene (8) [Keep position ♦ Exclusive]
- Vet ikke (9) [Keep position ♦ Exclusive]
- Ubesvart (99) [Keep position]

q42 - I hvor stor eller liten grad interesserer du deg for de følgende konfliktene?

[Randomized answerlist ♦ Field width=1 ♦ Not required]

I hvor stor eller liten grad interesserer du deg for de følgende konfliktene?

	Svært interessert (1)	Nokså interessert (2)	Nokså lite interessert (3)	Svært lite interessert (4)	Vet ikke (5)	Ubesvart (9)
Krigen i Afghanistan (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Konflikten mellom Nord- og Sør Korea	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Svært interessert (1)	Nokså interessert (2)	Nokså lite interessert (3)	Svært lite interessert (4)	Vet ikke (5)	Ubesvart (9)
(2)						
Opprørene i Syria (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Konflikten mellom Israel og Palestina (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Konflikten i Somalia (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

q43 - Har du noen gang besøkt noen av disse stedene?

[Field width=1 ♦ Force Number of Items: Min 0]

Har du noen gang besøkt noen av disse stedene?

Flere svar mulig

- Israel (1)
- Vestbredden/Gaza (2)
- Jordan (3)
- Libanon (4)
- Syria (5)
- Egypt (6)
- Nei, har ikke besøkt noen av disse stedene (7) [Keep position ♦ Exclusive]
- Vet ikke (8) [Keep position ♦ Exclusive]
- Ubesvart (9) [Keep position]

q44 - Har du nære venner eller familie som har oppholdt seg i noen av følgende områder i mer enn fire uker?

[Field width=1 ♦ Force Number of Items: Min 0]

Har du nære venner eller familie som har oppholdt seg i noen av følgende områder i mer enn fire uker?

Flere svar mulig

- Israel (1)
- Vestbredden/Gaza (2)
- Landene som grenser til Israel (Libanon, Syria, Jordan og Egypt) (3)
- Nei, ingen av områdene (4) [Keep position ♦ Exclusive]
- Vet ikke (5) [Keep position ♦ Exclusive]
- Ubesvart (9) [Keep position]

q45 - Folk har ulike oppfatninger av konflikten mellom Israel og palestinerne. Hvem holder du mest med?

[Field width=1 ♦ Not required]

Folk har ulike oppfatninger av konflikten mellom Israel og palestinerne. Hvem holder du mest med?

- Bare med Israel (1)
- Mest med Israel (2)
- Litt med Israel (3)
- Ingen av sidene (4)
- Litt med palestinerne (5)
- Mest med palestinerne (6)
- Bare med palestinerne (7)
- Umulig å svare (8)
- Ubesvart (9) [*Keep position*]

q46 - Her følger noen utsagn om Israel og midtøstenkonflikten. Hvor godt eller dårlig stemmer disse utsagnene overens med din oppfatning?

[*Randomized answerlist ♦ Field width=1 ♦ Not required*]

Her følger noen utsagn om Israel og midtøstenkonflikten. Hvor godt eller dårlig stemmer disse utsagnene overens med din oppfatning?

	Stemmer ikke i det hele tatt (1)	Stemmer nokså dårlig (2)	Stemmer nokså godt (3)	Stemmer helt (4)	Umulig å svare (5)	Ubesvart (9)
Israel er truet med krig fra andre land (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Så lenge staten Israel finnes, kan det ikke bli fred i verden (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg kunne hatt lyst til å reise til Israel på ferie (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
På grunn av staten Israels politikk overfor palestinerne bør nordmenn boikotte israelske varer (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Både israelerne og palestinerne har rett til en egen stat (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Staten Israel fortjener spesiell støtte (6)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Stemmer ikke i det hele tatt (1)	Stemmer nokså dårlig (2)	Stemmer nokså godt (3)	Stemmer helt (4)	Umulig å svare (5)	Ubesvart (9)
Det er urettferdig at Israel tar land fra palestinerne. (7)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Israels bruk av militær makt mot palestinerne er ofte overdreven. (8)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Israelske ledere ønsker oppriktig å få til en løsning på konflikten (9)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Palestinske ledere ønsker oppriktig å få til en løsning på konflikten (10)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Israel behandler palestinerne like ille som jødene ble behandlet under 2. verdenskrig (11)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Hovedgrunnen til konflikten er at noen palestinske grupper (som Hamas) ikke anerkjenner Israel (12)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Israel står i første rekke i kampen mot muslimsk terrorisme (13)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

q47 - Vil du si at ditt syn på Israel har endret seg?

[Field width=1]

Vil du si at ditt syn på Israel har endret seg?

- Ja, i negativ retning (1)
- Ja, i positiv retning (2)
- Nei, har ikke endret seg (3)

Umulig å svare (4)

CONDITION

f('q47').any('1','2')

true

false

Question q47_12(Hvorfor har ditt syn på Israel endret seg?)

q47_12 - Hvorfor har ditt syn på Israel endret seg?

[Not required]

Hvorfor har ditt syn på Israel endret seg?

END

Condition f('q47').any('1','2')

q51 - Hvor godt eller dårlig stemmer følgende påstander overens med det du selv mener:

[Field width=1 ♦ Not required]

Hvor godt eller dårlig stemmer følgende påstander overens med det du selv mener:

	Stemmer ikke i det hele tatt (1)	Stemmer nokså dårlig (2)	Stemmer nokså godt (3)	Stemmer helt (4)	Umulig å svare (5)	Ubesvart (9)
En kan ikke kreve at norske jøder skal ta standpunkt til staten Israels politikk (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Det er uheldig at det ikke kommer mer kritikk mot Israel fra norske jøder. (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

q52 - Har du selv noen gang erfart at ordet "jøde" er blitt brukt som skjellsord?

[Field width=1 ♦ Not required]

Har du selv noen gang erfart at ordet "jøde" er blitt brukt som skjellsord?

- Ja (1)
- Nei (2)
- Ubesvart (9) [Keep position]

q52_B - Hvordan syns du man burde reagere hvis "jøde" blir brukt som skjellsord av noen du kjenner? F. eks "din jøde" eller "din jævla jøde"?

[Field width=1 ♦ Force Number of Items: Min 0]

Hvordan syns du man burde reagere hvis "jøde" blir brukt som skjellsord av noen du kjenner? F. eks "din jøde" eller "din jævla jøde"?

Flere svar mulig

- Det ville sikkert bare være ment som en spøk (1)
- Det kan ikke aksepteres (2)
- Jeg ville oppleve det som ubehagelig. (3)
- Så lenge det ikke var rettet mot virkelige jøder, er det ikke nødvendig å reagere, (4)
- Jeg ville protestert. (5)
- Jeg har ingen mening om dette. (6) [Keep position ♦ Exclusive]
- Ubesvart (9) [Keep position]

q53 - Hvor utbredt tror du negative holdninger til jøder er i Norge i dag?

[Field width=1]

Hvor utbredt tror du negative holdninger til jøder er i Norge i dag?

- Veldig utbredt (1)
- Ganske utbredt (2)
- Lite utbredt (3)
- Ikke utbredt i det hele tatt (4)
- Umulig å svare (5)

CONDITION	f('q53').any('1','2')
	true
	false
	Question q53_o(Hva tror du er årsaken til negative holdninger mot jøder?)

q53_o - Hva tror du er årsaken til negative holdninger mot jøder?

[Field width=100 ♦ Not required]

Hva tror du er årsaken til negative holdninger mot jøder?

END

Condition f('q53').any('1', '2')

q54 - Mener du det er nødvendig å gjøre noe for å bekjempe jødehets i Norge?

[Field width=1 ♦ Not required]

Mener du det er nødvendig å gjøre noe for å bekjempe jødehets i Norge?

- Ja (1)
- Nei (2)
- Ingen mening (3)
- Ubesvart (9) [Keep position]

q55 - Hvor utbredt tror du negative holdninger til muslimer er i Norge i dag?

[Field width=1]

Hvor utbredt tror du negative holdninger til muslimer er i Norge i dag?

- Veldig utbredt (1)
- Ganske utbredt (2)
- Lite utbredt (3)
- Ikke utbredt i det hele tatt (4)
- Umulig å svare (5)

CONDITION

f('q55').any('1', '2')

true

false

Question q55_o(Hva tror du er årsaken til negative holdninger mot muslimer?)

q55_o - Hva tror du er årsaken til negative holdninger mot muslimer?

[Field width=100 ♦ Not required]

Hva tror du er årsaken til negative holdninger mot muslimer?

END

Condition f('q55').any('1', '2')

q57 - Synes du det er nødvendig å gjøre noe for å bekjempe muslimhets i Norge?

[Field width=1 ♦ Not required]

Synes du det er nødvendig å gjøre noe for å bekjempe muslimhets i Norge?

- Ja (1)
- Nei (2)
- Ingen mening (3)
- Ubesvart (9) [Keep position]

q66 - Dersom det hadde vært stortingsvalg kommende mandag, ville du ha stemt?

[Field width=1]

Dersom det hadde vært stortingsvalg kommende mandag, ville du ha stemt?

- Ville helt sikkert ikke ha stemt (1)
- Ville kanskje ha stemt (2)
- Ville helt sikkert ha stemt (3)
- Har ikke stemmerett (4)
- Vet ikke (5)

CONDITION

f('q66').any('2', '3')

true

false

Question q66_b(Hvilket parti ville du ha stemt på?)

q66_b - Hvilket parti ville du ha stemt på?

[Field width=2 ♦ Not required]

Hvilket parti ville du ha stemt på?

- Arbeiderpartiet (1)
- Fremskrittspartiet (2)
- Høyre (3)
- Kristelig Folkeparti (4)
- Kystpartiet (5)
- Rødt (tidligere Rød Valgallianse) (6)
- Senterpartiet (7)
- Sosialistisk Venstreparti (8)
- Venstre (9)
- Annet parti (10)

- Vet ikke (11)
- Ønsker ikke å oppgi (12)
- Ubesvart (99) [*Keep position*]

END

Condition f('q66').any('2','3')

q67 - Vi vil gjerne stille deg noen spørsmål om ditt forhold til religion. Betrakter du deg som religiøs?

[Field width=1]

Vi vil gjerne stille deg noen spørsmål om ditt forhold til religion. Betrakter du deg som religiøs?

- Ja (1)
- Nei (2)
- Vet ikke (3)
- Ønsker ikke å svare (4)

CONDITION

f('q67').any('1')

true

Question q67_b(Hvor stor betydning har religionen i livet ditt?)

false

q67_b - Hvor stor betydning har religionen i livet ditt?

[Field width=1 ♦ Not required]

Hvor stor betydning har religionen i livet ditt?

- Veldig stor betydning (1)
- En viss betydning (2)
- Liten betydning (3)
- Ønsker ikke å svare (4)
- Ubesvart (9) [*Keep position*]

END

Condition f('q67').any('1')

q68 - Hvilket livssyn/religiøs tilhørighet har du?

[Field width=2 ♦ Not required]

Hvilket livssyn/religiøs tilhørighet har du?

- Protestantisk kristen (1)
- Katolsk kristen (2)

- Annet kristent trossamfunn utenfor statskirken (3)
- Jødedom (4)
- Islam (5)
- Humanetiker (6)
- Tilhører annet trossamfunn (8)
- Har ingen spesiell livssynstilhørighet (7)
- Ønsker ikke å svare (9)
- Ubesvart (99) [*Keep position*]

q69 - Ser du på Bibelen som Guds ord?

[*Field width=1 ♦ Not required*]

Ser du på Bibelen som Guds ord?

- Ja (1)
- Nei (2)
- Usikker (3)
- Vet ikke (4)
- Ubesvart (9) [*Keep position*]

q610 - Kjenner du personlig noen som du vet er jøde?

[*Field width=1 ♦ Not required*]

Kjenner du personlig noen som du vet er jøde?

- Ja (1)
- Nei (2)
- Vet ikke (4)
- Ubesvart (9) [*Keep position*]

q611 - Har du vært politisk aktiv i forbindelse med midtøstenkonflikten?

[*Field width=1 ♦ Not required*]

Har du vært politisk aktiv i forbindelse med midtøstenkonflikten (for eksempel deltatt på demonstrasjon, vært medlem av interesseorganisasjon eller lignende)?

- Ja (1)
- Nei (2)
- Ubesvart (9) [*Keep position*]

kommentar - Har du synspunkter eller kommentarer til undersøkelsen du nå har besvart?

[*Not required*]

Har du synspunkter eller kommentarer til undersøkelsen du nå har besvart?

